Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Træk af Sønder-Vraa Friskoles Historie

ved

Martin Rasmussen

Nyt Bogforlag
Odense

Træk af
Sønder-Næraa Friskoles Historie

MARTIN RASMUSSEN

Træk af Sønder-Næraa Friskoles Historie

NYT BOGFORLAG
MARTIN N. HANSEN
ODENSE

ANDELSBOGTRYKKERIET I ODENSE

DE STORE BEGIVENHEDER ude i Verden i første Halvdel af forrige Aarhundrede — Napoleonskrigene — den franske Revolution og hvad dermed fulgte, affødte herhjemme et stærkt baade politisk og aandeligt Røre.

Det politiske Frihedsrøre skabte Grundloven, i Aandens Verden fremstod Guldalderlitteraturens store Skikkelser, og ude paa Bondelandet blandt Almuen skete der Ting, der ikke havde mindre Betydning; thi der virkeliggjordes de store Tanker og Ideer, som Politikere og Digtere havde udkastet.

Grundtvig havde fremsat sine storslaaede Tanker om en Reform i vort Skolevæsen og om en Folkehøjskole. Maaske var hans geniale Syner dog aldrig blevet realiseret, men var blevet liggende som umøntet Guld, hvis ikke den mærkelige, men gudbeaandede Kristen Kold var optraadt paa Skuepladsen. Kristen

Kold var den jævne, praktiske Almuemand, hvor Grundtvig var Seeren, Akademikeren.

Og Kold formaaede at virkeliggøre Grundtvigs Tanker. Maaske paa en hel anden Maade, end Grundtvig havde ment — Grundtvig havde sikkert aldrig tænkt sig noget saa primitivt, som de koldske Friskolers Begyndelse, eller som Kolds første Højskole i Ryslinge. Men at det blev grebet rigtig an, betvivler vel ingen nu. Thi ikke alene skabte Kold en Højskole, som fik Landets Ungdom i Tale i en Grad, som ikke Grundtvig havde drømt om, men han skabte gennem Friskolen en Skoleform, som paa enestaaende Maade fik Held til at vække den danske Folkeaand og derigennem skabe en Folkekultur, som ingen Tid og intet Land har Mage til. For det blev ikke Friskolernes mindste Betydning, at de blev Midtpunktet for et folkekulturelt Arbejde.

Ret hurtigt voksede Friskolerne op, efter at Kold var traadt i Virksomhed — vel langt hurtigere, end Grundtvig havde anet, blev hans Skoletanker til Virkelighed. — Han udtaler i sit Digt, »Aabent Brev til mine Børn«, at »den Livets Skole, jeg har peget paa og tryglet Jordens Guder om at skabe«, den faar han næppe selv at se. Men den Skole skød nu op ud over det ganske Land som Blomster af Foraarets Have — som livsægte Skud af det danske Bondefolks Sind — »en Bondeblomst fra Landsbyhave«.

Om hvordan en saadan Skole er opstaaet og vokset i en midtfynsk Kreds, om dens Liv og Virke, skal her fortælles. Og især skal der fortælles om de Mænd, som i Skolens Gerning satte et Arbejde ind til Folkegavn. De gjorde et godt Arbejde, de satte Livet ind i Tro paa den Sag, de følte sig kaldede til at virke for.

FORUDSÆTNINGEN FOR OPRETTELSEN AF FRISKOLEN

Hvis vi sætter os lidt ind i den Tids Forhold, da Friskoletanken slog Rod i den danske Landbefolkning, ser vi, at der er to Faktorer — en negativ og en positiv — der gør sig gældende.

Den negative var den bestaaende Skoleordning. Skoleloven af 1814 havde for første Gang indført Skoletvang her i Landet — og maaske havde dette virket lidt voldsomt og uberegnet — i al Fald var det Lærermateriale, som var til Raadighed, ikke af særlig høj Kvalitet — og Arbejdet med Børnene i Skolen stod i Forhold hertil. Forstaaelsen af Skolen og Børneopdragelsen var præget af de lærde Skolers brutale Fremgangsmaade, hvor Videnskaberne blev banket ind i Lærlingene. I Praksis ude i Landsbyskolerne gav dette sig Udslag paa en Maade, der i nogen Grad minder om Børnemishandling.

Den positive Faktor er Lægmandsbevægelsen — de gudelige Forsamlinger — og den grundtvigske Bevægelse, som i mange Egne slog Rod hos Almuen og fremkaldte Trangen til et inderligt og varmt Kristenliv, og som selvsagt maatte vende sig imod Landsbyskolens meningsløse og brutale Indterpen og Indtærsken af Religionsundervisningen. Derfor møder vi ogsaa hos Kold og i alle Kredse, hvor hans Skoletanker finder Indpas, en velbegrundet Forbitrelse mod Balles Lærebog i Religion og den Maade, den blev anvendt paa: Udenadslæren paa Remse og om nødvendig banket ind i Børnene med Tamp. Balles Lærebog blev for Friskolefolket nærmest Indbegrebet af alt, hvad der var ondt.

Det er Kolds store Fortjeneste, at han fremførte Kravet om revolutionerende Forandringer i den bestaaende Skoleordning. Som en mild og varm Bølge af Foraar gik hans Skoletanker hen

over en trængende og udtørret Mark. Han var det gudbeaandede Geni, der aldrig tvivlede om sit Kald: »Mig blev det givet paa første Haand at faa Besked paa, hvordan danske Børn skal undervises«.

Den gudelige Vækkelse havde tidlig vundet en Del Tilhængere i Egnen omkring Sdr. Næraa — vist mange flere, end man nu er tilbøjelig til at antage. — Der fortælles om en Del Mennesker, som drog den lange Kirkevej til Espe, hvor Pastor Agerbæk var Præst. I den gudelige Vækkelses sidste Tid var han en Formidler mellem Vækkelsesfolkene og den grundtvigske Bevægelse.

Ligeledes var der her paa Egnen allerede da en Del Mennesker, der var kommen i Forbindelse med den Strøm af kristelig og kirkelig Optagethed og Forstaaelse, der vældede ud over Landet fra Grundtvigs Forkyndelse baaret frem af dygtige og nidkære Præster. De gudelige Forsamlinger og den grundtvigske Bevægelse var i fuld Harmoni gaaet op i hinanden.

Her i Sognet var der i Aarene omkr. 1850 og følgende Aar en Lærer Felding. Han var vel typisk for Lærere, som vi kender dem fra den Tid, og som de er skildret i andre Egne af Landet. Hans bedste og mest brugte Undervisningsmiddel var Tampen og Spanskrøret — han ihukom formodentlig den Sentens, som Holberg lægger Per Degn i Munden. »Saaledes haver jeg min Lærdom annammet, og saaledes vil jeg og give ham fra mig igen.« Han skildres saadan af Folk, der har kendt ham: En stor, tyk Mand med fedladent Ansigt og store udstaaende Øjne. Hans Stemme var tynd, slæbende og blid, men kunde stige til det hvæsende og hvinende, naar han blev vred, hvilket var hans almindelige Sindstilstand i Skolen. Børnene opfattede ham nærmest som Tyran. En fremtrædende Side af hans Karakter var, at han tyranniserede Smaafolks Børn, mens han leflede og var overbærende overfor de velstilledes. — Utallige er de Skolehistorier, der verserer om ham. De fortæller om en Brutalitet, som nu næsten er uforstaaelig, men ogsaa om, at Børnene tog det hele som en uundgaaelig og selvfølgelig Ting — tog Pryglene som Dynerne, der er ude at soles.

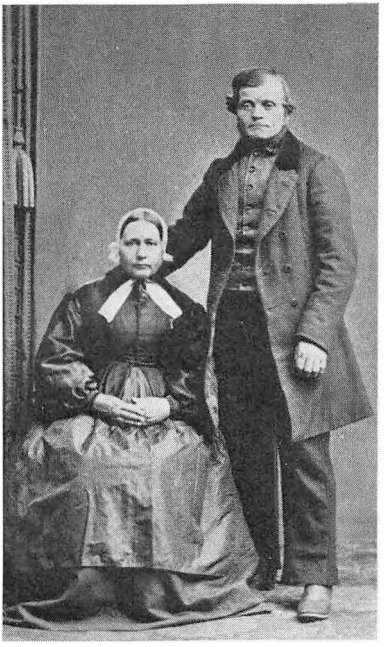

Niels Rasmussen og Hustru, Hudevad.

Lars Tambo og Hustru, Ore Mark.

Knud Hansen og Hustru, Tarup.

En stor Gaardmandssøn — dum som en Ørred — fik aldrig Klø, fordi han havde Gryn og Gæs o. s. v. med til Degnen. En Dag, en fattig Dreng fik Prygl, siger denne grædende, da Affæren er overstaaet: »Jamen, jeg kan da ikke gøre for, at min Far ingen Gæs har.«

Det var nok særlig Religionen — Balles Lærebog i Bibelshistorie — der var den ydre Aarsag til disse Voldshandlinger. Og det var den Skoleform og Undervisningsmetode, som de Forældre, i hvis Sind den grundtvigske Forkyndelse havde slaaet Rod, og som havde stiftet Bekendtskab med Kolds Idéer om Børneopdragelse, reagerede imod. Ikke mærkeligt, at de ikke kunde tænke sig deres Børns Opdragelse foregaa paa den Maade — det var vel ikke i første Række den legemlige Revselse, de harmedes over, men den Mishandling, Børnenes Sjæleliv blev udsat for. Tanken om en Friskole blev drøftet. Folk, der var optaget af Spørgsmaalet, fandt hinanden, og der blev afholdt Møder om Sagen, som dog strandede af Frygt for de Udgifter, der vilde følge med Gennemførelsen af Planen.

— Men der var tre Kvinder, der ikke lod sig skræmme og ikke vilde lade Sagen falde. — Det var Niels Rasmussens Hustru i Hudevad, Abelone Marie Nielsdatter. Hun og hendes Mand havde boet i Drigstrup — der var de kommen i Forbindelse med de opvakte Bønder paa Kertemindeegnen — de har sikkert været Deltagere i de gudelige Forsamlingsmøder — to af hendes Brødre havde været Elever paa Kolds Højskole, mens han var i Ryslinge — og Kold besøgte ofte Familien i Hudevad paa sine Vandringer fra Ryslinge til Hindsholm. Hun kunde ikke tænke sig, at hendes Børn skulde under den Paavirkning, som Almueskolen gav — og i Samtalerne med Kold er hun nok bleven bestyrket heri. — Den anden var Knud Hansens Hustru i Tarup — Maren Larsdatter. Hun hørte til de opvakte paa Egnen. Slægten var blandt Kirkegængerne paa de lange Ture til Agerbæk i Espe — og en af hendes Svogre, Johan Steffensen, Aasum, var Kolds haandgangne Mand — hjalp ham f. Eks. med Ejendomshandelen i Dalum, da Højskolen flyttedes herud. Den tredie

var Lars Tambos Hustru, Ore Mark — Kirsten Hansdatter. Ogsaa hun og hendes Slægt var af dem, der deltog i Kirketurene til Espe. — I hendes Barndomshjem — en Gaard i Ore — var der om Søndagen altid stillet Køretøj til Raadighed til den lange Kirkefærd for alle, der kunde være i Vognen, og var Faderen optaget, tog Moderen selv Tømmerne og kørte den ca. 2 Mil lange Vej frem og tilbage.

Disse tre Kvinder maa ikke glemmes i Sdr. Næraa Friskoles Historie. Deres Mænd var ogsaa ivrigt optaget af at faa Friskolen oprettet, men Konerne var de initiativtagende og ordførende i dette Spørgsmaal.

Og saa var der en fattig Husmand paa Næraa Mark — Ole Godtfredsen — en Mand, der var godt hjemme i Grundtvigs kirkelige Skrifter — han talte tit i de gudelige Forsamlinger, og han skal have været den første Sognebaandsløser her i Landet. Han fulgte ivrigt med i Forhandlingerne om Sognebaandsløsningen paa Rigsdagen, og saa snart der kom Meddelelse om, at Loven havde faaet kongelig Stadfæstelse, løste han uopholdelig Sognebaand til Vilh. Birkedal.

Af andre, som stod sammen om at faa Skolen bygget, maa nævnes: Mads Gartner, Næraa Mark, som ogsaa talte i de gudelige Forsamlinger — Kristen Skrædder, Sdr. Næraa — den unge Boelsmand Rasmus Jørgensen, Tarup Mark — Gmd. Søren Andersen, Thorup — Sognefoged Niels Knudsen, Sdr. Næraa — Møller Peder Kristian Pedersen, Tarup Vandmølle — Gmd. Lars Jensen, Tarup — Husmd. Jesper Jensen og Anders Sørensen, Tarup Hede. — Rasmus Ellinge, Tarup Mark, og Gmd. Peder Hansen, Ferritslev.

Der findes ingen Optegnelser om de Forhandlinger, der har været ført — men man ved, at der har været forhandlet med Kold om Spørgsmaalet — ogsaa at de tre ovenfor omtalte Kvinder rejste til Dalby til Kold til en nærmere Forhandling, og denne endte med, at Povlsen-Dahl — Kolds Medhjælper ved Højskolen — skulde komme og begynde Skolen.

Naar Povlsen-Dahl, Kolds højre Haand og Medhjælper ved

Skolen i Dalby, vilde give sig ud paa et saa usikkert Foretagende som at rejse herned og begynde en ganske lille Friskole, kan det jo synes meget mærkeligt, men er forklarligt paa den Maade, at der ingen Højskole var om Sommeren. Kold fik først senere Syn for, at ogsaa unge Piger skulde paa Højskole — og baade Kold og Povlsen-Dahl rejste om Sommeren ud og begyndte Friskoler, hvor Folk kaldte ad dem.

Og saa begyndte Povlsen-Dahl først i Maj 1858 i Storstuen hos Lars Tambo paa Ore Mark bagved Torpegaards Skov. Lars Tambo var — som iøvrigt de fleste andre, der sluttede sig til Friskoletanken — uformuende. Han havde et Hus med 5—6 Td. Land og ernærede sig som Tækkemand. Han var en god Type paa en djærv og lun Fynbo — hans lidt saftige Vittigheder undlod aldrig at kalde Smilet frem hos Tilhørerne. Men han var ogsaa en god Type paa, hvordan det aandelige Liv kan faa Tag i en Mand og omskabe ham til Sindets Inderste. Han havde stor Lyst til at fortælle Soldaterhistorier — han havde været Dragon i 3 Aars Krigen og været med, hvor det gik varmt til — han var Deltager i Ritmester Würtzens historisk berømte Angreb, da han i Slaget ved Slesvig med sine Dragoner paa en fra begge Sider beskudt Vej tilbageerobrede 3 danske Kanoner fra Tyskerne.

Skolen begyndte med 17 Elever. — Om Lærerens Løn ved vi intet — kun at han skulde have Logi hos Lars Tambo og Kosten hos Niels Rasmussen, Hudevad. Saa ringe i ydre Henseende var Begyndelsen til Friskolen, og saa primitivt var det alle Vegne, hvor man i de Aar Landet over oprettede Friskoler.

En mærkelig Ensartethed er der over Billedet af de forskellige Friskolers Tilblivelse. En Flok Smaakaarsfolk — en Storstue eller endda noget ringere — en Vognport eller et Karlekammer til Skolestue; men hvor har de været brændende i deres Tro, de Mennesker, og hvor har deres Sind været gennemglødet af de Tanker og Syner, som Kold og Grundtvig havde stillet dem overfor — og hvor har de været stærke og haft deres Meningers Mod. — Med Bevidsthed om Myndighedernes Modstand og anderledes tænkende Medmenneskers Fjendskab, Had og Drilleri

viste de aabent, hvad de vilde og troede — viste hvad de bar i deres Skjold. Ikke mærkeligt at de Skoler voksede og bar saa rig en Frugt.

Med Povlsen-Dahl som Skolemester i Storstuen, har det nok været en stor Oplevelse for Børnene, der var vant til Felding i Almueskolen — og der var Grøde i den unge Skole. Allerede før Povlsen-Dahl sidst paa Sommeren igen rejste tilbage for at fortsætte hos Kold ved Højskolen i Dalby, havde man faaet overladt en Byggeplads af Lars Jensen, Tarup, der hvor Vejene Sdr. Næraa—Hudevad og Søllinge—Tarup krydser hinanden — og hvor nu Tarup Mejeri's Beboelse ligger. Her opførtes om Sommeren 1858 en Skolebygning. Der blev laant 400 Rigsdaler, som 4 af Skolens Venner indestod for. Beløbet var tilstrækkeligt til Materiale og til Haandværkerne.

Kørsel og Haandlangerarbejde ydedes gratis. Pastor Birkedal indmurede den første Sten, og bagefter var der Fest i Møllerens Have i Tarup, hvor Birkedal og den ny Sognepræst i Sdr. Næraa, Koefoed, og Schiørring, Sødinge Friskole, talte.

Skolebygningen bestod af 5 Fag, hvoraf Skolestuen indeholdt de 3 Fag — Forstue og Lærerens Værelse de 2 Fag. Den ny Skole blev taget i Brug i Efteraaret 1858.

Kredsen havde som Lærer antaget den 18-aarige Hans Christensen fra Dalby — Elev af Kold — først i Børneskolen, senere ogsaa Elev paa Højskolen — derefter havde han nogen Tid læst privat hos Sognepræsten og hos Povlsen-Dahl.

Hvor stor hans Løn var i Penge, ved vi ikke — nogle gamle Optegnelser, som foreligger, fortæller intet derom, siger kun, at Lønnen i Penge var yderst ringe — men meddeler, at Læreren spiste til Middag skiftevis hos Niels Rasmussen, Hudevad, og hos Rasmus Jørgensen, Tarup Mark, Knud Hansen og Lars Jensen og Mølleren i Tarup — »men«, tilføjes der, — »saa blev han til Gengæld budt ud til Gilder — Pølsegilder og andre Gilder, og han var en skattet Selskabsmand«.

HANS CHRISTENSEN

Det var en særpræget og meget begavet ung Mand, der en Efteraarsdag 1858 holdt sit Indtog i Tarup.

Hans Christensen er født i Dalby 25. Novbr. 1840. Hans Forældre var Væver Christian Hansen og Hustru Maren Nielsdatter — to meget dygtige og agtede Mennesker. Christian Hansen var saaledes i Sogneraadet i den bevægede Tid, da Kold begyndte sin Skole i Dalby, og da Striden rejstes paa Egnen for og imod Kold. Ligeledes var Væveren i Spidsen for de Mænd, der havde forhandlet med Kold om at flytte fra Ryslinge til Dalby med sin Skolevirksomhed. Da var Hans Christensen 12 Aar gammel og blev indmeldt som den første Elev i Kolds Friskole. — Og i den gudelige Vækkelse, som i 40'erne gav sig saa stærke Udslag paa Hindsholm, havde Væveren og hans Kone været nidkære Deltagere.

Ved de Eksaminer, der blev afholdt paa Skolen, hvor Myndighederne med Sognepræsten i Spidsen troppede op for at lægge Kolds Skolearbejde Hindringer i Vejen, viste Hans Christensen, at han kunde svare paa selv de vanskeligste Spørgsmaal baade i Bibelhistorie og Verdenshistorie, og han var ogsaa en udpræget Dygtighed i de almene Fag — han var paa den Maade en Hjælper for Kold til at vise Myndighederne Vintervejen.

Om Hans Christensens Karakter og Væsen er det ret vanskeligt at faa et klart Indtryk — forskellige Meddelelser derom er modstridende. Han skildres som en fremragende Begavelse — kunde spille og synge og underholde et Selskab paa mesterlig Maade og være munter — til andre Tider var han indesluttet og tung. En Enspændernatur, man havde Vanskelighed ved at slutte sig til — knap nok som andre Mennesker.

I det hele taget var hans Sind nok noget temperamentsfuldt

og ustadigt, han taalte ikke godt Modsigelse, og Modgang slog ham ned. Det synes, som om den Rodfæstethed i det kristelige og det danske, der var saa fremtrædende et Karaktertræk hos Kolds Elever, ikke var særlig udpræget hos ham.

Der er sagt om ham, at han var en Ambrosius Stub Type — en ulykkelig Mand — ja, Antydningen til Kærlighedseventyret er der — men ellers er Sammenligningen uholdbar.

Nej, snarere er Sandheden om Hans Christensen den, som Skjoldborg engang har udtrykt saaledes: »Der er i ethvert Menneske noget af Kongen og noget af Sjoveren, og Spørgsmaalet bliver, hvem af de to, der har Magten«.

En Historie — som vistnok er rigtig — om at der skulde være adeligt Blod i hans Aarer endda fra meget nært Hold, kan maaske forklare hans noget spaltede og splittede Sind. I hvert Fald blev hans Livsvej ikke helt harmonisk og lykkelig.

— Om hans Arbejde i Børneskolen i Tarup, og hvordan det til daglig forløb, kan der vanskeligt siges noget nu — alle, der har været hans Elever, er jo borte. Men at han med sine rige Evner har mestret Skolearbejdet til Fuldkommenhed, er nok hævet over enhver Tvivl. Dog lader den omtalte gamle Beretning skinne igennem, at Deltagelse i Selskabslivet tog Overhaand hos den unge Mand — Gilderne var jo forøvrigt en Del af hans Løn! — »Efterhaanden blev det mest hos Folk, som ikke rigtig hørte til de alvorlige Friskolefolk, han holdt til. — Det synes ogsaa, som om han havde mere Lyst og Anlæg til at være Lærer for voksne end for Børn!«

Den sidste Antydning viser, at over den Del af hans Arbejde var der megen Glæde og Tilfredshed. Han begyndte nemlig straks at samle de unge til Møder Lørdag Aften — den første Begyndelse til Ungdomsmøder, som har været her — og her har hans Evner som Foredragsholder og Oplæser og hans Underholdning med Sang og Musik rigtig kunnet udfolde sig.

En lille Historie om en skuffet Ungdomskærlighed — slynger sig om hans Ungdomstid i Tarup. — Hvor meget dette har haft at betyde for Hans Christensens senere Livsskæbne, ved vi ikke.

Den unge Pige, der var Genstanden for hans Følelser, som hun afviste, giftede sig med en anden nogle Aar senere. Det fortælles, at da hun efter et ca. 25-aarigt Ægteskab blev Enke, gentog han sit Frieri, men fik et fornyet Afslag.

I 1863 indkaldtes Hans Christensen som Soldat, og som Korporal deltog han i Krigen 64. Hans Oplevelser og Tildragelser under Krigen har vi intet som helst Kendskab til — derimod er han i Slutningen af 1864 indskrevet som Elev paa Blaagaard Seminarium, hvor han tager Eksamen paa et Aar.

Efter Seminarietiden kan han i en Aarrække ikke spores. Der fortælles, at han i den Tid var Huslærer for nogle adelige Familier paa Lolland, hvor hans Evner i Retning af det underholdende blev taget stærkt i Brug — og ogsaa misbrugt. Fra disse Aar stammer ogsaa den sagnagtige Sammenligning med Ambrosius Stub — men der findes i de Oplysninger, der kan skaffes, ingen som helst Tildragelse, der giver Rygtet Grund. — Maaske er det hans Oplevelser i Tarup, der har fulgt ham til Lolland som en Genganger — maaske er Grunden til Rygtet den, at en Mand har fortalt, at han læste Molbechs Skuespil, Ambrosius, saa godt, at man maatte tænke paa, at det var om ham selv.

I 1873 dukker han op paa Try Højskole i Vendsyssel. — I Højskolens Jubilæumsskrift omtales han som en ualmindelig dygtig Lærer i de almindelige Skolefag. »Enkelte af Eleverne arbejdede sig gennem baade 3. og 4. Del af Kristian Hansens Regnebog, og hvad Skrivningen angaar paastaas det paa Egnen, at hans Elever, af hvilke flere siden blev ansete Mænd, var kendelige paa deres fortrinlige Haandskrift«. Han omtales som en Mand med et iltert Temperament og med Fynboens sædvanlige Livlighed.

Forstander Frode Foght, der har givet disse Oplysninger, tilføjer: »Der maa have været noget ud over det almindelige hos Hans Christensen, da han blev husket her paa Egnen mange Aar efter, han i forholdsvis kort Tid havde været Lærer ved Højskolen«.

Her var Hans Christensen nok kommen paa sin rette Hylde som Lærer for voksen Ungdom. — Men med Try Højskole gik

det ikke saa godt — det kneb med Elevantallet. Af Jubilæumsskriftet fremgaar det, at Forstander Mørk er skeptisk over for Fremtiden og tilsigter et Forstanderskifte — dette er aabenbart Grunden til, at Hans Christensen rejser fra Skolen.

Fra 1875—78 er han Lærer i Trelde ved Fredericia — vistnok hos nogle Familier, der har slaaet sig sammen om at holde en Lærer til deres Børn.

Oplysninger, der kan faas om denne Tid, tyder paa, at det lidt forsumpede hos Hans Christensen i nogen Grad igen har givet sig til Kende. — Men sin rette Plads fandt han, da han i 1883 eller 84 bliver Lærer ved Gedved Seminarium.

En af Forstander P. Bojsens Sønner — forhenværende Proprietær E. Bojsen — har med stor Elskværdighed meddelt, hvad han husker om Hans Christensens Gedvedtid. »Hans Ankomst til Gedved i Begyndelsen af 80'erne staar endnu frisk i min Erindring — jeg var da en 8 Aars Dreng. — Han kom med den kørende Post fra Horsens — og da den store, tykke Mand kom af Vognen, var jeg saa optaget af at se paa ham, at jeg rendte lige i Favnen paa Kristensen-Randers, der kom med sin fyldte Kaffekop, og fik Indholdet ned over mig.

Vi Børn kunde godt lide Hans Christensen; han var ikke uvillig til at fortælle Historier for os og tegne Billeder, og dertil var han dygtig, hans Landskabsbilleder var pæne og med Perspektiv i — jeg ser ham endnu se igennem den hule Haand, om det var rigtigt.

Han var vist gammel Sergent og var ogsaa Gymnastiklærer paa Skolen, desuden var han Lærer i Dansk og Sprog. — Dansk var hans Hovedfag, og det tog ham mest — Stilene holdt han ikke saa meget af — det kneb lidt med at komme op om Morgenen — men saa var han ogsaa særlig villig til at trække det ud den anden Vej.

Paa Skolen var der en Del gamle Geværer og flere kom til, og naar Hans Christensen havde faaet sit Kompagni paa 100 Mand stillet op og marcherede ud ad Landevejen, tror jeg, han følte sig som en lille General — han var i Grunden paa mange

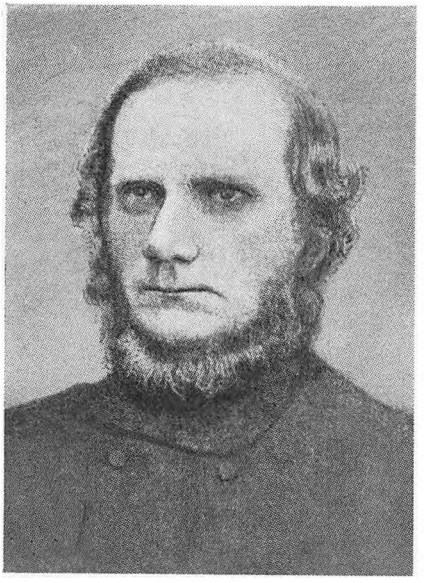

Poulsen-Dahl.

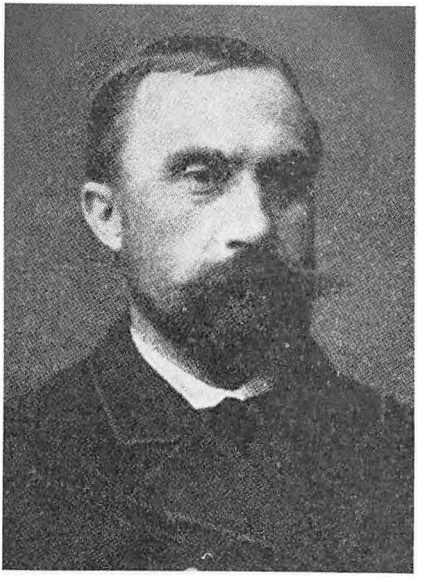

Hans Christensen.

Lars Tambos Hus.

Punkter barnlig. Jeg husker en Faneindvielse af de 3 nordiske Flag, hvor han talte bevæget, og bagefter marcherede han til Horsens — en stiv Mil — i Spidsen for Eleverne til Protestmøde mod Provisorierne — da var han i sit Es.

Jeg kom som femtenaarig paa Realafdelingen, som var oprettet, og fik Hans Christensen til Lærer, og jeg har kun gode Minder om ham — at han ikke fik lært mig Sprog, var mere min Fejl end hans.

Han var en stor Oplæser — kunde ogsaa spille Komedie og holdt af at være sammen med os unge — gik endogsaa en Vinter i Danseskole med os, selv som Elev.

Omegnens Beboere satte Pris paa ham — han kom i mange Hjem og diskuterede baade Land- og Kvægbrug, saa man skulde tro, at han havde været ved det al sin Tid. Men gik Diskussionen ham imod, var det bedst at være lidt af Vejen; da kneb det med at bevare Ligevægten, men Stormen lagde sig hurtigt, og det milde kom igen. — Jeg husker en Jul, da det saa ud til Togstandsning o. s. v., da var hans Humør langt nede, og hvad han mødte paa sin Vej, sparkede han til — samtidig beklagede han sig: Nu sad hans Mor og ventede ham. I Bunden var han et godt Menneske«.

Her i Gedved har han øjensynlig foldet sig ud — her har han faaet sine rige Evner taget i Brug, og tungsindige Perioder med Trang til at dulme og glemme Skuffelser hører vi intet til. Her har han været mellem Aandsfrænder og Kammerater og er bleven paaskønnet og værdsat. Kristensen-Randers, som var Lærer paa Gedved samtidig, udtaler: »Jeg har aldrig kendt et Menneske, der i Kundskabstilegnelse ved egen Hjælp har dreven det videre end Hans Christensen — han har selv lært sig 4 Sprog til Fuldkommenhed«.

I Seminariets Jubilæumsskrift findes en Gengivelse af en Tale, som Hans Christensen holdt til Jubilæet ved Festen for Bojsen. Det er maaske den eneste Tale, der er bevaret af ham. — Det er mellem de mange Festtaler, og han taler for Bojsens Børn. Han dvæler ved den Rigdom, som et Hjem og Børn er — Bojsen

er en rig Mand, han ejer i sine Børn en gylden Kæde, hvis Værdi overgaar al jordisk Velstand. — Det er, som man bag Ordene hører Hans Christensens Sjæl sukke i Længsel efter en Lykke, han aldrig opnaaede.

I 1889 forlod han Gedved for at overtage Stillingen som Forstander for Særslev Højskole. Rasmus Nielsen siger om ham: »Og han vandt straks baade Eleverne og Befolkningen med sine smukt formede og lødige Foredrag og sin sjælden ypperlige Oplæsning«.

I de Aar, han er i Særslev, er han enkelte Gange Gæst i Sdr. Næraa Friskole som Foredragsholder, og hermed er ligesom Ringen sluttet — hans gamle Venner fra hans første ungdommelige Begyndelse i den nye Friskole i Tarup har ikke trods en vis Kritik glemt ham eller slaaet Haanden af ham.

Hvor ofte han har besøgt Sdr. Næraa som Foredragsholder i de Aar, kan ikke siges, da ingen Protokol giver Oplysning om den Slags Ting før 1891. Men det Aar er han i hvert Fald indført i Listen over Foredragsholdere, som den gamle Protokol indeholder. Han har i den Møderække haft saa store Konkurrenter som Lars Eskeland fra Norge og Povl Hansen, Vallekilde, og hvis vi tager Entrebetalingen som Maal for de mødtes Antal — som vel maa være saare korrekt — saa kan det oplyses, at mens Eskeland har samlet Tilhørere for 7 Kr. og Povl Hansen for 15, saa har Hans Christensen mønstret en Indtægt til Kassen paa 21 Kr.!

Men i Særslev mødte der ham Skuffelser og Modgang ret hurtigt. En uheldig Ordning ved Skolens Forhold, nemlig at en anden Mand havde Økonomien, mens Hans Christensen var Forstander, førte til Uoverensstemmelse og Gnidninger, og dette mærkedes baade af Eleverne og Omegnens Beboere og maatte virke hæmmende paa Skolearbejdet.

Og Hans Christensen taalte ikke det Nederlag, som han her var ude for. Hans gamle Tungsind meldte sig og voksede med de Vanskeligheder, der mødte ham. I Foraaret 1892 forlod han

Særslev og rejste ud til sin Søster i Dalby — da var han en sjælelig syg og nedbrudt Mand. Han døde om Høsten 1892.

Rasmus Nielsen, Særslev, siger i en Omtale af ham, at han hørte til de Mennesker, der ikke kan fange Sejr og derfor i Mismod segner under Livets Byrder.

E. Bojsen fortæller, at et af de Billeder, han oftest tegnede for os som Børn, var en Gaard, der hed Schelenborg. Har Hans Christensen vidst, at hans Livs Skæbnetraad var spundet derfra, som Rygtet fortæller, og har dette forstyrret hans Sind? Eller var det i sin Livsgerning, han hentede de Skuffelser og Ydmygelser, der nedbrød ham. De mest saarbare Punkter hos et Menneske unddrager sig i Reglen enhver Efterforskning, og vel sagtens ogsaa her.

Men vi vil bevare Hans Christensens Minde som Friskolens første Lærer, skønt Græs og Glemsel gror over hans Grav paa Dalby Kirkegaard.

MADS NIELSEN

Da Hans Christensen i 1863 forlod Tarup, mistede Skolen ikke alene en ejendommelig Personlighed, men ogsaa en betydelig Kraft.

Hvordan det gik med Skolen under Krigen vides med liden Sikkerhed — de Oplysninger, der kan faas derom, er noget modsigende. En Mand ved Navn Hans Andreasen, senere en Del Aar Friskolelærer i Brudager—Kile ved Svendborg, og som havde vikarieret for Hans Christensen nogle Maaneder i 1859—60, da han igen var Elev hos Kold, har vistnok været Lærer her en Del af Krigsaaret. Der siges om ham, at han var en nidkær og dygtig Lærer — hans gamle Elever mindes ham som saadan — og mindes ogsaa, at han læste Ingemanns Romaner, som de her for første Gang stiftede Bekendtskab med. Ingemann havde jo skænket et Eksemplar til hver af de danske Friskoler.

Men sandsynligt er det ogsaa, at nogle unge begavede Bønderkarle uden særlig Uddannelse bistod ved Undervisningen. Blandt dem nævnes en Jacob Harekilde fra Eskildstrup — han har paa det Tidspunkt kun været 15—16 Aar — men en velbegavet ung Mand. Han blev senere i en ret ung Alder Lærer paa Askov. Men med Friskolen i Tarup har det nok været saa som saa under Krigen.

Efter Fredsslutningen var der bleven antaget en Mand til Lærer, der hed Mads Nielsen. Han havde været Elev hos Kold en Vinter — det var den Uddannelse, han havde, men han var anbefalet paa det bedste af Kold og Povlsen-Dahl.

Efter sin Uddannelse var han en Tid Lærer i Drigstrup Friskole ved Kerteminde — her var han nok bleven kasseret, og Kold, som selvfølgelig ikke var tilfreds med, at man kasserede hans Lærere, skal ved den Lejlighed have udtalt med den Spy-

dighed, der var Kold egen: »Det er dog mærkeligt, det synes, som om man forlanger, at Skolelæreren skal være udstyret med Salomons Visdom, Arons Stav og Moses Aand«. Men selv om Kold mente, at man i Drigstrup var lidt for rask til at kassere Mads Nielsen paa Grund af hans manglende Kundskaber, saa maa det dog nok erkendes, at hans Aand mere husvalede sig i Skyggen af Livets Træ end af Kundskabens.

Mads Nielsen stammer fra Hindsholm — vel det Sted i vort Land, hvor de aandelige Strømninger i Begyndelsen af forrige Aarhundrede har slaaet dybest Rod og frembragt sin smukkeste Vækst. Han er født i Stubberup i et Hus, der hedder Knurehavehuset — deraf hans Tilnavn Mads Knurehave — som ikke har noget med Knurvornhed at gøre, men er afledet af Knuretjørn — Slaaentjørn — Knortetjørn.

Han havde oprindelig lært Klodsemagerhaandværket — var med i 3 Aars Krigen og blev saaret under Istedslaget og fik Pension — dog var hans Invaliditet kun i ringe Grad generende. Det var nok efter Krigen, at han kom i Forbindelse med Kold og den koldske Bevægelse og blev Elev paa Højskolen. Hans Kone — Marie hed hun — var fra Als; han havde lært hende at kende, mens han under Krigen laa i Kvarter paa Øen — hun var en sjælden hjertevarm og elskelig, men stilfærdig Kvinde.

Mads Nielsen skildres saadan i den nævnte gamle Beretning: »Han var en Mand med kristelig Sans og en varm Fædrelandsven og kunde fortælle Bibelhistorie med stor Inderlighed særlig for mindre Børn. — Han fortalte og læste i det hele taget godt, og kunde ogsaa holde opbyggelige Taler for bosiddende Folk. Men navnlig havde han sin Styrke i Samtalen. En Samtale gik ikke i Staa, hvor Mads Nielsen var til Stede. Men skrive Dansk kunde han ikke, og i Regnekunsten var han heller ingen Mester«.

Denne Mand var det, som nu blev Lærer i Friskolen i Tarup og blev der i 12 Aar. — Han købte forøvrigt Skolen af Beboerne til den Pris, de havde givet for Opførelsen, 400 Rigsdaler, og han byggede saa meget til, at der var Plads til en Familie i den ene Ende af Huset og en Ko i den anden — desuden købte han

2 Skp. Land Jord. Og Skolen voksede — den havde en Tid omkr. 70 Elever.

Men helt tilfredsstillende var det nok næppe med en Lærer, hvis Regnekunst var daarlig, og som ikke kunde skrive Dansk. Nogle utilfredse tog deres Børn ud af Skolen — det var dog

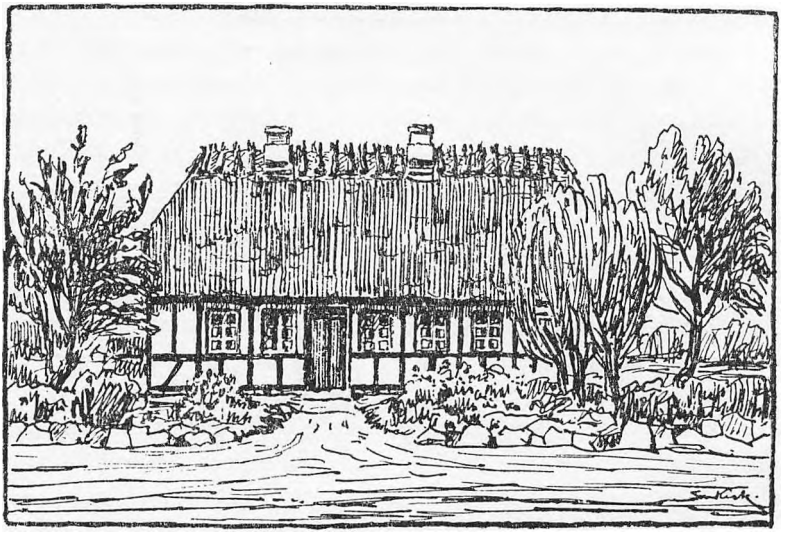

Mads Nielsens Hus.

nok særlig dem, der ikke havde nogen inderlig Forstaaelse af Friskolesagen — og saa skete der endvidere det, at der i Sdr. Næraa blev oprettet en Privatskole. Det var en ung Seminarist, Knudsen, der oprettede den. Han havde været Lærer hos gamle Felding og kom vist lidt ublidt ud af sin Stilling, sandsynligvis af familiære Grunde, og oprettede saa en Privatskole. Men dette bevirkede — bl. a. af geografiske Grunde — at en stor Mængde Børn blev taget ud af Friskolen og sat i Privatskolen. Knudsens Skole havde intet som helst med Friskoletanken at gøre.

Og Myndighedernes Kritik af Friskolen vaagnede.

I Sognekirken havde Pastor Koefoed været Præst i en Aarrække — han havde set med Velvilje paa den unge Friskole.

Han var en Præst, der var dybt paavirket af Grundtvig og Birkedal — han havde en Tid været Birkedals Huslærer — Kolds Afløser i den Funktion. Men Koefoed var nu blevet forflyttet til Hesselager ved Nyborg, og den ny Præst — Selmer — var en stivsindet Statskirkepræst, der som sine Standsfæller ude omkring i Landet saa sin Opgave i at undertrykke og udrydde de Frihedsidéer, som Friskolen var et Udtryk for.

Allerede det første Aar, han overværede Eksamen, har han nok udtalt sig kritiserende om Børnenes Kundskaber. Ved et af de følgende Aars Overhøringer, siger han: »Du maa tage dig sammen, Mads Nielsen, Børnenes Kundskaber staar ikke paa Højde med dem i Almueskolen«. — Og maaske var det ved den samme Eksamen, at han prøvede Elevernes Stavefærdighed. En af Drengene læser i Bibelhistorien om Zakæus i Morbærtræet — da lægger Præsten sin Haand over Bladet, hvor Drengen læser, og siger: »Vil du saa prøve at stave til: Træet — Drengen bliver nervøs og hakker sig frem: T . r . æ . t — T . r . æ . d . t. — Mads Nielsen hjælper ham — »Ja, men det ved du da meget godt, lille Ven — det har vi da saa tidt talt om — det er jo T . r . æ . d . e . t — det kommer af at træde!« —

Efter Eksamen forlanger Selmer at tale med Forældrene — de fleste var mødt, da de nok havde anet, at der laa Uro i Luften: »Dette kan ikke længere gaa,« siger Selmer — »Manden vildleder Børnene i Stedet for at vejlede dem — jeg advarede jer i Fjor — nu vil jeg lade det gaa foreløbig, men faar I ikke en anden Lærer, saa lukker jeg Skolen«.

Men det var nok ikke alene Pastor Selmer, der var utilfreds med Skolen. Der fortælles, at engang Pastor Koefoed kom for at høre paa Undervisningen — det gjorde han iøvrigt ofte — skulde Børnene læse for ham, men det gik ikke saa godt, Klassen havde nemlig kun een Læsebog til fælles Brug for alle Børnene, da blev Koefoed vred og skammede Mads Nielsen ud for Ligegyldighed. Ogsaa Forældrene var lidt utilfredse og kritiske overfor Mads Nielsen — dog stod man sammen og holdt ud for at bevare Skolen. Men overfor Myndighederne var Slaget tabt — der maatte søges en ny Lærer.

Ligesom der er en mærkelig Ensartethed over Friskolernes første Begyndelse de forskellige Steder Landet over, saa er der ogsaa et Fællestræk, der gaar gennem næsten alle Friskolers Historie i deres første Tid: Myndighedernes Stormløb for at faa det mærkelige Frihedsrøre, Friskolerne var Udtryk for, styrtet over Ende. — Og dette blev etableret ved at at afholde Eksamener i Skolerne, hvor det skulde konstateres, at Læreren var en Gøgler og Sværmer, og Elevernes Kundskaber utilstrækkelige.

Ynkelig kom Myndighederne tilkort i større eller mindre Grad. Værst gik det dem, da de skulde have væltet Kolds Højskole i Dalby, hvor hele Skoledirektionen med Amtmanden i Spidsen mødte op, men hvor Kolds Elever viste, at de kunde svare paa alle de Spørgsmaal, der blev stillet dem — ja, Povlsen-Dahl eksaminerede endvidere i Kemi og Fysik, og det løb til sidst fuldstændig rundt i Hovedet paa de høje Herrer med Begreber og Betegnelser, som de ikke anede, hvad var. — I intet Tilfælde mig bekendt, kom Myndighederne godt fra deres Sabotage — men her i Tarup Friskole lykkedes det — og det var maaske begrundet — Mads Nielsen var nok Undermaaler i Kundskaber. — Var han ogsaa en umulig Børnelærer af den Grund?

Han var Lærer i tolv Aar, og de allerfleste af hans Elever klarede sig godt, da de kom ud i Verden og skulde klare sig i den Virkelighed, der er alle Tings Prøve. Og naar Resultatet af Friskolernes Arbejde — ogsaa Mads Nielsens — blev saa frugtbringende trods mulige Mangler, saa er Svaret vel lige til. Det, de vilde, var at vække.

Om det daglige Skoleliv i Tarup kan der ikke fortælles meget — derimod kunde der nævnes Navne paa adskillige af Mads Nielsens Elever — en af dem maa i hvert Fald nævnes her, Jørgen Nielsen, Nørre Lyndelse. Han var en begavet Dreng — sikkert en lidt streng Elev for Mads Nielsen. Der fortælles, at han rettede Mads, naar han tog fejl i Aarstal o. l. — »Det er rigtig, lille Jørgen — jeg sagde det blot for at prøve dig«. — Der siges, at Jørgen Nielsen var en stor Spasmager og den ledende i Drengenes Leg og Slagsmaal.

Skolebillede med Mads Nielsen fra omkring 1866.

Et Vidnesbyrd om Mads Nielsens Fortælleevne har vi derigennem, at gamle Elever har fortalt, at de i Fritiden komponerede Lege, der sluttede sig til Hovedbegivenheder og Hovedpersoner i Sagnhistorien og Fædrelandshistorien.

Og han samlede Ungdom til Aftenskole Lørdag Aften, hvor Tiden gik med Sang, Oplæsning og Leg. — Mange Deltagere har bevaret Mindet herom i Taknemlighed og har med Glæde fortalt derom til deres Børn.

Jørgen Nielsen har i sine Erindringer omtalt sin Skoletid hos Mads Nielsen, og da det kaster et klart Lys ind over denne gamle Tid, skal det gengives her.

»Jeg husker den første Dag, thi Far fulgte mig derned. Lærer Mads Nielsen modtog os meget venligt. Jeg maatte læse et lille Stykke i en Bog, og det gik godt nok. Det var nogle Linier om Noah, der stod i Brandts Bibelsk Lærebog, som Far saa maatte anskaffe til mig.

Jeg fik ikke ret meget ud af Skolen den første Tid. Hvad Mads Nielsen fortalte, fik jeg ikke saa meget ud af — kun naar han fortalte Eventyr, var jeg med. Han havde en stor Skole, og da han den Sommer ikke var saa rask, havde han en Tid et Par Hjælpere. Den ene var Vilhelm Pedersen, der senere blev Friskolelærer i Røjrup, og den anden min Fætter Jacob Harekilde fra Eskildstrup.

Hen paa Foraaret Aaret efter kom jeg igen i Skole og passede den saa regelmæssig, til jeg var 13½ Aar — det gik med Leg og Lystighed.

Den Sommer fortalte Mads Nielsen de nordiske Gudesagn; og Fortællingerne om Odin, Thor og Frej og Balder, om Midgaardsloke optog mig i den Grad, at jeg ikke kunde nøjes med at høre Fortællingerne, men maatte selv læse dem i Tangs: »Børnelærdom i Danmarkshistorien«, som Mads Nielsen laante mig.

Ved Eksamenerne gik det fornøjeligt og morsomt til, Pastor Koefoed var en god Ven af Friskolen — en lille Tid havde han endogsaa ladet sine Sønner gaa i Tarup Friskole — og han var en stor Børneven. — Med Mildhed og Overbærenhed hørte han

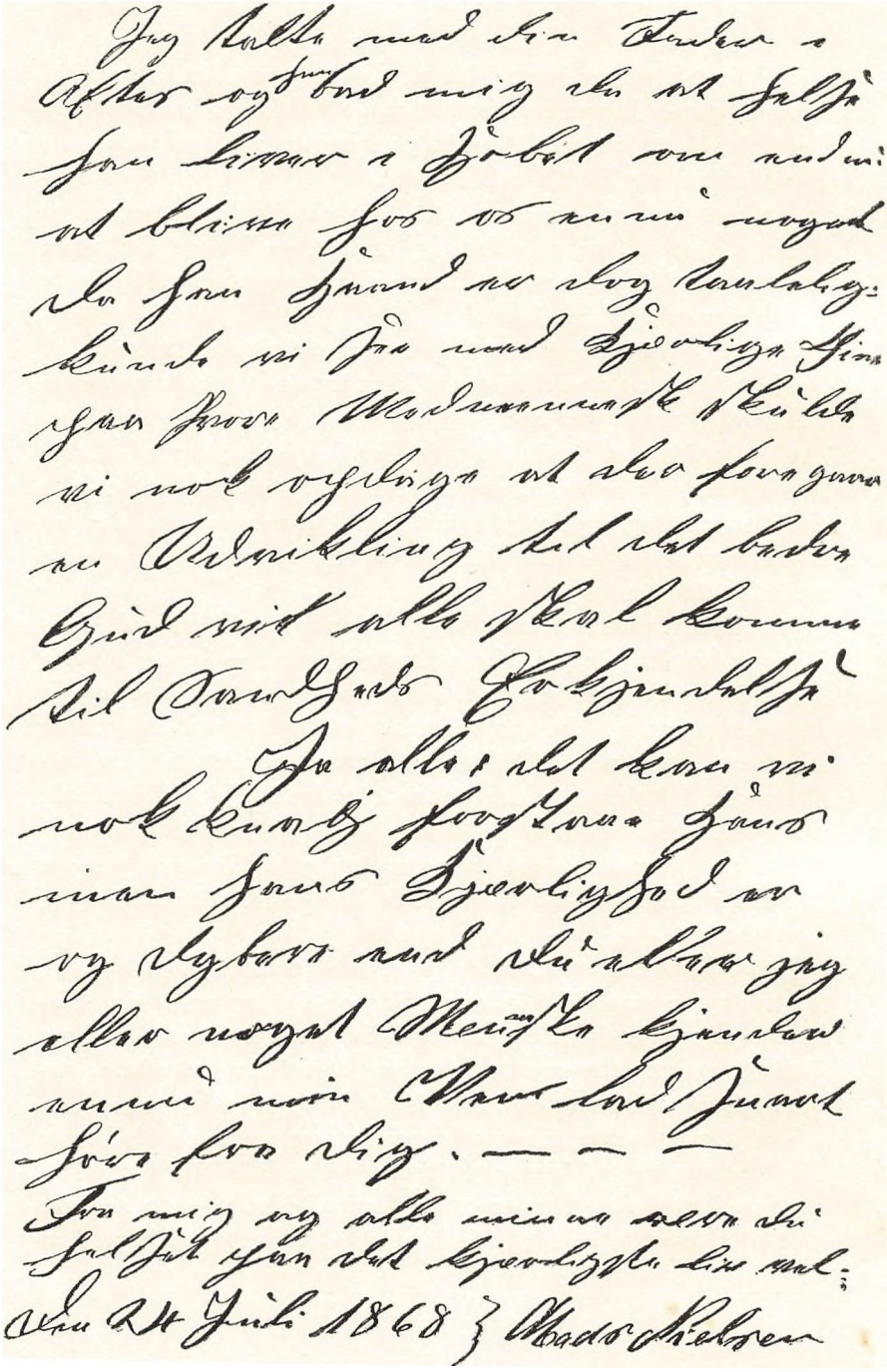

Faksimile af Mads Nielsens Brev til Hans Rasmussen i Tarup, Forfatterens Fader.

paa os. — Han lod ikke engang Mads Nielsen samtale med os i Bibelhistorie, men lod hvem af os, der havde Lyst, fortælle en bibelsk Historie eller et Eventyr, saa det var en let Overhøring. Undertiden fortalte han selv en Historie for os. Det kunde ogsaa hænde, at han gik med os ud paa Legepladsen og legede med os. Under Legen, »Skøn Jomfru hun drager det røde Guldbaand«, kunde Pigerne næsten uden Undséelse binde Forklædet om Præstens Arm. Engang gav han os 3 Mark (1 Kr.) til at købe Hvedebrød og Bolsjer for. Han var altid mild og rar.

Paa en Skoleudflugt vi havde til den skønne Ringstedgaards Høj ved Næraa, var Koefoed ogsaa en livlig Deltager. Til Festen var der for Resten samlet 4 Friskoler: Tarup, Ferritslev, Rørup og Højby. Det var en fornøjelig Børnesammenkomst. Der blev fortalt, sunget og leget, saa det var en Lyst. Tarup Friskole var den Gang langt den største, og især var Rørup og Højby paa det Tidspunkt meget smaa. Men Højby Friskoles unge Lærer var den Gang den senere saa bekendte Klavs Berntsen. Den unge, smukke 23-aarige Mand var Dagens Helt.

Og hvad fik saa Mads Nielsen i Løn! Sikkert ikke meget — han havde jo sin Invalidepension og sin Ko og de 2 Skp. Land! Sandsynligt er det dog, at han henimod Slutningen af sin Lærertid fik 60 Rigsdaler om Aaret. Men endvidere har han nok faaet Levnedsmidler fra Kredsens Medlemmer — det var en almindelig Form for Løn i de første Friskoler. — Kristen M. Lange, der har skrevet de danske Friskolers Historie, siger et Sted, hvor han fortæller om, hvordan en af de gamle Friskoler var indrettet: »Spisekammer fandtes ikke — det Rum eksisterede ikke i den Tids Friskoler«. Det har sikkert været meget lille, hvis det fandtes i Mads Nielsens Friskole — men det har nok til Tider været savnet — det var en fattig Tilværelse, Mads Nielsen førte. Det siges ogsaa, at hans Børn saa syge og underernærede ud.

Da han blev afsat, blev han boende i Huset og levede af sin Ko og de 2 Skp. Ld. Ældre Folk vil endnu kunne huske, at den gamle Mads Skolelærer græssede sin Ko i Vejgrøfterne Sommeren igennem. Men han tog ogsaa Arbejde hos Bønderne — han

var saaledes en søgt Specialist i at sætte Kornhæs — naar Mads Nielsen havde sat et Hæs, var man sikker paa, at det hverken trak Vand eller blev skævt.

Det var uden nogen tilsyneladende Bitterhedsfølelse, at Mads Nielsen fratraadte som Lærer — dog er det mig betroet af en Slægtning af ham, at i Familiens intime Kreds gav Bitterheden sig til Tider stærkt til Kende.

Men hvis Myndighederne havde haabet, det Nederlag, de tilføjede Mads Nielsen, ogsaa skulde ramme Friskole-Kredsen, saa tog de grundigt fejl. Tværtimod blev den Nyordning, som nu var blevet en Nødvendighed, Anledning til en Opblomstring af Skolen, som overgik selv de mest storstilede Forventninger.

Dog var der nok adskillige Vanskeligheder at overvinde — det er forstaaeligt, at Kredsens Medlemmer maaske var blevet lidt mismodige — den ny Friskoles Livsløb havde jo heller ikke hidtil været absolut straalende. Men om den Ordning, som nu fandt Sted, vil vi lade den gamle Beretning fortælle.

»Da henvendte de ledende Mænd, Kristen Rasmussen, Næraa, og Rasmus Jørgensen, Tarup, sig i Vinteren 1875 til Lærer Kirk, der dengang var Medhjælper hos Lebek paa Kolds Skole i Dalum.

Valgmenighedskirken var da bygget og taget i Brug, og Kirk ledede Kirkesangen for Klavs Berntsen, Højby Friskole, der ellers var ansat som Kirkesanger, men var forhindret i at møde paa Grund af sit Ophold i Rigsdagen. Der blev holdt Møde om Sagen hos Kristen Rasmussen, Næraa, sidst i Febr. 1875, hvor der var mødt ikke saa faa, men da Læreren gjorde Fordring paa at faa en Jordlod paa mindst 3 Td. Land, saa var der flere, der blev ængstelige og gik.

De havde foreslaaet, at Læreren skulde begynde nede hos Mads Nielsen, og naar saa Læreren ved den private Skole (Knudsen), der søgte fast Ansættelse, fik Embede, saa kunde Virksomheden fortsættes i hans Skolelejlighed, og begge Skoler kunde slaas sammen. Af de mødte blev kun 13 tilbage, hvoraf den ene var en purung Karl, og de 2 var nok nogle, der var udsendte fra Bøvling Valgmenighed for at se paa Kirken her og formaa Tømrermeste-

ren, der havde bygget Kirken her, til at komme op og bygge deres Kirke. Det blev bestemt paa Mødet, at Sagen skulde føres igennem, og det overlodes til Kristen Rasmussen og Rasmus Jørgensen at se at faa købt en Jordlod mellem Sdr. Næraa og Tarup, og faa bygget en Skole derpaa. De fik ogsaa hos Proprietær Finderup, Torpegaard, Løfte paa en Jordlod kaldet Kirkeløkken, midt imellem Næraa og Tarup, men da det kom til Stykket, vilde Finderup ikke af med Løkken. I disse Dage var der imidlertid et Hus at faa til Købs bag Ibjerg. Der hørte en større Jordlod paa imellem 5 og 6 Td. Ld. til. Bygningen var nogenlunde, og der behøvedes kun at bygges Skolestue og Gang. Huset blev købt for 7200 Kr., men Sælgerens Fader skulde have Aftægt ud af Huset. Læreren og hans Hustru holdt Bryllup den 22. April 1875, og Skolen begyndte først i Maj. Indtil efter Høstferien blev der holdt Skole i den gamle Væverstue, og i Løbet af Sommeren blev der bygget et nyt Hus — 15 Al. langt og 8⅓ Al. vidt, hvori der blev indrettet en Skolestue, en Gang og en Gæstestue. Gælden var da kommen op paa 8140 Kr. Der blev laant 5000 Kr. som første Prioritetslaan, men da Prioriteten ikke var af de rigtige sikre, maatte Kristen Rasmussen og Rasmus Jørgensen yderlig gaa i Kaution for Laanet. Resten af Pengene skaffedes til Veje paa den Maade, at Folk, mest Smaafolk, satte 100, 200, 400 eller 600 Kr. i Foretagendet. Lærerens Løn skulde bestaa heri, at han maatte have Huset og Jordlodden til fri Afbenyttelse, han skulde svare Aftægten, Skatter og Tiende og vedligeholde Bygningerne.

Skolen begyndte med 27 Elever, hvoraf den største Part tidligere havde gaaet i Skole i Tarup; et Par havde gaaet i Højby Friskole, nogle i den private Skole i Sdr. Næraa, og saa var der tillige nogle Nybegyndere. Men da Læreren ved den private Skole straks efter Jul Aaret efter blev kaldet til et Embede i Jylland, saa kom der paa en Gang 10 Elever fra denne Skole til Friskolen, og i Løbet af faa Aar voksede Skolen til at have omkring ved 70 Elever. Det var næsten mere, end en Lærer kunde magte, og der holdtes i nogle Aar Lærerinde, som hjalp til, dels i Skolen og dels i Huset. Der blev i Skolen fortalt Bibelshistorie, Verdens-

historie og lidt Kirkehistorie, Danmarkshistorie og Geografi, og Børnene blev ogsaa overhørte, om de kunde huske, hvad Læreren havde fortalt, men de havde ingen andre Bøger end Læsebogen, Regnebogen og Sangbogen. Der blev undervist i Læsning, Dansk Retskrivning, Regning og Gymnastik, og Børnene havde en udmærket Legeplads oppe i Granskoven paa Ibjerget.«

Dagen efter sit Bryllup holdt den unge Lærer Kirk sit Indtog i Skolen ved Ibjerg — men helt ukendt var han ikke, da han en Tid havde fungeret som Kirkesanger i Valgmenigheden.

KRISTEN KIRK OG MARIE KIRK

Kirk var født 11. Maj 1848 i Rødding i Salling. Hans Far var Svenning Kristensen og hans Mor Anna Kirk Kristensen, de havde en Fæstegaard under Herregaarden Spøttrup. Gaarden laa højt og med en vid Udsigt over Limfjorden til Mors. Indenfor Slægten, der var talrig og stor, fandtes mange betydelige og kendte Mænd og Kvinder.

Kirks Tip-Oldefar, Palle Svenningsen, var en af disse stærke Mænd, som vor Bondehistorie halv sagnagtig ved at fortælle Historier om. Han gik under Navnet »Stærke Palle«. Mange er de Historier, der fortælles om hans Kæmpekræfter og om Heltegerninger, hvor han klarede en paagaaende Situation med de bare Næver. (Palle Kirk i Skanderup arvede hans Navn, men saavidt jeg ved, kun en Del af hans mange Kræfter.)

Stærke Palle var fra Sønderjylland og var flyttet til Salling — han var en agtet og anset Mand paa sin Egn, og maaske det ogsaa hævede hans Anseelse, at en af hans Sønner blev gift med Præstens Datter.

Kirks Bedsteforældre, Kristen Svenningsen og Mette Frederikke, var ligeledes Fæstebønder under Spøttrup — formodentlig har de haft den samme Fæstegaard som Stamfaderen — de siges at have været særdeles opvakte Mennesker, og de opfostrede en stor Børneflok.

Kirks Far, Svenning Kristensen, overtog som ældste Søn Fæstegaarden efter sin Far, men købte den fri for Fæstet 1850 — da Kirk var 2 Aar gammel. Svenning Kristensen maa have været regnet for lidt over det almindelige blandt Byens Folk, da Herremanden paa Spøttrup havde en Del med ham at gøre — han ønskede saaledes at have Svenning Kristensen til sin Kusk paa sine lange Handelsrejser sydpaa til Hamborg og de andre Steder

i det holstenske. Uden Betydning for Herremandens Velvilje var det sikkert ikke, at Svenning Kristensen var udstyret med særdeles gode Legemskræfter, som nok til Tider kunde komme i Anvendelse i de fremmede Egne.

Men Rejserne gav jo nok Svenning Kristensen en større Udvikling og videre Horisont, end Bønder almindelig havde. Hans Kone Anna Kirk omtales som en særdeles energisk, dygtig og godt begavet Kvinde — hun var god og hjælpsom, og mange tyede til hende om Hjælp — hun var nok sin Mand overlegen i Begavelse og Udvikling.

Der var en stor Børneflok, men af den døde nogle som ganske smaa — af dem var der to Drenge før Kirk, som ogsaa var døbt Kristen, og da nu den tredie Dreng blev født, var Forældrene lidt betænkelige ved igen at anvende Navnet, men de har altsaa vist det overtroiske til Side, for den tredie Dreng fik ogsaa Navnet Kristen Kirk — og blev i Hjemmet og Skolen under hele sin Opvækst kaldt Kren Kirk.

Baade Svenning Kr. og hans Kone havde flere Søskende, der var betydelige og begavede Mennesker — og som ofte kom i Hjemmet i Rødding hos Svenning Kristensen.

— Det var et godt Hjem, Kirk voksede op i — og mellem aandeligt interesserede og kristeligt vaagne Mennesker —. Han var en kvik og opvakt Dreng, og hans Lærelyst var tidligt vakt, men den Tid stillede store Krav til Drenge om Arbejde, og Kirk har nok gennemlevet hele den Tids traditionelle Tilværelse som Hjorddreng. — Men de kaade Løjer og Drengestreger, som Kirk var saa tolerant overfor hos sine Skoledrenge siden, da han blev Lærer, har han nok selv været en Mester i i sine Drengeaar.

Saaledes var han og en anden Dreng engang raget uklar med Byens Snedker, hvilket resulterede i, at Drengene fik en god Dragt Klø — men de hævnede sig. Kirk kunde med sin Stemme frembringe Lyde, som naar man savede og høvlede, og en sen Aften stillede Drengene uden for Snedkerens Sovekammervindue, og Kirk begyndte med sine Save- og Høvlelyde. — Snedkeren var meget overtroisk, og næste Dag fortalte han til Naboer, at

Skolebillede med Kristen Kirk fra omkring 1877.

han troede, han snart skulde dø, for han havde hørt om Natten, at der blev arbejdet paa hans Ligkiste.

Kirks Mor var stærkt kirkelig interesseret og en flittig Kirkegænger, og naar hun kom hjem fra Kirken, holdt hun meget af at fortælle for de hjemmeværende, hvad Præsten havde sagt. — Hun gik i Sognekirken i Rødding, men efterhaanden sluttede Børnene sig til Pastor Glud i Jebjerg.

Da Kirk var i Konfirmationsalderen, kom der til Rødding Sogn en ung Kapellan ved Navn Borch; han var en af de unge Præster, der var bleven beaandet af Grundtvigs Forkyndelse, og Folk flokkedes om hans Prædikestol om Søndagen fra flere Sogne, og Kirken var overfyldt. — Kirk har senere udtalt: »Der er intet Menneske, jeg i aandelig Henseende staar i større Taknemlighedsgæld til end til ham.« — Det er sikkert her gennem den unge Kapellan Borch — spinkel og lidt halt — svag af Helbred, men stærk i Aanden — at Kirk har faaet sin Indvielse i det grundtvigske Aandsliv.

I en ret tidlig Alder kom Kirk paa Oddense Højskole. Dette har dog næppe haft megen Betydning for Kirks aandelige Udvikling. Oddense Højskole var nærmest en Kundskabsanstalt og havde ingen eller ringe Forbindelse med de grundtvigske-koldske Højskoler.

Kirks aandelige Liv har sikkert hentet sin Næring i det gode Hjem, han var et Barn af, og gennem de Ungdomsmøder, Pastor Borch kaldte sammen til, og hvor han lærte dem Mængder af de gode folkelige Sange, som dengang fremkom, og hvor han førte et myndigt og aandsbaaret Ord.

Efter at Pastor Borch var rejst fra Rødding, maatte Kirk søge sin Trang til folkeligt og kristeligt Fællesskab tilfredsstillet andet Sted og fandt det i den Menighed, der samlede sig om Pastor Glud i Jebjerg, og i den Kreds, som fik sit Arnested hos Jens Kristian Pedersen i Nr. Andrup i Krejbjerg Sogn — hvor Pastor Glud ofte kom, og hvor der jævnlig holdtes kristelige og folkelige Møder med grundtvigske Præster og Højskolefolk som Talere — og her var det, at Kirk første Gang mødtes med Marie Bertelsen.

Marie Kirk er født 4. August 1850. Hendes Far, Peder Bertelsen, og hendes Mor, Inger Marie, havde en Gaard i Ungstrup i Torning Sogn — Blichers Torning. — Der var en stor Børneflok.

Peder Bertelsen omtales som en Mand, der var lidt finere paa det end Bønder i Almindelighed — men ellers var det en mager Egn, og meget daarlig Jord grænsende op til den store Alhede.

Det var »Æ Bindstou's« Egn, og Folk maatte skaffe sig Biindtægt ved at strikke, og de blev dygtige i den Retning — men ikke alene Kvinderne, ogsaa Mændene strikkede.

Det var i Krigens Tid, og Marie Kirks 4 Brødre var med i Krigen — Tyskerne besatte Jylland og kom ogsaa helt op nordpaa til Torning — men alle 4 Brødre kom uden alvorlig Mén tilbage fra Krigen — dog var en af dem — Bertel — engang meldt savnet af sin Afdeling, og Meddelelsen var naaet til hans Hjem, hvor der naturligvis blev stor Sorg. Da han velbeholden naar sin Afdeling, beslutter han at bringe Hjemmet Besked om sin Redning. Han sadler i Hemmelighed sin Hest og rider i Nattens Mørke den lange Vej til Ungstrup. Da han om Natten rider ind i Gaarden, vaagner hans Far ved at høre Hovslag, og da han lukker et Vindue op og ser Bertel lyslevende, blev han helt forvirret og siger: »Ih, tu hvad, du er jo død, Bertel.« Han kom dog hurtig til Fatning igen, og stor var jo Glæden. Da han rider hjem i den tidlige Morgenstund, bliver han opdaget og forfulgt af en tysk Rytterpatrulje, men takket være sin raske Hest slipper han fra dem, dog ikke uden at Kappen var flænget af Tyskernes Sabelhug.

En af Brødrene, Jens Kristian, var en rigt begavet og aandelig vakt ung Mand, stærkt optaget af de aandelige Strømninger, der udgik fra den grundtvigske Bevægelse — han holdt en Tid Skole for sine mindre Søskende. Hans Paavirkning har sikkert haft megen Betydning for Marie Kirks aandelige Udvikling — og den Paavirkning fortsattes op gennem Ungdomsaarene ogsaa efter, at han var flyttet til N. Andrup i Krejbjerg Sogn i Salling, hvor hans Gaard blev Midtpunktet for den grundtvigske Bevægelse paa Røddingegnen.

Ogsaa i rent landbrugsfaglig Henseende var Jens Kristian en Foregangsmand. Han fik saaledes sammen med andre Gaarde oprettet et Slags Mejeri paa sin Gaard og holdt Mejerske, og her fik Marie Kirk som 15—18-aarig ung Pige sin Uddannelse som saadan.

Ved Siden af Gaarden laa en lille Lund — en Lergrav, hvor man havde taget Materiale til Gaardens Bygninger. Graven var blevet planeret og beplantet, og i denne Dalsænkning var det, de folkelige Møder afholdtes. — Talerstolen stod i Grydens Bund, og Tilhørerne sad i Græsset opad Skraaningen.

Ved et saadant Møde havde Kirk taget Plads øverst oppe; men da den, der skulde tale, ikke selv kunde synge for, spurgte Jens Kristian, om der ikke i Forsamlingen var en, der kunde paatage sig det, hvortil Kirk svarede: »Jo, det kan jeg,« og med det samme sprang han ned ad Skrænten imod Talerstolen, hvorved hans lange Haar, som da var almindelig, flagrede bagud — og Marie Kirk, der var ung Pige hos sin Broder, saa her Kirk for første Gang og syntes godt om den lyshaarede Ungersvend. — Efter Mødet blev Kirk budt med ind tillige med Talerne og enkelte andre, og her har Marie skænket den første Kop Kaffe for Kirk.

Herefter kom Kirk ofte til N. Andrup — han og Jens Kristian blev meget gode Venner — Interessen for det folkelige og kristelige Liv og dets Vækst var det, der knyttede dem sammen.

Marie Kirk skrev kort efter Kirks Død et Brev til Børn og Børnebørn, hvori hun meget smukt fortæller om hendes og Kirks Forlovelse, og da det giver et baade smukt og godt Billede af et Stykke Ungdomsliv fra den Tid, gengives det med Familiens Tilladelse her.

»— — Nu d. 5. Maj 1912 var det 43 Aar siden, Far og jeg blev forlovet, og jeg har Lyst til at fortælle jer, hvordan det gik til. Far er jo født 1848 og jeg 1850. Jeg havde været et Par Aars Tid oppe i Salling hos min Broder, Jens Chr. Pedersen, for at passe hans Mejeri, og der holdt jeg meget af at være. Morbror og hans Kone var og er nogle prægtige Mennesker.

Det var i den Tid, da det rigtig gærede; Folk begyndte at vaagne. Hos Morbroders blev der holdt mange Møder, somme Tider et hver 14' Dag, og det var mange gode Præster og Højskolefolk, som talte, og der kom mange til disse Møder, flere og flere. De gamle i Krejbjerg var vrede over den Uro og sagde, at de skulde nok vise den fine Østbomand noget andet, og de traadte her haardt i Kirkegulvet; de gik flittigt i Kirke, og saa vidste de da, at de gjorde deres Pligt; det gjorde den nye Mand ikke, for han gik ikke i den Kirke, som det var hans Pligt at gaa i, men søgte til de nymodens (Præster), som voldte saa megen Strid og Elendighed. Ja, han vilde endogsaa have de unge paa Højskole; men det skulde der nu ikke blive noget af. Møderne blev større og større, og Kren Kirk var stadig med og sang mest for, og Morbror kunde godt lide ham og bød ham næsten altid til at spise med bagefter Mødet. Vi havde for det meste et stort Bordfuld og havde det saa fornøjeligt, somme Tider mange Timer efter; der var saa meget, der skulde drøftes, saa mange gode Ting i Grundtvigs kristelige og folkelige Tanker, og der var intet Hastværk med at komme af Sted. Ja, det var en herlig Tid. Nu saadan en Søndag kom Kren Kirk og vilde sige Farvel; han skulde rejse en af de nærmeste Dage til Gedved Seminarium. Vi havde fremmede, og han blev bedt til at spise til Aften. Jeg var saa beklemt; jeg syntes, jeg havde saa meget at tale med ham om; men jeg kunde ikke, naar der var andre til Stede, og jeg kunde mærke paa ham, at han ikke var tilfreds og mente maaske, at jeg skulde gøre noget, for at vi kunde komme til at tale sammen. Det kunde jeg ikke, og vi fik kun sagt et kort Farvel, og han sagde: »Skal jeg skrive til Dig?« »Ja, gør det,« og saa gik han. Jeg var saa vred paa mig selv. Det var den 2. Maj. Jeg skulde hjem den Sommer. Der skulde bygges, og de kunde nok trænge til min Hjælp, men det var ikke bestemt, hvad Dag jeg skulde rejse. Tirsdag Aften sagde min Broder til mig: »Jeg skal til Skive i Morgen; dersom du kan gaa hjem fra Stationen, kunde du jo tage hjem nu, det er jo Mors Fødselsdag i Morgen; hun bliver 61 Aar.« »Ja,« sagde jeg »det kan jeg nok.«

Vi kom af Sted, kørte rask og naaede at komme til Banegaarden, netop som Toget holdt. Min Broder sagde: »Skynd dig at faa Billet og kom ind i en Kupé, saa skal jeg komme med Tøjet.« De var i Færd med at lukke Dørene, og der blev sagt: »Her er en Plads,« og jeg skyndte mig ind. Der sad Kren Kirk med sin Merskumspibe med Sølvbeslag. Døren blev lukket for os, og jeg havde en Fornemmelse, som nu skulde vi aldrig skilles mer. Vi kom straks til at tale sammen. Hans Rejse var bleven sat en Dag ud, og han skulde ikke længere end til Randers. Han skulde besøge den Præst, der havde konfirmeret ham. Ham holdt han saa meget af. Jeg skulde med til Ringsholm; der skulde jeg saa lade mit Tøj blive staaende og saa spadsere ad Landevejen, der gaar fra Viborg til Silkeborg. Jeg skulde følge den lige til Avnsbjerg, saa skulde jeg dreje mod Vest og gaa langs med Avnsbjergs og Liselunds Skove, og saa var jeg lige straks hjemme. Det var jo en meget interessant Vej. Kren Kirk kunde have Lyst til at gaa med. Han kendte jo Egnen fra Blichers Noveller og fik regnet ud, at der gik et Tog ved 6-Tiden, og der var ikke saa langt til den næste Station, Rødkærsbro — og det var det dejligste Vejr. Skoven var grøn, og Bøgen var saa smuk, og Skovbunden saa dejlig. Vi var der i Skoven omtrent i 4 Timer; vi var dog ikke forlovet, før vi kom ind i Skoven. Kren Kirk kaldte mig sin Fæstemø, og han troede ikke, at han nogensinde kunde blive saa glad, som han nu var.

Hvor Gud dog var god mod os Mennesker. Ja, vi var saa glade, og det har været den stærkeste Side ved vort Liv. Det var Onsdag den 5. Maj 1869. Den 5. Juni skulde der være Grundlovsfest paa Himmelbjerget, og der skulde P. Bojsen med flere tale, og der skulde vi træffe hinanden; men det kom jo an paa, om jeg kunde faa Lov at komme der. Nu skulde Kren Kirk, nu min Fæstemand, til at tænke paa at komme til den næste Station, og saa sagde han til mig: »Nu før vi skilles, maa vi rigtig takke Gud for, at han har ladet os to finde hinanden, og saa bekende vor Tro og bede vort Fadervor sammen,« og det gjorde vi, og vi gik glade hver til sit.

Far har altid været god og vilde gerne give Gud Æren og Takken for alt. Jeg fortalte straks mit Mor og Søskende, hvad der var sket med mig; men jeg vilde have Morbror Jens Kristian til at skrive om Kren Kirk, før jeg vilde fortælle det til min Far. — Morbror kunde nok sige god for ham, og jeg fik Lov at køre til Himmelbjerget. Min Søster og to Brødre og en Svigerinde var med. Vi traf straks min Fæstemand, og vi var i den syvende Himmel. — Det var i det hele en fornøjelig Dag. Saa kom min Fæstemand hjem til os i Ferien, og de var glade ved ham, og vi havde mange gode Dage sammen. Jeg er glad for at skrive dette op, og maaske kan det ogsaa være til lidt Glæde for jer.«

✡

Efter et Aars Forløb er Marie Kirk paa Testrup Højskole, og givet er det, at hun gik op i Skolelivet med Liv og Sjæl — og det gik jo Marie Kirk som alle Højskolepiger, at der blev knyttet Venindeforbindelser, der varede Livet ud. Et af de Venskabsbaand, hun knyttede, var med en ung Pige, der hed Marie Jakobsen og var forlovet med stud. theol. Karl Povlsen, som senere blev Valgmenighedspræst i Ryslinge, saa de to Veninder senere næsten blev Naboer.

Men nu var Kirk altsaa kommen paa Gedved Seminarium, og det var her hos P. Bojsen, han fik sine Evner og Muligheder skolet og udvidet. De Fag, der særlig optog ham, var nok Historie — Sagafortælling — Dansk — Sang og Oplæsning. Det var vist ogsaa allerede her i Gedved, at han blev grebet af Skytteforeningsbevægelsen. Det var i den Tid, da Skytteforeningerne havde som fast Maal Sønderjyllands Generobring. Der siges ogsaa, at Kirk havde meldt sig som frivillig, hvis Danmark var gaaet med Frankrig i den fransk-tyske Krig 1870.

Nogle Maaneder efter Gedvedopholdets Afslutning blev Kirk indkaldt til Soldat som Infanterist i Aarhus — han kom paa Korporalskolen og blev en dygtig Korporal.

Under Kirks Soldatertid var Marie Kirk i Huset hos en Farver Eriksen i Aarhus. Det var et godt grundtvigsk Hjem, hvor der

ligesom hos hendes Bror Jens Kristian i Andrup var aabent Hus og holdtes folkelige og kristelige Møder. Kirk var under sin Soldatertid en jævnlig og kærkommen Gæst i det Eriksenske Hjem. Datteren dér — Frida — blev senere gift med Højskoleforstander Jens Nielsen, Klank, hvor Ingrid Kirk senere i to Somre var Lærerinde.

Senere kom Marie Kirk i Huset hos Pastor Konradsen, Hvirring ved Horsens — han var gift med en Datter af Pastor Glud, Jebjerg — det var et godt Hjem, og Pastor Konradsen en kendt og betydelig Mand.

Kirk optraadte undertiden under sit Soldaterophold paa Aarhus Teater som Statist, og da han havde ikke ringe Forstand paa Dramatik, spurgte de yngre Rollehavende ham ofte, naar de kom ud fra Scenen: »Hvordan synes De, jeg kom fra det?« De værdsatte i høj Grad Kirks Kritik.

Efter Soldatertiden var Kirk vistnok en Tid paa Askov Højskole, men om det drejer sig om et Vinterophold eller et kortere Kursus vides ikke — men i hvert Fald skulde han nu være vel udrustet til en Lærergerning. Han søgte og fik Pladsen som Lærer ved Klavs Berntsens Friskole i Højby, og han ledede Skolen 1873—74, mens Berntsen var paa Rigsdagen.

I 1874—75 var han Medhjælper paa Kolds Højskole i Dalum, som Lebek — Kolds Svoger — førte videre efter Kolds Død som Pigeskole, og samtidig var han Lærer for Kolds to Smaapiger. Om Kirks Evner som Ungdomslærer er der fra den Tid et ret morsomt Vidnesbyrd, idet en gammel Kone har udtalt om sit Højskoleophold i Dalum: »Der var en ung Lærer, vi var saa glade for — havde han ikke været der, var det nu blevet lidt tørt med Lebek.« Allerede mens han var i Dalum, tiltraadte han Pladsen som Kirkesanger i Sdr. Næraa Valgmenighed som Vikar for Klavs Berntsen. Og hermed er vi naaet til det Tidspunkt, da Kristen Rasmussen og Rasmus Jørgensen henvendte sig til ham, og han blev antaget som Lærer for den nye Skole ved Ibjerg.

SKOLEN VED IBJERG

Pladsen for den ny Skole var ikke daarlig valgt. Syd for Skolen hævede Ibjerg sin mægtige Ryg — synlig langvejs fra som det eneste Højdepunkt i det flade Midtfyn. Fint og harmonisk som Linien i en Lundby Radering tegner det sig mod Horisonten — strækkende sin Linie fra Øst til Vest.

Ibjerg — det samme Navn, der gaar igen i Viborg, i Viemose — Ibjerg — det hellige Bjerg eller Offerbjerget. Hævet over enhver Tvivl henviser Navnet til, at her har været Offersted for Oldtidens Gudekultur. — Selvfølgelig. — Den brede Aadal sydfor Bjerget strækkende sig til Store Bælt og sejlbar i Oldtiden har medført en rig Bebyggelse — hvad Gravhøje bevidner — og hvorfor skulde ikke denne — den eneste Højde paa disse Tragter — udsøgt i sin Skønhed — hvorfor skulde den ikke være udset til Gudsdyrkelse.

Paa det Tidspunkt, Skolen kom hertil, var Ibjerg bevokset med Graner af forskellig Alder lige fra unge mandshøje Ymper og til 20—30-aarig Bevoksning. — Hemmelige Gruber og Skrænter — Levninger fra tidligere Grusgravning i Bakken og gaadefulde Stier gennemkrydsede Granskoven. — Ibjerg og Granskoven blev nu Friskolebørnenes Tumleplads og Legeplads, og som saadan ubeskrivelig i sin Eventyrlighed.

Hvis den Paastand passer, at gamle hedenfarne Aander stadig holder til, hvor de har haft hjemme, saa fik nu de gamle fra Hedenold Selskab — et Selskab, som i Skraal og Skrig maaske stod paa Højde med de gamle og i Kampiver og Kampglæde maaske overgik dem.

For Elever af Friskolen fra denne Tid staar Ibjerg som en uadskillelig Del af Skolelivet. Der udviklede sig efterhaanden faste Former i Børnenes Lege og Kampe. Skrænterne og

Dannevirke og den modliggende »Rytterknægten«, Skytset afgav Granskoven i stor Stil i Grankoglerne i Skovbunden, og saa gik Stormen mod det uindtagelige Dannevirke, hvis venstre Flanke dog havde et svagt Sted!

Det blev en haardfør og hærdet Flok Børn — ikke hel ufarlig

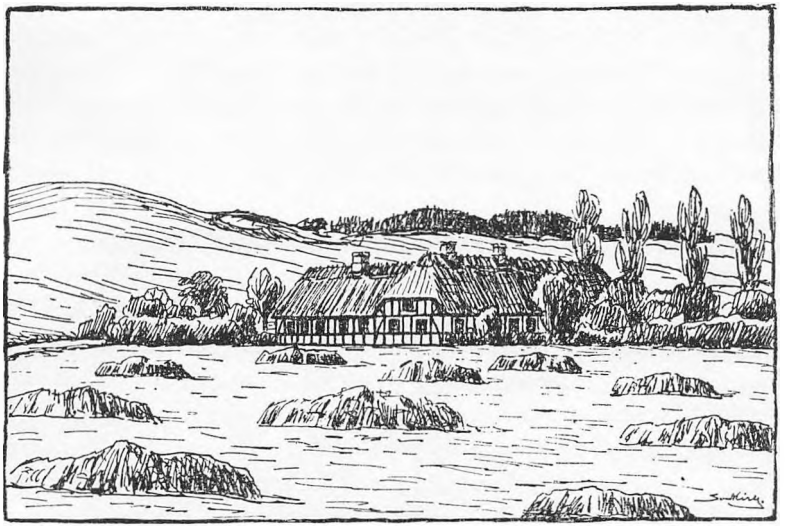

Skolen ved Ibjerg.

var Kampen med de undertiden haardfrosne Grankogler som Skyts — dog er der vist ingen Tilfælde af helt ituslaaede Øjne! — Og Fangerne fik undertiden en Behandling, der gaar over al Forstand: to stærke Drenge tager Synderen, en i Armene og en i Benene og svinger ham, til han har Fart nok til at ryge ud over Brinken, hvor han saa havner i Bunden mellem store Sten og alskens Affald. — Det burde være overflødig at bemærke, at Opdelingen i de to kæmpende Hold var Danske og Tyske. — Mange andre Lege blev iscenesat vekslende efter Aarstiden, Vinter og Sommer.

En ret mærkelig Ting er et Rygte, som i lange Tider verserede mellem Børnene — sandsynligvis sat i Omløb af Kirk — om

en Slagtersvend, som holdt til i Skoven bevæbnet med en lang Slagterkniv, og som jo nok kunde være farlig for sine Omgivelser — dog blev han vist aldrig set uden i Fantasien.

Om Vinteren afgav den østlige, stejlere og ubevoksede Del af Ibjerg, den vidunderligste Plads til Kælkning og anden Vintersport.

Ja, dette festlige og rige Skoleliv uden for Timerne kunde der fortælles videre om, men det har jo kun Værdi i Forhold til det, der var Kærnen i det hele — det der foregik i Skolestuen — og selv om det vil være vanskeligt, skal der gøres et Forsøg paa at forklare, hvad der gjorde Skoletimerne hos Kirk saa uforglemmelige.

Kirks Fortælleevne — som alle de gamle Friskolelæreres — var enestaaende. Hans Evne til at fortælle, saa Børnene ikke alene hørte efter, men indsugede det fortalte, er uforklarlig. Det fortalte gled ind i os Børn som en Part af vort Væsen, saa vi ikke blot huskede det, men det blev indsmeltet i os saadan, at glemme det vilde være det samme som at opgive en Del af sig selv.

Han var en fuldblods Elev af Kold og Grundtvig, og som saadan var hans Undervisning en Forkyndelse — en Forkyndelse af en Livsanskuelse — den, at Mennesket er skabt af Gud — og Gud er Menneskets Herre og Fader, og vi er forpligtet og forjættet af dette Forhold. — Derfor maatte ogsaa Bibelhistorien blive Hovedfaget i Kirk Undervisning — og fulgte som Morgentime efter Morgenandagten.

Hvem af Kirks Elever glemmer nogensinde hans Timer i Bibelhistorie. — Det var Beretningen om de store Skikkelser, dem der var udvalgte af Gud — saadan havde ethvert Menneske, ogsaa vi, vor Kaldelse og Opgave i Livet. — Og det var Sammenhængen og Idéen i Israelsfolkets Historie — dets Førelse og Forjættelse som Folk — og som dem havde hvert Folkeslag, ogsaa vi, vor af Gud givne Opgave — ogsaa vort Folk var under Guds Førelse i Opgang og Nedgang. — Ja, og hans næsten mystiske Evne til at fortælle det, saa det blev til Nedslag i vort Sind — blev oplevet, saadan at det blev en Bestanddel af vort Sinds

Forhold til Omverdenen. — Saadan blev Bibelhistorien til Verdenshistorie — hvert Folkeslag havde sin af Gud givne Opgave at løse, og vi — de enkelte — blev en Part af denne Historie og var forpligtet og bundet ud fra vort Forhold til det guddommelige. Og i dette universalhistoriske Syn gled Enkeltheden ind som Led i en Helhed. Saadan var det Romerfolkets Opgave — den guddomsgivne paa godt og ondt — at henvise til Kraften — som Modet var Germanernes Sag, og Renhed og Skønhed Hellenernes. — Naar Kirk fortalte os, at Perserne krævede 3 Ting af sin Ungdom: at de kunde ride — skyde med Bue og tale Sandhed, saa havde han med det samtidig skabt Idealet af en Ridderskikkelse, hvis Billede nedfældede sig i vort Sind, og som yderlig forstærkedes og næsten opstod i forklaret Glans ved Fortællingen om vor egen Histories store Skikkelser fra Oldtid til vor egen Tid. — Ikke mindst Glans blev der lagt over Beretningen om de danske Bedrifter og Helte fra de ikke fjerntliggende nationale Begivenheder — 3aars Krigen og 64.

Denne Historiefortællen stemte vort Væsen og gav sig Udslag i vore Lege og Idrætter, som ikke blev nogen uvæsentlig Del af Skolelivet.

Maaske var dog Danskundervisningen som Fag Kirks Højdepunkt. Her blev der nedlagt et herligt Arbejde. — Kirk havde sin egen Grammatik, som han lod Eleverne skrive af. Dog var det saa fjernt som muligt fra en nøgtern Terpen — men det var Sprogets Liv, han formaaede at sætte os ind i. Han brugte undertiden Verslinierne: Modersmaalet dybt sig bøjer, let og lifligt det sig føjer efter Herrens Tankegang — for at vise den højere Mening, det hele havde.

Mange vil være Kirk taknemlig, fordi han gennem sin mesterlige Danskundervisning lærte os at forstaa Sprogets Liv i Tale og Skrift — i Digt og Sang, og at det danske Sprog er en væsentlig Del af det at være Dansk.

Saa var der Sangen. — Dagen igennem bølgede den gennem Skolen, begyndende med Morgenandagten og forud for hver Fortælletime. Det var Grundtvigs bibelhistoriske Sange og Sange

fra Fædrelandets Historie behandlende og omsluttende de Emner, hvorom der fortaltes. — Her lærte vi, uden selv at vide det, alle vore Sange udenad, saadan at de sidder ikke i Hukommelsen, men i Sindet saa fast, at de aldrig udslettes. Og var saa Skoletimerne det væsentligste — eller var det ikke Kirks stærke Personlighed, der gennem hele Skoledagen i Timerne og i Fritiden umiddelbart havde Indflydelse paa os? — Kirk var vor Kammerat og Ven — til ham kunde vi frit gaa med Spørgsmaal og Henvendelser uden at møde Afvisning eller Overlegenhed, og Kirks Forstaaelse af og Deltagelse i vore Lege og Idrætter er vanskelig at vurdere højt nok. Han var meget forstaaende, naar det gjaldt gale Streger eller uskyldigt Slagsmaal. Han vidste fra sin egen Barndom, at den Slags skal have sit naturlige Afløb. Og han vilde sikkert heller nødig gaa Glip af det sjælsbefriende og opløftende, det er i at se et Par Drenge slaas! — Han lærte os forøvrigt selv de græske Regler for Brydning. Efterhaanden voksede en stor Børneflok op i Lærerhjemmet, 5 Drenge og 5 Piger — ranke og frejdige Børn, der blev gode Kammerater med Skolebørnene, de ledende i Leg og Idræt og bidragende i høj Grad til den Frodighed, Fritidslivet blomstrede med.

Kirk begyndte kort efter sin Ankomst til Skolen Aftenundervisning i Regning og Skrivning for voksen Ungdom. — Det var nok paa Opfordring fra de af Kredsens unge, der havde faaet Undervisning hos Mads Nielsen, og som formodentlig havde følt Nødvendigheden af en Repetition af Kundskaberne. Dette skal blot noteres som en Kendsgerning, og som noget af det første i sin Art overhovedet. For ellers gav de første Friskoler sig ikke af hermed.

Aftenskolen inden for Friskolen Landet over er noget helt andet og meget mere end Lærdomstilegnelse. De danske Friskolers Aftenskole Lørdag Aften er et Kapitel helt for sig selv og har haft en Betydning, som aldrig er vurderet til sin fulde Værdi. Kold havde selv indblæst dem sin Livs Aande — Aftenskolerne stammer i lige Linie fra de saakaldte danske Møder, som Kold begyndte allerede i Forballum og fortsatte i Ryslinge —

disse Møders Formaal var at samle Folk om en Indlevelse i dansk Folkeaand og Folkeliv — en Højskole i det smaa.

Ved disse Aftenskoler kom Friskolerne til at række langt ud over deres egentlige Idé — blev Skaber og Bærer af en Folkekultur og fik ogsaa derved dette Datterforhold til Højskolen dybt og stærkt, som i Forvejen var til Stede gennem de to Skolearters Skaber Kr. Kold. — Det er sikkert ikke Friskolernes mindste Betydning, at de paa denne Maade blev Centrer for et Folkeliv og en Folkekultur, som i de Aar blev saa rig Velsignelse for Landet. Mig bekendt har ingen Skoleform nogen Tid eller noget Sted været Kulturbærere som Friskolerne. Aftenskolen er en af den danske Friskoles skønneste Blomster.

Der var jo begyndt — som allerede nævnt — af baade Hans Christensen og Mads Nielsen, ligesom ogsaa Pastor Koefoed havde holdt Aftenskole, men med Kirk naaede den sin højeste Blomstring. Kirk havde ogsaa de bedste Betingelser herfor — hans mesterlige Evne som Fortæller og Oplæser, hans smukke Sangstemme, og hans Indleven i det værdifuldeste i Litteraturen betingede, at han kunde faa noget virkeligt værdifuldt ud af disse Aftener.

Kirk kunde læse Holberg mesterligt. — Han læste ogsaa Hostrup og Oehlenschläger. Naar et nyt Skuespil af Ibsen udkom, var det selvskreven til straks at blive læst i Aftenskolen. Ogsaa Romaner og Fortællinger tog Kirk fat paa — det var i den Tid Zakarias Nielsen og Jacob Knudsen aarlig udsendte en Roman — ogsaa Bjørnsons og Jonas Lies sidste Værker udkom i den Tid. — Folkelig set var det er grødefuld Tid — det var om den Tid en Professor udtalte, at Danmark lignede en blomstrende Rosengaard.

Hvor var der Fest og Glæde over de Lørdag Aftener, naar Kirk kom ind med Petroleumslampen og Marie Kirk med sin Strikkestrømpe. Til Tider kunde der samles 100—150 unge Mennesker — Karle og Piger — fra Omegnen — ikke alene var det Ungdom fra de Hjem, der hørte til Friskolen — nej, alle skulde med — efterhaanden gled det ind i det Leje, at Lørdag Aften

samledes alle unge i Friskolen, og derved fik ogsaa Friskolen Betydning langt ud over sin egen Kreds. Mange Eksempler kan nævnes paa, at Ungdom fra Hjem, der stod blottet for Forstaaelse af aandeligt Liv, ved Aftenskolens Hjælp har faaet Øjet op for og Sansen vakt for dansk folkeligt Fællesskab i grundtvigsk Aand.

Men noget betydningsfuldt ved Aftenskolen var ogsaa det udprægede Kammeratskab, den blev Bærer af. — En enkelt Festaften havde Aftenskolen — Juletræet. Da samledes alle baade Deltagere i de ugentlige Aftener og hjemvendte Feriegæster, og hvem der vilde. Alle blev mødt med Venlighed og Varme, og alle de fremmede følte sig med al den Venlighed, de mødte, hjemme og godt tilpas i Kredsen. — Den ydre Ordning af Festen var den, at Kirk afholdt Juletræet og gav Chocolade til Deltagerne, hvorimod disse kvitterede med at give en Skærv — helt frivillig til Kirk for Aftenskolen.

Men ogsaa en anden Opgave havde Kirk paa Linie med disse Lørdagsmøder. Det var ved passende Lejlighed at faa kendte Mænd til at komme til Stede og tale. Disse Aftener var dog ogsaa — og maaske særlig beregnet paa bosiddende Folk. Senere overtog Ungdomsforeningen denne Side af Sagen. — Mange af Tidens bedste Mænd indenfor Højskolen og Kirken har Kredsen paa denne Maade faaet Kendskab til. — En enkelt særlig vil jeg nævne her — det er den sydfynske Folkedigter P. R. Møller. Han vilde gerne som en Slags Generalprøve have sine Skuespil og Fortællinger læst op i Sdr. Næraa, før han udgav dem, fordi — som han sagde — Befolkningen her var ved Kirks dygtige Oplæsning af litterære Mesterværker skolet til at kunne foretage en retfærdig Bedømmelse deraf. Adskillige festlige Aftener er paa den Maade bleven Kredsen her til Del, naar P. R. Møllers Hustru — han selv kunde ikke læse op — læste sin Mands Digterværker højt fra Manuskript.

En ganske enkelt Aften med Dans afholdt Aftenskolen foruden Juletræet, men altid var det Kirk, der var Værten, ogsaa paa den Maade, at det var ham, der sørgede for den uundgaaelige

Kaffe. Dens Servering foregik inde i Skolestuen, og Kirk kom over i Salen, naar Tiden var inde, klappede i Hænderne og raabte: 20 Par til Kaffe (det husker vi endnu!). — Det øvrige Arrangement til Læskelse af Ganen var saare nemt — et Ølanker blev lagt op i et Hjørne af Salen og et Glas eller en Kop til fælles Brug for de tørstende Sjæle. — Nogle Aar efter at Kirk havde overtaget Lærerpladsen blev der bygget et Øvelseshus ved Skolen. Det blev opført 1881 — men hvordan Midlerne dertil er fremskaffet, kan der ikke oplyses noget om. Det var særlig Skytteforeningen, der havde følt Nødvendigheden af et saadant Hus — men med det voksende Mødeliv, der efterhaanden blev et fast Led i Skolens Arbejde, var et saadant Hus en Nødvendighed —. Det var et af de allerførste Øvelseshuse, der var bygget her i Landet. Uhyre Betydning fik det for hele det Ungdomsliv, som i den kommende Tid voksede op omkring Skolen.

Kirk deltog ogsaa stærkt baade i det politiske og det borgerlige Liv — paa hans Initiativ blev Øvelseshuset bygget, men han var ogsaa stærkt medvirkende i Arbejdet for Andelsmejeriet i Tarup — det var i de Aar, da Andelstanken havde sin store Tid og rejste Mejerier over det ganske Land. — Han var en ivrig Politiker og Venstremand. Det var jo i Provisorietidens værste Kampaar — men Kirk forstod med sit vindende Væsen og stoute Personlighed at manøvrere mellem de farlige politiske Skær uden at støde an.

Saaledes var Ejeren af Torpegaard, Proprietær Finderup — som i Sagens Natur var en kras Højremand — Kirks gode Ven, og Finderup, paa hvis Jord Ibjerg laa, var en stor Ven og Beundrer af det Skolearbejde, der voksede op i hans Nabolag, og jævnlig kom han op forbi Skolen og saa paa Børnenes Leg og Idrætter — og det morede Finderup kosteligt at se. Kirks Børn var fødte Sportsmænd, og deres Præstationer lønnedes af Finderup med Smaagaver — og det er maaske ikke den eneste Hjælp, der er ydet fra den rige Godsejer til den fattige Friskolelærerfamilie.

Kirk blev efterhaanden en søgt Oplæser paa Egnen — en af de første overhovedet, som tog ud til Møder og læste op — det var jo i sin Vorden endnu det folkelige Mødeliv, næppe havde det endnu taget Form. Det var sine Emner fra Aftenskolen, han igen tog frem: Oehlenschläger — Hostrup, men han kunde ogsaa fortælle islandske Sagaer mesterligt og synge Blichers jyske Viser paa sin smukke Sallingdialekt.

Skolearbejdet voksede, og Børnetallet steg til 80—90 Børn, saa det er forstaaeligt, at det kneb for Kirk ene at overkomme Arbejdet — der blev forsøgt med en Lærerinde til Hjælp, men det er nok ikke falden ud til Tilfredshed, hverken for Kredsen eller for Kirk.

Paa dette Tidspunkt er sikkert Tanken om en Udvidelse af Skolen med en Fortsættelsesskole og dermed Mulighed for Ansættelse af tilbørlig Medhjælp fremstaaet hos Kirk — han er begyndt at tale med andre om Tanken og har fundet Forstaaelse og Tilslutning. — »Der sidder i Skolen 12—15 dygtige Børn, som burde have et ekstra Aars Undervisning,« sagde Kirk: »men vi kan ikke magte det uden en Lærer til Hjælp« —

Der var den Hage ved Kirks Idé, at den krævede yderligere Offer. — Der findes i den gamle Protokol en Udtalelse, som lyder saadan: »Kredsen her har altid udvist en stor Offervilje«. Dette kan tages til Efterretning — men i dette Tilfælde blev der udvist en ekstra fin Evne til at manøvrere, saaledes at Pengene til den paatænkte Fortsættelseskoles Oprettelse og Drift skaffedes til Veje, uden at der stilledes direkte Beløb til Raadighed fra den enkelte. — Der oprettedes et Fællesindkøb af Markfrø — et specielt Andelsforetagende, der sikrede Medlemmerne bedre og billigere Frø, men Fortjenesten ved denne Fordeling fra en gros til detail var saa stor, at — om den ikke kunde holde den paatænkte Skoleafdeling i Gang — saa dog give den en væsentlig Støtte.

Vanskeligere blev det maaske at finde en Mand, der egnede sig til at indtræde som Deltager i det ret særprægede Skolearbejde. — Men det viste sig, at dette Spørgsmaal trak sig i Leje, som om det var tilrettelagt forud.

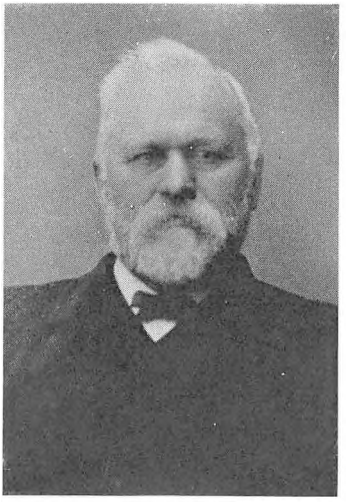

Kristen Kirk.

Marie Kirk.

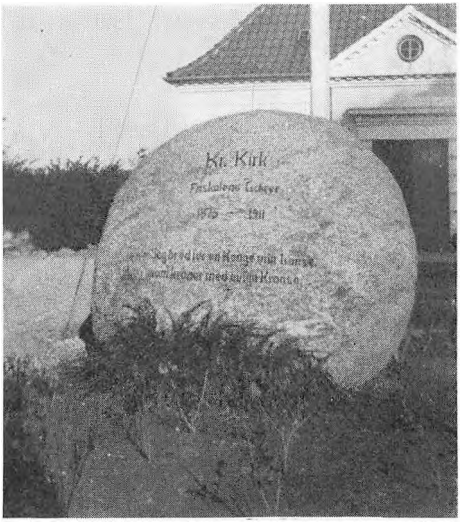

Kirks Mindesten ved Friskolen.

Paa den Tid var Frederik Nygaard Præst i den nyoprettede Valgmenighed — han var en god Ven af Kirk og af Skolen i det hele taget — ligesom han var en agtet og anset Mand inden for Højskolen — han var Ludvig Schrøders gode Ven. Nygaards Familie var stor, og han havde Lærerinde til sine Børn, da Friskolen ikke kunde yde Hverdagsundervisning. — Men med Lærerinden gik det nok knap efter Ønske — »De store Drenge lægger over Ørene paa hende,« havde han klaget til Ludvig Schrøder — »Har du ikke en Mand, jeg kan faa til Huslærer.« »Kom og se paa dem« — svarede Schrøder — »kom over og hold nogle Foredrag for dem, saa kan du se dem an.« — Og Nygaard holdt kirkehistoriske Foredrag paa Askov en Uges Tid, og da han rejste hjem, havde han hvervet Kr. Olesen til Huslærer.

Paa den Maade kom K. Olesen til Sdr. Næraa. —

Men ved Samtaler mellem Kirk og Pastor Nygaard enedes man om, at ingen passede bedre til Pladsen som Medhjælper i Friskolen end Præstens nye Huslærer. — Og saa blev Kristen Olesen flyttet ud i Friskolen tillige med Præstens Børn, som herved opnaaede at komme imellem Skolekredsens andre Børn og faa den Hverdagsundervisning, de ønskede.

Og saa begyndte den nye Skoleafdeling — den udvidede Børneskole, Fortsættelsesskolen. Den var til en Begyndelse — det maa noteres — beregnet paa de bedst begavede Børn. Den var tænkt som 2-aarig — skulde spænde over det sidste ordinære Skoleaar og Aaret efter Konfirmationen — dog blev dette Forhold opfattet meget liberalt — nogle fik et og andre to Aar efter Ønske. Og fra ovenomtalte Frøforening kunde trængende Elever faa Understøttelse.

KR. OLESEN

Med Kr. Olesen tilførtes der Sdr. Næraa Friskole en betydelig Kraft og Fornyelse og Friskhed — han kom som et Pust fra Foraarets Egne.

Maaske var det for Kredsens unge, han særlig fik Betydning, hvis Status skal gøres op. — Om hans Indsats for den da ganske nye Lingske Gymnastik skal der fortælles senere.

Paa Børnene virkede Kr. Olesen som Friskheden og det nye ude fra Verden. — Han fik indrettet Værelse i den vestre Fløj i Skolen ind mod Øvelseshuset med Vindue ud imod Gaarden — og bag dette Vindue saa Børnene den flittigt skrivende unge Mand sidde, naar han ikke havde Time — han havde allerede da journalistiske Tilbøjeligheder — og i Stuens dunkle Baggrund anede man forgyldte Bogrygge — der laa et Skær af Mystik over det Værelse.

Kr. Olesen var Sportsmand — han var den første, man paa disse Egne saa mønstre en Cykle. Det var dog ikke de nuværende skikkelige Køretøjer af det Navn — men de gamle — de allerførste med et stor Hjul paa Mandshøjde foran og et ganske lille bagved til at styre Halen. Og heller ikke som de senere Staalheste af den Type med Gummi — men et Stykke solidt Haandværksarbejde af Jern og Træ. Og det var ogsaa paa dette Redskab, at han foretog en Ridetur til Jylland, hvad dog heller ikke forløb uden Uheld med Skrammer og Blodsudgydelse. Og var det ikke om denne forvovne Tur, at den stedlige Huspoet, Laurits Kure, improviserede følgende Vise med det vidunderlige fynske Rim i Slutningslinien:

Kr. Olesen paa sin høje Hest
rider ikke allerbedst;
nys han red til Jylland hen,
kom som Invalid igen —
— Nu han aldrig rider mer
ad de høje Banker ner.

Senere blev dog denne Ulykkeshest ombyttet med et mere moderne Køretøj.

Kristen Olesen var Jyde — han var en af de besungne Vogterdrenge, der, som Aakær siger, »tog Skæbnen i dens Kværk« og drev det til noget i Verden.

Han var ude blandt fremmede, fra han var 9 Aar gammel. Da han var lille af Vækst, og da han endvidere var ude for et Uheld, der havde en Stivhed i den ene Arm til Følge, blev det besluttet, at han skulde læse.

»Men da jeg ikke kunde synge,« siger Kr. Olesen selv, »mente mine paarørende ikke, at jeg skulde læse til Præst, hvilket der ellers havde været Tale om.«

Ligeledes var det jo vanskeligt med en Lærerstilling i Folkeskolen, naar der ikke kunde tages Eksamen i Sang.

Men Overvejelsen under Hensyn til disse Forhold resulterede i, at han et Par Dage eller 3 om Ugen kom til sin — som han selv siger — udmærkede Børnelærer — en Mand, der virkelig forstod at holde Friskole i Folkeskolen — og hjalp lidt til med Undervisningen af de mindre Børn, og hvor han ogsaa fik Lejlighed til at læse en Del.

Saaledes forberedt kom han i Efteraaret 1881 kun 18 Aar gammel til Askov Højskole, hvor han blev i 3 Vintre, til han kom til Sdr. Næraa. — De to mellemliggende Somre opholdt han sig første Sommer hos Pastor Reimon i Lem, hvor han fik Undervisning om Formiddagen og var Havekarl om Eftermiddagen. — Den sidste Sommer arbejdede han paa Schrøders Gaard i Askov, hvor hans væsentlige Beskæftigelse var at pløje med et Par Trækstude.

Om hvordan det gik til, at han kom til Sdr. Næraa, fortæller han selv: »Saa blev jeg en Aften i Februar eller Marts 1884 kaldt ind i Schrøders Dagligstue, og der forestillet for Fr. Nygaard, der søgte en Huslærer. Jeg havde lige forud faaet at vide, at Askovlærerne havde nævnt den senere Valgmenighedspræst Enevold Terkelsen og mig som mulige Emner, og at Terkelsen havde forbeholdt sig Adkomst til ved Siden af Skolearbejdet at dyrke

det Særstudium, han havde begyndt med Artium som Maal, og det Forbehold var Nygaard betænkelig ved, hvorfor Turen kom til mig. Tilstede ved Drøftelsen i Schrøders Dagligstue var Schrøder og Nutzhorn, begge med Fruer — maaske ogsaa la Cour, der var i hvert Fald flere end de fire, og jeg havde Indtrykket af, at de andre var nogenlunde lige saa betænkelige, som jeg selv var, ved Tanken om at blive sendt ud som Huslærer.

Schrøder lagde for med en saalydende Anbefaling: »Kr. Olesen har i Sommer pløjet med Stude ude paa min Gaard. Det gjorde han godt, kan han — henvendt til Nygaard — undervise dine Børn lige saa godt, saa faar du ingen Grund til at beklage dig.« — — For mig lød det, som om Schrøder vilde sige til Nygaard: »Se dig nu vel for, Ansvaret skal være dit eget.«

Saa faldt Fru Schrøder ind: »Kan De undervise i Husflid?« — »Nej!« Nygaard: »Det behøver heller ikke. Vi har en udmærket Husflidsskole.« Fru Schrøder: »Kan De spille?« »Nej, jeg kan hverken spille eller synge.« Nutzhorn: »Naa, hvorfor tale saa aabent og afgjort uden mindste Forbehold. De kunde dog have nøjedes med at svare, som en anden Jyde svarede, da man spurgte, om han kunde spille: — »A ved et ett, A haar aller prøvet et.« — Saa lo hele Forsamlingen, og sluttelig enedes man om at sove paa det til næste Morgen.

Og næste Morgen mødtes Nygaard og jeg alene. Nygaard tog den halvlange Morgenpibe ud af Munden, borede sine mørke Øjne ind i mine blaa og sagde: »Jeg har nu paa Fornemmelsen, at Vorherre vil det skal være saadan, at De kommer over hos os.« — Og saaledes blev det altsaa.

Da Bestemmelsen var taget, optraadte Schrøder meget opmuntrende overfor mig. Skønt han ikke gav sig meget af med sine Elever enkeltvis, husker jeg, at han en Aften under et frit Samvær trak mig til Side og fortalte mig om Kredsen i Sdr. Næraa. »Det vil blive en interessant og kan blive en betydningsfuld Oplevelse for Dem at komme derover,« sagde Schrøder og tilføjede: »Det er en vaagen og en af de livligste kirkelige Kredse, vi har.« — Første Gang jeg mødte Schrøder, efter at jeg var kommet

i Gang derovre, sagde han munter og tilfreds: »Det glæder mig at høre, at det gaar saa godt for Dem som Huslærer hos Nygaard. —« Først da, tror jeg, havde Schrøder overvundet den sidste Rest af Betænkelighed ved at lade mig springe fra det jyske Studespand til det børnerige, fynske Præstehjems Skolestue.

Mine egne Betænkeligheder fortog sig godt, straks jeg traadte ind under Præsteboligens Tag, og Fru Elise Nygaard, som var alene med et Par af Børnene, ledsagede sit Goddag med at betegne mig som »vor ny Medhjælper ved Børnenes Undervisning.« — *Hjælpe med* efter Evne og ærlig Vilje maatte jeg da nok kunne.

Formaalet med at holde Huslærer hos Præstens var den at holde Børnene ved Bogen og Undervisningen nogle Timer hver Dag. Skolekredsen var ikke glad ved, at Præstefamilien saaledes »vragede «Friskolen, og Præstefamilien selv var heller ikke helt tilfreds med, at Børnene blev holdt uden for den nære Forbindelse med Kredsens øvrige Børn. Fra begge Sider blev der talt aabent derom, og under en herhen hørende Drøftelse erindrer jeg, at Fru Elise sagde: »Ja, der er jo det særlige for os, at vi kan ikke give vore Børn Landejendomme, vi maa udruste dem paa en anden Maade til et Møde med Livet og dets Krav.

Men Tiden gik sin Gang — — — og der kom, uden at jeg havde videre med det at gøre, Planer op om, at der skulde oprettes en Efterskole, som kunde byde i al Fald større Børn Hverdagsundervisning om Vinteren, og derefter kom baade Nygaards Børn — og jeg til Friskolen og dens Efterskole.«

Men Skolen voksede og trivedes — maaske er disse Aar her ved Ibjerg den mest grødefulde og forhaabningsfulde Tid i Friskolens Historie. — Den mest inderlige Forbindelse og Forstaaelse mellem Skole og Hjem var til Stede. Og Valgmenigheden — hvis Medlemmer i alt væsentlig bestod af Skolekredsens Medlemmer — stod gennem Pastor Nygaard med sin brede Folkelighed i inderlig Kontakt med Skolelivet.

Og det begyndende Ungdomsliv baaret af Skolen voksede op i sin begyndende Udvikling — Værdien af det nyopførte Øvelses-

hus blev nu tilfulde indset — Gymnastikken begyndte at samle Ungdommen, og Aftenskolen var saa lødig som nogen Sinde.

En Ting, Kirk ogsaa fik paabegyndt, var Opførelse af Dilettantkomedier. Han lagde noget meget betydeligt ind i dette og saa noget virkelig stort deri — udtrykte, at de paa sin Vis betød det samme, som Hostrups Studenterkomedier havde betydet for Studenterne. Og Kirk mestrede med sin dramatiske Sans og sin Erfaring fra Aarhus Teater Iscenesættelsen til Fuldkommenhed.

Og den ny Skoleafdeling voksede — første Aar 9 Elever — andet Aar 13 — tredie Aar 22. — Mange velbegavede Børn udenfor Skolekredsen — fra de nærliggende Sogne — søgte til den udvidede Skole i Sdr. Næraa — og Friskhed og Liv tilførtes Skolen ved dette ny Element. Enkelte boende Elever skaffedes der Plads til ved primitivt indrettede Loftværelser. — Den ny Skoleafdeling var til megen Ære og stor Berigelse for Friskolen.

Kr. Olesen var en ideelt indstillet Mand — han var i høj Grad medvirkende til den Anseelse, som Skolen vandt.

Hans ideelle Syn paa Skolespørgsmaal og hans Indstilling overfor Fortsættelsesskolen fremgaar tilfulde af følgende Udtalelse, som han fremsætter i et Brev:

»Mit Hovedformaal var at bygge med paa en Skole med et aandeligt Sigte. Det skulde være en Skole for læselystne unge i Konfirmationsalderen, hovedsagelig kommende fra Hjem indenfor Friskole- og Menighedskredse. Og disse store Drenge og Piger skulde undervises og sysselsættes saaledes, at deres indre Vækst og Udvikling paa naturlig Maade kunde blive fortsat i stadig nær Tilknytning til de hjemlige Kredses Aandsliv. Tillige skulde Efterskolen kunne tilfredsstille de unges Kundskabstrang og Spørgelyst saa vidt, at ikke enhver velbegavet Dreng eller Pige skulde føle sig draget mod Byens Eksamensskoler og i en altfor umoden Alder vende sig bort fra Arbejdet derhjemme for at blive Bogmenneske. Det var den Gang, og er det da ogsaa endnu, en alvorlig Sag, naar ganske unge Mennesker, der er født og opvokset i Landbohjem, beslutter sig til at rive sig løs fra den Gerning, som er den naturligste og sikkert ogsaa vil være den lykkeligste for de allerfleste af dem.«

Kr. Olesen blev her i Kredsen 3—4 Aar — da blev der kaldt ad ham til anden Virksomhed. Han havde altid haft sin særlige Interesse i Journalistik, og da han nu fik Tilbud fra Avisen i Ringkøbing Amt, er det forstaaeligt, at han tog imod Tilbudet.

Men han var i den Tid, han havde været her, vokset stærkt sammen med Kredsen, og Savnet ved hans Bortrejse var sikkert gensidigt. Nu blev han Bladmand — Redaktør — og en meget dygtig Redaktør — i over en Menneskealder var han den dygtige Leder af Horsens Folkeblad.

SKYTTEFORENINGEN OG GYMNASTIKKEN

I 1865 oprettedes Skytteforeningen i Sdr. Næraa. — Oprettelse af Skytteforeninger var begyndt før Krigen 64. — Men først efter Fredsslutningen fik de deres store Tid, og der oprettedes saadanne Foreninger Landet over. Deres Bestemmelse var at oplære Ungdommen i Vaabenbrug med en Genvinding af Sønderjylland som Maal. — Senere hen kom der Ledere, der gav Foreningerne et bredere og alment dannende Formaal. —

En af de første Ledere her i Odense Amt var en Kaptajn Klüver fra Garnisonen i Odense. Men den daglige Ledelse blev forestaaet af Kredsens egne. — Det var Folk, som under deres Soldatertid havde været Korporal eller Sergent og havde den militære Indsigt, der var fornøden for at kunne lede Øvelserne. — Disse var af ren militær Art — Felttjeneste i Marken og Eksercits — og nulevende Deltagere fra den Tid erklærer, at Tjenesten var haard som Militærtjenesten. — Men der herskede Kammeratskab og Kappelyst over Sammenkomsterne.

Der var af Hæren stillet gamle Uniformer til Raadighed, ligesom Hærens gamle Forladegeværer var i Brug til Feltøvelserne.

Til Skydeøvelserne anvendtes fra først af Forladerrifler — de saakaldte Taprifler — dog er det sandsynligt, at da den danske Riffel af 1867 — Remingtonriflen — blev Vaaben i Hæren, er den ogsaa kommet i Brug i Skytteforeningerne. — Opøvelsen her gjaldt Færdighed i Vaabenbrug som Soldatens.

Blandt dem herfra Kredsen, der først havde med Ledelsen at gøre, nævnes en Henrik Ibjerg — vistnok Veteran fra Krigen — og Erik Skrædder.

Med megen Interesse har det været omfattet af de unge Deltagere, det, der her var sat i Gang — stærkt nationalt betonet var det, og der var Feststemning over Arbejdet.

Søndag Morgen samledes man paa Samlingspladsen, og med Fanen i Spidsen marcherede man til Skydebanen. — Feltøvelserne kunde undertiden blive af ret stort Format, som naar Sdr. Næraa og Ferritslev rykkede i Marken mod hinanden, og der, hvor de mødtes, opstod en sand Træfning.

I den allertidligste Tid havde Skytteforeningen til Huse hos Hans Larsen nede ved Aaen, hvor Vejen fra Engene gaar op over Ibjerg. — Saavidt man kan forstaa, har hans Lade staaet til Raadighed til Eksercits og som et Slags Depot og Marketenderi.

De første Fester i Skytteforeningen blev ogsaa afholdt her — der dansedes paa Gaardpladsen, og Hans Larsens Søn, Niels Hansen, spillede til Dansen. Da Niels Hansen og Carl Nielsen fra Nørre Lyndelse spillede en Del sammen til Egnens Gilder (jævnfør Carl Nielsen, Min fynske Barndom) er det ret sandsynligt, at den senere verdensberømte Komponist har spillet til Dans ved Skytteforeningens første Fester hos Hans Larsen ved Aaen.

Et stort Savn blev afhjulpet, da Øvelseshuset ved Friskolen blev bygget — her var Plads til Eksercits og Øvelser og de Fester og Sammenkomster, som Foreningen afholdt.

Thi Skytteforeningens Arbejde kom først ind i sit rette Plan, da det fik en mere folkelig Karakter, ved at den ogsaa saa som sin Opgave at give Ungdommen baade legemlig og sjælelig Opdragelse og som Middel til dette satte: Sang — Foredrag — Skydning — Legemsøvelser og Eksercits —. Hermed var Skyttesagen gaaet ind som det første Led i den Folkeopdragelse, der ved hele Tidens Karakter var blevet en Nødvendighed.

Og efter at Øvelseshuset var opført, blev Skytteforeningen ogsaa knyttet til Friskolen — Kirk havde straks efter sin Ankomst overtaget Ledelsen — og Skydebanen blev i Skolens umiddelbare Nærhed anlagt paa Skraaningen paa Sydsiden af Ibjerg.

Om hvordan en Søndag i en Skytteforening forløb skal her gengives nogle Træk, fortalt af en af Skyttesagens Veteraner, Wilh. Kristensen, Hjelmkilde.

»Hver Gang jeg som lille Dreng fik Lov til en Søndag Efter-

middag at følge hen og se paa Skytternes Øvelse, som dengang holdtes i min Morfars Tærskelade, var der altid en Flok søndagsklædte unge Piger med deres Haandarbejde til Stede som Tilskuere. Disse Tilskuere langs Væggene hører lige saa nøje med til Mindet om mine første Indtryk af Gymnastik, som Forestillingen om det vældige Liv og Humør og den Dristighed, der vel nu nærmest vilde kaldes Forvovenhed, hvormed Øvelserne dreves. Og altid naar Øvelserne var forbi, samledes alle og sang nogle Sange, som jeg syntes svært godt om.

Hvert Efteraar afholdt Kredsen sin egen Aarsfest — den lille Skyttefest. Efter endt Præmieskydning marcherede Skytterne med Geværer og med Fanen i Spidsen ud til deres Lade, som Pigerne ved Hjælp af Tæpper — Dannebrogsflag — Grønt og Blomster havde forvandlet til den smukkeste Festsal. Saa holdtes der en større Turnering mellem Skytterne i Gymnastik, Bajonetfægtning og Hugning. — Derpaa en Times Leg i det fri, »Enke«, »Tre Mand høj« eller Langbold, hvori ogsaa Pigerne deltog. Derefter Fællesspisning af medbragt Mad og Øl — og endelig kom det højtidelige Øjeblik, da Belønningen for Aarets Flid saavel i Skydning som Gymnastik skulde uddeles i Form af smukke Præmier alle sammen skænket af Pigerne og ofte forarbejdet af dem selv. Siden tog Dansen sin Begyndelse. Den bestod udelukkende af Sanglege — Musik var der ingen af, og det behøvedes ikke, der var Liv og ufordærvet Ungdom nok til, at Fødderne kunde løftes hen over det tunge Lergulv i Takt til Sangens Toner. Ud paa Aftenen serveredes Kaffe, en Forfriskning kunde der vel nok trænges til — men Kaffen som forøvrigt hele Festen var fuldstændig gratis — den gaves paa Omgang af 6—7 Gaarde (skønt de fleste kun havde et godt Hjerte at give af).

Det følger af sig selv, at der fulgte Taler og Sange med ved en saadan Lejlighed, og var der ingen særlige Talere, saa var der desto flere Sangere. Der var Klang i Sangen — Mads Hansens naturligvis — som greb mit unge Drengehjerte — den fyldte og højnede Brystet paa de voksne, syntes jeg, og gav dem røde Kinder og straalende Øjne. — Jeg tror, at Klangen af disse Sange

steg op under Loftet og dryssede ned over os alle store og smaa og rensede Luften for Støvet i den simple Lade paa samme Maade, som man nu i moderne Gymnastiksale renser Luften for Støv ved at sprøjte med en yderst fin Douche ovenfra. Og jeg tror, at kun ved at der arbejdes i saadan en ren Luft ogsaa til daglig Brug, kan det forstaas, at Brystet hvælves og Ryggen rettes i en saadan Grad, som det skete under saa tarvelige ydre Kaar og ved Øvelser, der fra et rationelt Standpunkt var saare mangelfulde.« —

Skytteforeningerne blev dog ikke den Borgervæbning, nogen havde ment, men deres folkeopdragende Betydning i deres første Tid er meget stor. — Skyttesag og Idrætter gik Haand i Haand med folkelig Oplysning og festlige Glæder — den affødte ildnende Sange og skabte de store Skyttefester, som var uforglemmelige Oplevelser for Deltagerne. Og fra Skytteforeningerne gik det folkelige Liv i Arv til en ny Tid, der krævede andre Rammer og andre Former.

Skyttesagen tabte sin Kraft, da Skydningen blev til en Art Sport, blev til Præmiejagt og Medaljesyge, da de bedste Skytter hver Søndag tog rundt til Kapskydninger — det var den Tid, da Skytteforeningerne blev kaldt den store Søndagsforstyrrer — da var dens Saga som Folkesag ude, og Gymnastikken fik sin store Tid. At Skytteforeningen havde tabt sit oprindelige Maal af Syne viste sig til fulde, da der under den første Verdenskrig skete Henvendelse til Foreningerne om at stille frivilligt Mandskab til Vagttjeneste ved Broer og Jernbaner — da blev Svaret et blankt Afslag.

Det er ret vanskeligt nu helt at forstaa, hvilken Oplevelse det var, da den lingske Gymnastik holdt sit Indtog her i Landet. I Skytteforeningerne havde der været Geværeksercits og den saakaldte danske Gymnastik, men den havde aldrig formaaet at samle den store Flok — først da den lingske — den svenske — Gymnastik kom, blev Gymnastikken det Samlingsmærke, den havde Krav paa at være.

Det var Smeden i Ore, Hans Pedersen, der var en Vinter paa

Askov, og der stiftede Bekendtskab med den ny Gymnastik, og han underviste ved sin Hjemkomst deri et halvt Aar i Sdr. Næraa Øvelseshus. Men K. Olesen har Æren af at have gjort den store Indsats for dette nye, ikke blot her i Kredsen, men videre ud.

Han fortæller selv derom saadan:

»Ja, jeg var den første, der underviste i Lings Gymnastik i Sdr. Næraa, men jeg havde ikke først været paa Gymnastik-Central-Instituttet i Stockholm, som Du mener — der havde, saavidt jeg ved, af Danske kun været cand. polyt. N. H. Rasmussen paa den Tid, og det var gennem ham, at den ny Gymnastik kom til mig.

I Efteraaret 1884 havde N. H. Rasmussen og Valgmenighedspræstefolkene Nygaard — fra Sdr. Næraa — hos hvem jeg var Huslærer — mødt hverandre ved et Efteraarsmøde i Vejstrup. Navnlig Fruen, Elise Nygaard — var meget begejstret over den ny Gymnastik hun saa. Hun lavede straks Gymnastiktøj til Pigebørnene efter Billeder i Børnegymnastikbøger, som jeg fik fat i — Drengene kunde blive gymnastikklædte ved at smide Jakke og Vest, og oppe paa Præsteboligens Loft begyndte vi saa at lave Gymnastik — gjorde de i Bogen afbildede Øvelser efter uden nogen videre Kommando.

I Stockholm — som det er nævnt — havde kun N. H. Rasmussen været — men 12 andre (Norlander-Tylvten) var i Lund under Instruktion af Kaptajn Norlander (deraf Navnet Norlander-Tylvten) Gymnastiklærer ved Universitetet i Lund. Imellem de 12 var baade la Cour, Jens Schrøder og Jørgen Rasmussen, Kirkebjerg, alle fra Askov, med, og efter et Vinterophold paa Askov kom Smeden i Ore, Hans Pedersen, hjem og begyndte Gymnastik med Sognets Skytter, hvoriblandt jeg ogsaa var — i Øvelseshuset ved Friskolen.«

Dette maa have været i 1886, og Hans Pedersen maa altsaa have Æren af at have begyndt den lingske Gymnastik i Sdr. Næraa. Af andre, der var med i Lund i Norlander-Tylvten, og som har Tilknytning her til Kredsen, skal nævnes Hans

Jørgen Nielsen, Ferritslev — han var paa det Tidspunkt Lærer paa Mellerup Højskole.

I Efteraaret 1887 gennemgik Kr. Olesen et Delingsførerkursus paa Askov — da var han Delingsfører i Sdr. Næraa Skyttekreds — Kirk dens Formand. Og fra den Tid var der voksende Interesse og Tilslutning til Gymnastikken. I saa Henseende var Kr. Olesens tiltalende og energiske Væsen heller ikke uden Virkning.

Og Kr. Olesen fik meget med Gymnastik at gøre — næsten for meget. Foruden de mange hjemlige Hold af Børn og Karle og voksne Piger skulde han passe sit Arbejde i Fortsættelsesskolen — desuden havde han et Hold at lede i Aarslev — og i Odense et Instruktionskursus for Kommunelærere — endvidere fik Kirk ham til at begynde et Delingsførerkursus i Sdr. Næraa. — Ikke underligt, at det sled paa Helbredet. Kr. Olesen siger selv: »Mit Helbred — ellers et godt Helbred — kunde ikke holde til det. Jeg havde selv paa Følelsen, at jeg kunde overkomme og holde til alting, men det viste sig at være en frygtelig Fejltagelse. Jeg paadrog mig en meget ondartet Bronchitis, som jeg først 30—40 Aar efter slap nogenlunde af med.« — Og han tilføjer, at det var en af Grundene til, at han søgte anden Virksomhed.

Den ny Gymnastik gled ind som et Led — ja, som det væsentligste — i Skytteforeningens Arbejde. Og den Tid kom, da de to »Tvillingbrødre« skiltes og gik hver sin Vej — om det var rigtigt eller forkert, skal der ikke her dømmes om. Men som Led i det folkelige Liv og Ungdomslivet i Friskolens Øvelseshus har Gymnastikken ned gennem Tiderne spillet den største Rolle.

Arbejdet i Ungdomsforeningen i allernøjeste Tilknytning til Friskolen.

Af nye Ting, Ungdomsforeningen begyndte, var Udgivelsen af en haandskreven Avis — i Lighed med Højskoleelevers Blad. — Til Tider aftvang dette Bladvæsen en uhyre Interesse — dybsindige Diskussioner førtes i største Alvor, og stedlige Poeter fik en Lejlighed til at faa Afløb for deres Aare — meget af dette var ikke uden en vis Lødighed, og engang — vel nok i en særlig højpoetisk Periode — kom den Tanke til Orde, at det var meget for godt til helt at gaa i Glemsel, hvorfor vi skulde forsøge at faa en Rubrik i »Dansk Ungdom« for det bedste i vort hjemlige Blad. Opfordringen blev tilstillet »Dansk Ungdom«s Redaktør, der selvfølgelig ikke kunde give os her i Sdr. Næraa dette Fortrin, men svarede, at det, vi indsendte, vilde blive behandlet som det øvrige tilsendte Stof. — Adskilligt blev sendt ind og forøvrigt optaget fra en Ende af og vil altsaa kunne findes i gamle Numre af »Dansk Ungdom«. En anden Ting, som med Mellemrum optog Sindene meget stærkt, var Diskussionsmøder.

Det var Tidens Spørgsmaal — Skyttesag — Kvindesag — Forsvarssag — Afholdssag o. s. v., vi tog frem til Forhandling — med stor Alvor og megen Interesse forløb disse Forhandlingsaftener. En Aften fik vi en af Pigerne, Maren hos Strikkemanden, til at indlede Spørgsmaalet: Kvindens Stilling i Samfundet — og det kunde lade sig gøre uden at ende i Fjas og Spøg.

Endvidere var der den traditionelle aarlige Sommerudflugt, og der blev ogsaa sat en Del ind paa at gøre disse Udflugter virkelig indholdsrige og værdifulde.

Der var f. Eks. den allerførste Tur — til Vejle — med Skib fra Odense Kl. 12 Nat og Hjemrejse den følgende Nat. For os Landboere var Sejladsen ud gennem Odense Fjord og Solopgangen ude i Kattegat en uforglemmelig Oplevelse.

Og saa var der de ikke faa Ture til Sønderborg og Dybbøl, det var jo i Tyskertiden længe før Genforeningen — hvor den gamle Veteran fra Krigen fortalte os om den 18. April, da han selv var med — eller vort Besøg ved Graven ved Bøffelkobbel, hvor den

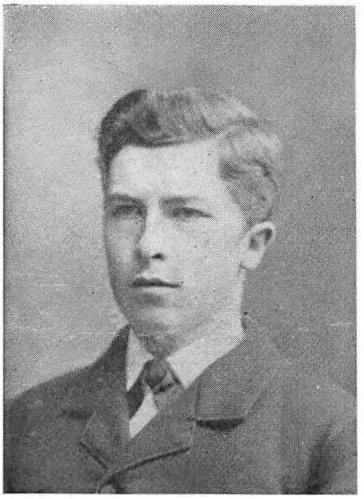

Kr. Olesen.

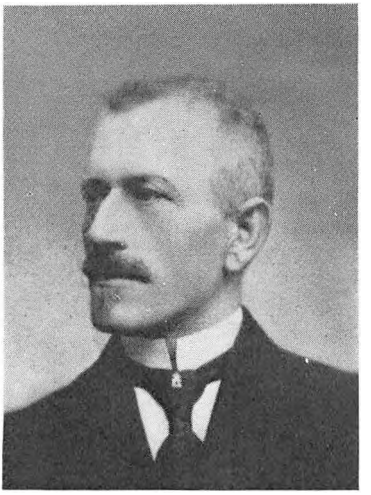

Anders Lystrup.

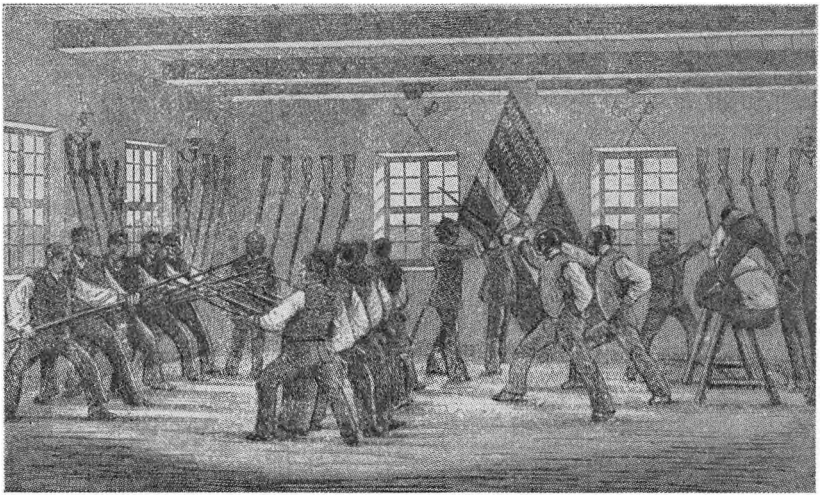

Skytteforeningen.

da meget gamle Fink selv fortalte om hans Gravlæggelse af de to faldne danske.

Eller Turen til Sorø, hvor Forstander Dalsgaard, Sorø Højskole, fortalte os om Sakso og Ingemann og hans Romaner, saadan at Mystikken næsten blev for stærk ved Aftenturen hjem gennem Skoven, og hvor Samhørigheden og Fællesfølelsen i Flokken var saa stor, at vi ryddede en Plads paa Storebæltfærgens Dæk og legede Sanglege hele den Tid, Sejladsen varede, mens de øvrige Passagerer smilende betragtede denne Flok af Ungdom, der kun havde Sans for hinanden.

Den selskabelige Side — Dansen — indskrænkede sig til 2 halvaarlige Danseaftener. De spillede vel ikke en underordnet Rolle, uden for saa vidt som de var saa sjældne. Som Regel var det rene Festaftener og en Selvfølge, at ingen Udskejelser fandt Sted.

Programmet for en saadan Fest var det samme som ved Aftenskolens enkelte Fester — ogsaa her var Kirk Vært og kom over i Salen ud paa Aftenen og kaldte 20 Par ind til Kaffe — mens Ølankeret i Hjørnet gik paa Kassens Regning — og Kl. 1 prc. blev der sunget en Aftensang, før Forsamlingen skiltes.

Men det centrale i det hele var og blev Mødeaftenerne med Foredrag eller Oplæsning af kendte Mænd. Det var fra første Færd fastslaaet — hvad ogsaa Lovene udtrykker — at det var her Foreningens egentlige Arbejde laa.

Ser man Foreningens Bøger igennem fra gammel Tid, nikker man genkendende til mange af de Navne paa betydelige Mænd, der har staaet paa Foreningens Talerstol og haft noget paa Hjerte til Gavn for Ungdommen. — Der staar Jakob Knudsens Navn som aarlig tilbagevendende Gæst gennem en lang Aarrække. Der var Bredsdorff — hvem har vel glemt hans Foredrag om Poul Martin Møller. Og Rasmus Nielsen, Særslev — han kom jævnlig — han havde en Tid mange Elever fra Kredsen — han læste engang før et Fastelavnsgilde »Per Gynt« saa godt, at Alvoren greb mange, saa de ikke mente, de bagefter kunde danse. — Og der var den mærkelige Nordmand med Kongeblod i Aarerne, men

med sværtet Skæg, Coucheron-Aamot. — Og der var som Oplæser den gamle fine kongelige Skuespiller, Døcker.

For at knytte mere Interesse til den Side af Arbejdet, som Foredragsvirksomheden var, blev der foretaget forskellige Ting, f. Eks. foranstaltet Emner, hvor Foredragsholderen bagefter henviste til Bøger for dem, der videre ønskede at uddybe Emnet — eller der blev aftalt med Taleren om en Spørgetime efter Foredraget — en Opgave, som vi unge dog slet ikke magtede.

Ret tidligt kom Foreningen med i Sammenslutningen af Ungdomsforeninger — først de fynske, senere de danske Ungdomsforeninger. Og den Støtte, der tilgik Arbejdet ad denne Vej, er ikke ringe. De store Møder, hvor unge fra det hele Land mødtes og udvekslede Tanker, kunde kun virke befrugtende paa Ledelsen. Særlig rigt og frugtbringende var Ungdomsforeningens Liv og Arbejde de første 10—15 Aar.

Den Tids Ungdom var fyldt med en stærkt Pietetsfølelse over for de nedarvede aandelige Værdier, og var i Besiddelse af en stærk religiøs Afhængighedsfølelse og Attraa efter at tilegne sig det værdifulde i Aandslivet. — Saaledes som vi mødtes ved Ungdomsmøderne — ved Gymnastikken og ved Festerne, saaledes mødtes vi ogsaa ved Kirken om Søndagen som en Selvfølge — maaske fordi det var en Tradition — maaske ikke saa meget for det, som Gudstjenesten havde at byde — skønt hvem ved — men var det for Skikkens Skyld, saa var det i al Fald en ganske god Skik.

I Tiden op imod den første Verdenskrig og i Mellemkrigstiden gled Ungdomsforeningen langt bort fra sit oprindelige Idégrundlag — det gælder ikke alene Sdr. Næraa Ungdomsforening — det gælder store Dele af de fynske Ungdomsforeninger og det folkelige Ungdomsarbejde i vore Forsamlingshuse i det hele taget.

Der er ydre Aarsager nok at pege paa som Grund til det, der skete — der var hele det Aandsliv i Georg Brandes's Spor af nedbrydende Art, som var vaagnet i Aarhundredets Slutning i Byerne og efterhaanden havde bredt sig ogsaa til Landbefolkningen; der var hele den Kulturkrise, der som et ondt Vejr gik over

Verden i Mellemkrigstiden — politisk som i aandelig Forstand var Tiden i Opløsning — det var Filmens,Jazzens og de kulørte Blades Periode.

At den Omvæltning og Opløsning, der skete paa saa mange Omraader, ogsaa maatte vise sig i det folkelige Liv, som var knyttet til vore Forsamlingshuse, er en Selvfølge. Pligtfølelsen overfor Traditionerne var svækket, og der syntes heller ikke at være Brug for den nøje Forbindelse med Højskolens Arbejde, som før. Tilstanden betegner et Lavmaal i folkelig Kultur, og man spurgte bekymret, om den kunde rejse sig igen.

De faa Steder, den gamle Linje blev holdt i Hævd, var der, hvor en ældre og principfast Mand, eller hvor en Præst eller Lærer havde Ledelsen.

Under Indflydelse af en tiltagende Forlystelsessyge sank Ungdomsforeningerne ned til at blive Balforeninger — Dans synes at være blevet Foreningernes Formaal — hvilket ogsaa blev direkte udtalt. Og den Opfattelse af Foreningen gjorde sig selvsagt gældende i Valg af Ledelsen — de valgte var i Reglen purunge Mennesker, som absolut var uskikket til det Hverv, de fik overladt. Men i den Alvorstone, der kom ind i dansk Folkeliv hin Morgen i April 1940, ligger vel Forjættelsen om en ny Tid for Arbejdet i vore Forsamlingshuse.

VALGMENIGHEDEN — KOEFOED — NYGAARD

De Mennesker, der oprettede Friskolen, var Folk, der havde Berøring med den gudelige Vækkelse og den grundtvigske Bevægelse. Hvad mig selv angaar, er der intet, som er værd at nævne uden dette: Kærligheden til Gud og Kærligheden til mit Land, siger Kold.

Og i Friskolernes daglige Arbejde var Understrømmen det kristelige — ikke paa den Maade, at der snakkedes meget derom, for den Kendsgerning, at det kristelige var Grundlaget og det bærende, var det selvfølgeligste af alt.

Derfor vil det ogsaa være rigtigst at se lidt paa den Linie, der fører til Valgmenigheden, og de Ting og Tildragelser, som er bestemmende for Valgmenighedens Eksistens. I hvert Fald maa der fortælles lidt om to af de Mænd, der gav denne Side af det folkelige Liv dets Særpræg.

Den gudelige Vækkelse havde før Friskolens Tid mange Tilhængere her paa Egnen — der er i Indledningen henvist til flere navngivne Personer, som søgte til Kirke hos Pastor Agerbæk i Espe. — Men de var stadig under stærk Forfølgelse fra Myndighedernes Side — derom kan der læses i Fr. Nygaards Bog »Kristenliv i Danmark gennem 100 Aar«. Et af de Steder, hvor Bevægelsen ytrede sig stærkest, var paa Kertemindeegnen, og det var da ogsaa Lægprædikanter derfra, som havde samlet de troende her paa Egnen, indtil der efterhaanden fremstod Ordførere imellem dem, der deltog i Forsamlingerne. — Dog var der ikke Tale om nogen Forfølgelse af de Ordførere, der var hjemmehørende her. — Og efterhaanden gled hele Lægmandsbevægelsen ind i mere rolige og ordnede Tilstande, og det gik saaledes til.

Pastor Agerbæk blev 1834 kaldet til Præst for Espe-Vantinge Menigheder. Han var en varmhjertet og redelig Ordets Forkynder

og var vendt imod hele den Tids rationalistiske Kristendomssyn. Han kom nu paa en Egn, hvor der var en ret udbredt Lægmandsbevægelse, og adskillige af Agerbæks Sognebørn, der hørte hertil, har nok talt med Præsten for at forhøre, hvordan han var stillet heroverfor, og nok ogsaa indbudt ham til at deltage i et af deres Møder. I hvert Fald var det bleven klart for Folk, at Præsten i Modsætning til sine Kaldsfæller ikke stod paa absolut fjendtlig Fod til den folkelige Bevægelse.

Men saa sker der dette, at den Dag Agerbæk skulde deltage i det omhandlede Møde, ser han, da han kommer ned paa Bygaden, at den er vrimlende fuld af Mennesker som paa en Markedsdag. Det var indlysende, at alle disse Mennesker ikke alle var kommen for Interessens Skyld, der var ogsaa en Del nysgerrige imellem. Og Agerbæk indsaa, at her forelaa adskillige Muligheder baade paa godt og ondt.

Da tager han resolut sin Præstekjole paa og aabner Kirkedøren og indbyder alle disse Mennesker til at komme ind i Kirken, hvor han saa holder en Prædiken for dem. Og Agerbæk har hermed tilkendegivet, at han stod i fuld Forstaaelse med Forsamlingsfolkene. — Og med den Hændelse i Vantinge er Lægmandsbevægelsen inde i et nyt Leje, idet de hellige nu stadig søger til Kirke hos Agerbæk. — Hans Forkyndelse maa have tiltalt de vakte baade paa den ene og den anden Maade, thi nu blev han deres Præst — og der blev efterhaanden en mægtig Kirkegang i Espe-Vantinge. — Agerbæk er maaske paa en Maade den første Valgmenighedspræst. Det var til disse Gudstjenester, de vakte herfra Egnen tog hen.

— Ejendommeligt og interessant er det at se, hvordan der er en lige Linie fra Hernhutismen gennem den gudelige Vækkelse til det store kristelige og folkelige Opvæld, der kom med Grundtvig og Kold og Birkedal. — Saa fyldt med Inderlighed som Hernhutismen — saa hengiven og folkelig stærk som Lægmandsbevægelsen og saa frodig og vidtfavnende og varm, som det formede sig i Valgmenighedernes første Tid, er det kristelige Liv, naar det tager Sæde i et dansk Sind. —

— I 1858 kom som Kapellan til Sdr. Næraa Sognekirke en ung Mand, der hed Koefoed. Han var Københavner af Fødsel, Søn af Gehejmekonferensraad, Højesteretsassessor og Generalauditør i Søetaten, H. J. Koefoed.

Koefoed havde som Dreng fra sit 5.—10. Aar opholdt sig i Brødremenigheden i Kristiansfeld. Hans Forældre maa jo have haft et Forhold til Hernhutterne eller staaet i Forbindelse med dem. Hvad dette Ophold har betydet for hans senere Udvikling, har han ikke selv udtalt sig om. Han siger derimod selv i sit »Vita«, at han derved kom til at savne det Hjemliv, som intet Barn kan undvære uden at tage Skade — men han tilføjer ogsaa, at han græd, da hans Fader hentede ham hjem for at sætte ham i Skole i Vordingborg. Saa beklemt var han over Afrejsen fra Kristiansfeld, at han ikke mælede et Ord til sin Fader paa Hjemrejsen.

Koefoed har i sin Barndom under Paavirkning af Brødremenigheden, sikkert ubevidst, indsuget de Livsværdier og Livsprincipper, som han i sin senere Gerning saa enestaaende kom til at tjene.

Om hans Fremgang i Skolen i Vordingborg er der ingen Vidnesbyrd, men han siger selv om sit Ophold paa Krarups Skoleinstitut paa Kristianshavn, hvortil han flyttede efter sit Vordingborgophold — at han her opnaaede at faa Artium med Udmærkelse, men hvis ikke gode Venner havde staaet ham bi, var det ikke lykkedes. Rusaaret som Student har han nærmest benyttet til at stifte Kammeratskab med de øvrige Studenter — men saa skulde der tages Bestemmelse om Embedsstudiet. Han ytrer selv, at han havde mest Lyst til at studere Medicin, men at gode Venner raadede ham derfra — Jura raadede hans Fader ham fra, de gamle Sprog havde aldrig været hans Styrke, siger han selv.

Saa var der tilbage Teologien — den tog han saa fat paa — han siger selv, »med ringe Lyst« — hvorfor det ogsaa gik yderst langsomt, »tilmed da min Manuduktør, Rasmus Nielsen, ikke havde store Tanker om mit Hoved«. Men i hvert Fald fik han teologisk Embedseksamen 10. Juli 1843.

Han led af en medfødt Undseelse og Angst for at optræde offentlig. Der fortælles, at da han skulde holde Dimisprædiken i Vor Frue Kirke, betingede han sig, at ingen uden Holmens Provst, Münter, der var Censor, maatte være til Stede og høre paa ham — da alligevel nogle Kandidater var kommen til Stede, sagde Koefoed kun nogle faa Ord, hvorefter han trak sig tilbage.

Koefoed havde ikke som Student eller ung Kandidat faaet sin Sans vakt for den levende Kristendom, der med Grundtvig allerede da var kommen til Orde. Det var først langt senere, at han gennem Birkedal kom i Forbindelse med det grundtvigske Aandsliv.

Der fortælles om han, at han engang som ung var paa Rejse i Jylland, og i Sdr. Omme, hvor Birkedal da var Præst, havde spurgt sin Rejsefælle, hvem der var Stedets Præst. — »Aa,« havde han svaret, »det er jo Vilh. Birkedal; han har kun en gammel Kælling, der gaar i Kirke ved ham — han hører til de hellige.« Og saa forstod Koefoed, at han ikke var værd at besøge Først syv Aar senere lærte han Birkedal at kende.

Koefoed blev beskikket som Hjælpepræst af Biskop Engelstoft over Fyns Stift 14. Marts 1853 til at fungere, hvor der var Brug for ham efter Biskoppens Skøn. Og det er sandsynligvis i Egenskab af Hjælpepræst, han kommer til Vindinge ved Nyborg til Provst Falk. Her traf han den »hellige« Birkedal, som kom i Besøg. — Det første Birkedal sagde, da han kom ind, var: »Aa, giv mig en Cigar!« — Naa, tænkte Koefoed, er de hellige saadan, saa er de endda ikke saa slemme.

Senere besøgte Koefoed Birkedal i Ryslinge, og da Kold kort efter opgav sin Stilling som Huslærer for Birkedals Børn, overtog Koefoed denne Stilling, ligesom han ogsaa blev Birkedals Kapellan.

At det har haft megen Betydning for Koefoed at opholde sig i Ryslinge og være under Birkedals daglige Paavirkning, er indlysende — sikkert har det heller ikke været uden Værdi for ham at have Omgang med Kold, og han er sikkert gaaet op i det Liv, som han mødte her i Ryslinge med Liv og Sjæl.

Saaledes var han en af de mest nidkære Deltagere i de Møder — danske Samfunds Møder — som Kold om Efteraaret, før han fik sin Skole færdig, holdt paa Loftet af det halvfærdige Hus.

— 1858 blev han kaldet til Sognepræst i Sdr. Næraa efter først at have været Kapellan dér et Aars Tid. Og det blev en mærkelig og rig Tid de 14 Aar, Koefoed var Sognepræst i Sdr. Næraa.

Af Vækst var han kun en lille Mand, derfor kaldtes han ogsaa altid lille Koefoed, men han var et hjertevarmt Menneske med den hellige Ild brændende i sin Sjæl.

Han fik om Vinteren sat Møder i Gang i Præstegaarden, hvor han samlede baade gamle og unge til Foredrag, Oplæsning og Sang, ligesom han ogsaa var en ivrig Tilskynder, da Spørgsmaalet om en Friskole fremkom.

Det var Koefoeds jævne Væsen og hans tilforladelige Færd mellem Mennesker, der prædikede ligesaa meget som hans Ord i Kirken. Som Taler var han ikke stor. — Men Kold havde jo sagt engang: »Husk, at Du skal ikke være Herre over Ordet, men Ordet skal være Herre over dig«. Hans Prædikener bar Præg af en inderlig Grebethed, og ofte tog Bevægelsen Overhaand over ham — undertiden tabte han Traaden i sin Prædiken og gik i Staa — saa bad han Folk synge en Salme, mens han samlede sig. — Ejendommelig var Koefoed, og da han efter 14 Aars Præstegerning rejste herfra, var der sket en stor og rig aandelig Vækkelse her paa Egnen.

Det var ikke alene Sognets Folk, der søgte til Kirken, — ved hans Bortrejse, da Sognebaandsløsningsloven var traadt i Kraft — var der mellem 70—80 Familier, der var Sognebaandsløsere til Koefoed. — Der har nok aldrig hverken før eller senere været en saa stor Kirkegang i den gamle Sognekirke i Sdr. Næraa.

Hvad var saa Grunden til, at Koefoeds Gerning fik saa stor Betydning? Noget maa vel tilskrives Tidens Trang til aandeligt Liv og aandeligt Fællesskab.

Et Aar efter Koefoeds Afrejse var det rige Menighedsliv som vejret bort — nogle Familier fulgte ham som Sognebaandsløsere til Hesselager — nogle fra de nordlige Distrikter — Højby og

Allerup — søgte til Helweg i Odense, men langt de fleste løste Sonebaand til Birkedal. Ikke mærkeligt, at mange følte sig ilde tilpas ved den Opløsning, som sikkert ogsaa kom ret pludselig og uforudset.

Hans Afløser, Pastor Selmer, som var en veltalende og velbegavet Præstemand med et behageligt Væsen, men uden Forstaaelse af det aandelige Liv, som Koefoed havde vakt, fik i Løbet af et Aar splittet hele det rige Menighedsliv.

Da var det, Folk begyndte at tale om Dannelse af en Valgmenighed. — Om hvordan dette forløb, skal der ikke fortælles her — Kr. Knudsen har skrevet derom — kun saa meget skal antydes, at da Valgmenigheden var dannet, fandt man en praktisk Ordning ved at indgaa som en Afdeling under Ryslinge Valgmenighed.

Dog var denne Ordning ikke tilfredsstillende i Længden, og man saa sig derfor om efter en Præst for at danne en selvstændig Menighed. — Man enedes om at antage Fr. Nygaard, Præst for Frøslev Menighed paa Mors.

Der havde nogle Aar tidligere været forhandlet med Nygaard, men Forhandlingen strandede paa Lønspørgsmaalet. Denne Gang sagde Nygaard ja og tilføjede, »og nu taler vi ikke om Løn — I kan give mig, hvad I formaar — har I Føden, faar jeg den ogsaa«.

Nygaard var en folkelig Mand — en stor Begavelse baade som Taler og Skribent — men det er vel nok som kirkehistorisk Forfatter, at hans Navn blev kendt længst ud.

Han er født i Holbæk 1. Maj 1845. — Han var det sjette Barn i Rækken, og kom derfor til at hedde Sextus: Frederik, Sextus, Otto, Alfred Pedersen — saa langt var Navnet, og hertil kom Nygaard. Hans Forældres Ægteskab var ikke lykkeligt og ophævedes i hans spæde Barndom, og Frederik blev hos Moderen, som senere giftede sig igen med Prokurator Nygaard, Ejer af Aldershvile ved Lyngby, hvis Efternavn han altsaa kom til at bære.

10 Aar gammel kom Nygaard i Metropolitanskolen i Køben-

havn — blev Student 1864 med første Karakter. I sin Studentertid boede han hos sin Moder, der efter Mandens Død var flyttet tilbage til København. — De sidste 3 Aar boede han dog paa Regensen, hvor han — Sextus med de seks Navne boede paa 6te Gang Nr. 6. — Om det ualmindelige smukke Forhold mellem ham og hans Moder taler de Mindeord, han talte ved hendes Begravelse. (Aftrykt i P. Bojsens Bog om Nygaard S. 4.)

I sin Studentertid sluttede Nygaard sig særlig til en Kreds af teologiske Studenter, der delte kirkeligt Stade med Pastor Frimoth, Johanneskirken. — Kredsen kaldte sig Lille Teologicum.

Allerede den Gang begyndte Nygaard sin Forfattergerning, idet han jævnlig skrev Artikler i Indre Missions Tidende. Først senere blev Nygaard indført i Menigheden i Vartov, som han saa helt sluttede sig til.

Sammen med en anden af Kredsens Medlemmer, cand. theol. Borgen, kom Nygaard i Hjemmet hos Toldkontrollør Christiansen, og fra dette Hjem hentede Nygaard sin Hustru, Elise.

I Sommeren 1870 tog Nygaard theologisk Embedseksamen med Udmærkelse. Mærkeligt nok mener han selv, at Kirkehistorie var hans svage Punkt — han, der senere blev saa kendt en kirkehistorisk Forfatter.

1871 var han Soldat, og samme Efteraar holdt han Bryllup med Elise og flyttede til Ryslinge, hvor han var blevet antaget som Lærer ved Højskolen.

For Nygaards Udvikling var dette Ryslingeophold sikkert af stor Betydning. Ganske vist havde han allerede i København sluttet sig til Vartov-Menigheden og var meget optaget af Grundtvigs Forkyndelse, men han kendte yderst lidt til hele den folkelige Side ved den grundtvigske Bevægelse. —

Ryslingetiden blev en Gæringstid for ham. Friskolen kendte han ikke; men gennem Friskolelærer Appels stærke Personlighed aabnedes hans Øjne for Friskolens Tanker.

Og i kirkelig Henseende udvikledes hans Syn ved Paavirkning af Birkedal og de gamle i Valgmenigheden.

Men det er indlysende, at selv om Birkedal og Clausen paa det

Tidspunkt arbejdede i nogen Forstaaelse med hinanden, maatte Nygaards nære Forhold til Valgmenigheden og Birkedal virke noget svækkende paa Forholdet imellem den unge Lærer og Forstanderen og Arbejdet i det hele. Og begge Parter var vist godt tilfreds med at skilles, da Nygaard i Efteraaret 72 tog imod Forstanderpladsen for den nyoprettede Højskole i Sønderholm ved Nibe. — Her virkede han i 3 Aar. — Forholdene var smaa, men de unge Højskolefolk var nøjsomme, og fornøjeligt gik Livet, saa de kunde tænke tilbage paa den Tid med megen Glæde.

I 1875 ordineredes han af Biskop Laub i Viborg og blev kaldet til Præst — først som Kapellan i Redsted, senere som Sognepræst for Frøslev paa Mors. Her kom han lige ind i de Egne, hvor den folkelige Lægmandsbevægelse havde haft saa dybe Rødder tidligere, og hvor Kold i sin pure Ungdom havde været Huslærer. Og her blev altsaa det Tema anslaaet, hvori han senere blev en saa grundig Vejleder gennem sit Forfatterskab.

Han fik hurtigt en stor Gerning paa Mors som Prædikant og Foredragsholder. — Paa Galtrup Højskole talte han en Tid een Gang ugentlig, og han var ligeledes en ofte og velkommen Gæst i den nærliggende Øster-Jølby Valgmenighed.

Da han forlod Mors 1882 og rejste til Sdr. Næraa, skrev en Ven af ham: »Paa Galtrup Højskole og ved Folkemøderne blev der en stor og tom Plads, der aldrig senere er bleven udfyldt«.

Om hans Ankomst til Sdr. Næraa og den Indflydelse, det havde paa Menighedslivet, skrev en anden saadan: »Nu oprandt der en ny Tid for Sdr. Næraa Valgmenighed — en livlig Forkyndelse fra Prædikestolen — de hjertelige og trøstelige Skriftetaler — den alvorsfulde og hyggelige Forvaltning af de kirkelige Handlinger — i det hele taget de herlige Møder i Kirken, naar den kære, jævne og kærnesunde Lindberg eller den alvorlige og ejendommelige Pastor Splies førte Ordet, og frem for alt de store Vennemøder om Efteraaret, hvor Præster og Højskolemænd var Ordførere, men hvor Nygaard, der selv talte begge Dagene, dog var den, der i højeste Grad kunde fængsle Folk, naar han fortalte om Skomagersvend Svane og Præsten Agerbæk og fl.

I Præsteboligen var der et yndigt Hjem. — »Man havde frygtet for, at den lærde Nygaard, som man ansaa ham for, ikke rigtigt kunde tale med jævne, gammeldags Folk, men denne Frygt viste sig at være ugrundet. Han kunde tale med den allerfattigste og mest enfoldige — og særlig kunde han tale med de gamle, der havde levet med i den tidligere Opvækkelse — ja, faa dem til at fortælle, og selv vidste han Besked om en hel Del af det, de kunde meddele.«

»Man fik straks et godt Indtryk af hans Hustru med det lyse, aabne Ansigt, de milde, trofaste Øjne og det jævne, bramfri Væsen.« — Mens vi er ved Citater, vil vi lade et af Nygaards Børn tegne nogle Streger i Billedet af ham, som han var, da han selv fik Hus og Hjem. — »Far var altid god og sød imod os. Dog havde vi en umaadelig Respekt for ham. Vi havde den meste Tid Huslærer eller Lærerinde, og disse kunde vi drille og gøre Optøjer imod, men naar vi paa nogen Maade kunde tænke os, at Fader opdagede det, eller det f. Eks. viste sig, at han var i Nærheden, naar vi fandt paa at gemme os før Skoletid, saa at Læreriden maatte lede efter os, saa luskede vi skyndsomst op og satte os paa vore Pladser.«

— »Om Aftenen, naar vi var kommen i Seng, sang han altid for os (det gjorde han, lige til vi var store), undertiden maatte vi selv vælge Salmen, og saa valgte vi altid den længste, vi vidste, for at beholde ham saa længe som muligt — —. Tit fortalte han Eventyr og Historier for os, og undertiden, naar vi var umættelige, og hans Forraad var udtømt, lavede han selv nogle. — Det var gerne i Mørkningen, han fortalte, og vi skiftedes da til at sidde paa hans Skød. — Ofte dansede han rundt med os i en Kreds og sang forskellige Salmer og Sange.«

»I Frøslev havde vi altid Sommergæster fra København. Engang var 3 Studenter hos os — de gjorde en Mængde Optøjer, som Fader undertiden støttede dem i. For Eks. gemte Moder Syltetøjet for dem, men Far hjalp dem at finde Krukkerne frem.«

»Nogle Aar havde vi i Næraa altid efter Jul Juletræet tændt igen, og saa var en Del Børn, navnlig Smaafolks Børn, henne for

at lege og danse omkring Træet. Saa var Far og Mor inde og lege med om Aftenen. Det vilde vi i Grunden altid helst have dem til, og de legede da ogsaa ret ofte med os.«

— Det var nogle Linier i Billedet af en særpræget og hjertevarm og ejendommelig Præsteskikkelse — men endnu nogle Streger skal tilføjes Billedet. De er hentet fra en Artikel af Ludvig Schrøder i Højskolebladet fra 11. Febr. 1899.

— »Fra Begyndelsen af 1870 var Nygaard Forstander for den af Johs. Clausen oprettede Ryslinge Folkehøjskole.« Og Artiklen indeholder følgende om Skolens Aabningsmøde: »Pastor Clausen aabnede med Bøn og holdt et alvorligt Foredrag om Kristendommens Salt. — Derefter talte Kandidat Nygaard. Han gik ud fra det Billede, at man i Hovedstaden havde en Bog, man kaldte Vejviseren. Saaledes vilde han gerne ogsaa i Skolen søge at trykke de unge en Vejviser — det vil sige at vise dem om paa forskellige Gader og Stræder paa Historiens og Aandens Omraade. — Han fortalte derefter det Sagn om Johannes Døbers Legeme, at det blev brændt paa nær den Pegefinger, hvormed han havde peget paa Jesus — det Guds Lam. — Han vilde gerne være en saadan Pegefinger, der kunde pege paa det, der havde hjemme paa Aandens Omraade.«

— »Nygaard havde paa Ryslinge Højskole Verdenshistorie, og Clausen Kirkehistorie, og de udfyldte godt hinanden. — Den Gang i det mindste var historiske Foredrag Nygaards Styrke.«

Artiklen fremhæver endvidere, hvordan Nygaard maatte tage Stilling til det Modsætningsforhold, der var kommen til Stede mellem Birkedal og Clausen, og hvordan dette Misforhold den Vinter til en vis Grad fortog sig, og Birkedal igen kom paa Besøg i sin gamle Præstegaard.

»— Fr. Nygaard nærmede sig i Vinteren mer og mer den grundtvigske Retning — ja nærmede sig endogsaa en Folkelighed, der holdt af at gaa klædt i Vadmel og med Træsko.«

Ved Slutningsmødet talte Nygaard om den Glæde, han havde haft ved at være sammen med Eleverne — »skønt hans Tid havde været meget optaget af at forberede sig. — Skønt han nylig havde

begyndt Gerningen, var den gaaet over al Forventning, og han følte nu ved Skilsmissen, at der var saa meget, han skulde have sagt, og at der var bundet et Kærlighedens Baand mellem dem«.

Disse Uddrag af bemeldte Artikel giver et Bidrag til Billedet af Nygaard paa en Tid, da han stiftede Bekendtskab med det folkelige Liv — den Folkelighed, der var en saa sikker Bestanddel af ham baade som Prædikant og Skribent.

— Nygaards Tid i Sdr. Næraa blev for Kredsen her en rig Tid — den falder ogsaa sammen med det rige Opvæld i det folkelige Liv i Slutningen af forrige Aarhundrede, da Friskolen havde sin Blomstringstid ved Ibjerg.

EN GAMMEL PROTOKOL

Friskolens første Protokol stammer fra 1885. — Da gled det ydre Apparat ind i fastere Rammer — der blev dannet en Forening — Sdr. Næraa og Omegns Friskoleforening — og der blev valgt Bestyrelse og vedtaget Love. Gennem de mange Aar havde det hele hvilet paa Aftaler og fælles Tillid.

Den første Begyndelse i 1858 med Povlsen-Dahl var vel ogsaa alt for prøvende til at kunne bære en Forening — da maatte Ansvar og Risiko bæres af de enkelte med den stærke Tro.

Og da der byggedes i Tarup var der 4 af Deltagerne, der sagde god for Byggelaanet, og som altsaa løb den økonomiske Risiko. Da Mads Nielsen kom, købte han som nævnt Skolen af Kredsen til den Pris, som den stod de 4 Garanter i. — Det vil vel altsaa sige, at Mads Nielsen ejede Friskolen og var for saa vidt enebestemmende om dens Drift. Kredsen har altsaa haft den Tro til Manden, at man overlod ham det ikke ubetydelige Hverv — mig bekendt har der ikke eksisteret nogen Kontrakt med Mads Nielsen — maaske nok mundtlige Aftaler.

Da Skolen flyttedes til Ibjerg var der jo 2 Mænd, der satte sig i Spidsen og tog baade Initiativ og Ansvar — de tidligere nævnte Kristen Rasmussen, Næraa, og Rasmus Jørgensen, Tarup. De første 10 Aar ved Ibjerg er det hele altsaa gaaet uden nogen ydre Organisation, men er forløbet efter Aftaler og den Plan og det Leje, Arbejdet nu engang var gleden ind i.

Men paa et Møde i December 1885 oprettedes Friskoleforeningen, og der føres fra den Tid en Forhandlingsprotokol og en Medlemsliste.

Bestyrelsen bestod da af følgende Mænd:

Møller Søren Andersen, Tarup.
Hmd. Hans Andersen, Sdr. Næraa.
Bager Bender, »

Skrædder Erik Kristensen, Sdr. Næraa.
Gmd. Jørgen Hansen, Hudevad.
Sidstnævnte er Formand.

1'ste Medlemsliste for Friskoleforeningen.

Hmd. Hans Andersen, Sdr. Næraa.
Skræd. Erik Kristensen, »
Tømrer Rasmus Pedersen, »
Hmd. Mads Knudsen, Hudevad.
Gmd. Hans Hansen, »
Væver Anders Rasmussen, »
» Jens Jespersen, Tarup.
Gmd. Kristoffer Jørgensen, Birkum.
» Poul Knudsens Enke, Sdr. Næraa.
» Peder Nielsen, »
» Peder Larsen, Næraagaard.
» Rasmus Jørgensen, Tarup.
» Rasmus Larsen, »
» Kristen Rasmussen, Sdr. Næraa.
» Hans Larsen, »
Bager Bender, »
Gmd. Niels Peder Lindø, »
» Peder Nielsen, Overholluf.
» Anders Kr. Sørensen, Thorup.
Snedker Jørgen Jørgensen, »
Hmd. Rasmus Larsen, Tarup.
Gmd. Hans Knudsen, »
Detaillist Jørg. Kr. Hansen, Tarup.
Hmd. Lars Hansen, »
Gmd. Jørgen Andersen, Hudevad.
» Jørgen Hansen, »
Urmager Peder Pedersen, Sdr. Næraa.
Tømrer Jens Rasmussen, »
Gmd. Peder Andersen, Davinde.
» Rasmus Andersen, Ore.
» Rasmus Larsens Enke, Ore.
Hmd. Hans Rasmussen, Tarup.
Møller Søren Andersen, »
Hmd. Jens Kristensen, »
» Jens Larsen, »
» Rasmus Andersen, Birkum.
» Anton Jespersens Enke, Aarslev.
Bødker Mads Rasmussen, »

Pastor Hans Jacob Koefoed.

Pastor Fr. Nygaard.

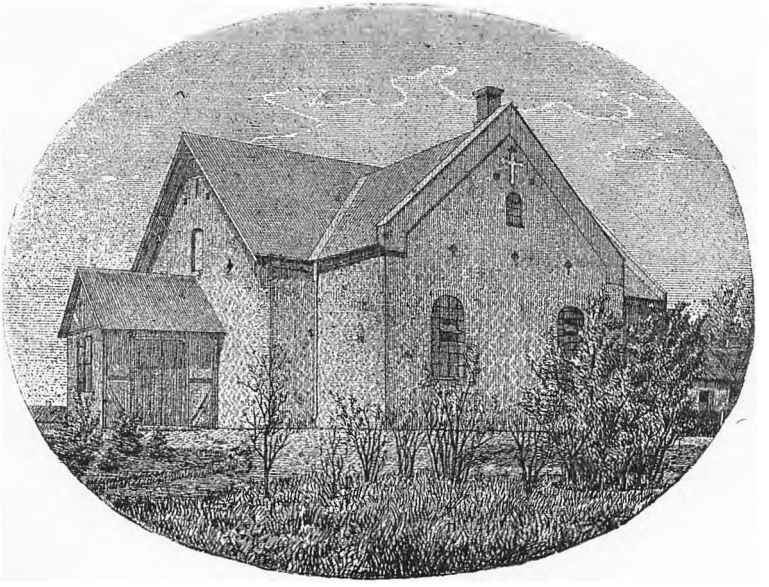

Valgmenighedskirken 1875.

Ved Foreningens Hovedmøde den 12. Jan. 1887 forhandles bl. a., at Foreningens Bestyrelse saa vidt muligt søger at faa Dokumenterne ordnede saaledes, at Friskoleejendommen ved Skøde overdrages til hele Friskoleforeningen, saaledes at Bestyrelsen paa dens Vegne til hver given Tid har det juridiske Ansvar for Ejendommen.

De enkelte »Delejere« faar ikke anden Sikkerhed for deres indsatte Penge end den, der er givet derved, at der altid føres nøjagtig Bog over enhvers Andel, og Foreningen forpligter sig til at udbetale den enkelte enten helt eller delvis deres Part, naar vedkommende ønsker det, og Bestyrelsen finder, at der kan være Grund derfor.

Men Skolearbejdet ved Ibjerg trivedes saa vel, at der maatte mere Plads til — forøvrigt ubegribeligt, at der i de smaa Rum kunde skaffes Plads baade til Fortsættelsesskole og til Børneskole — der blev ogsaa klaget over, at der var saa overfyldt, at Børnene besvimede. Ogsaa Kirks Familie voksede, saa det var utilstrækkeligt med de smaa Stuer.

Der maatte skaffes mere Plads — og man havde Valget imellem at bygge en større Skole paa Stedet eller flytte til en anden centralt beliggende Plads i Sognet. Og der har nok været delte Meninger herom — her kom lokalpatriotiske Interesser frem. I denne Periode var senere Folketingsmand Lindø Formand, og han har sikkert med stor Dygtighed ordnet det ret vanskelige Spørgsmaal, men om alle de Forhandlinger, der førte til Skolens Flytning til det Sted, hvor den nu ligger, vil vi lade den gamle Protokol selv fortælle.

Torsdag den 7. Marts 1889 afholdtes et talrigt besøgt Kredsmøde i Friskolen.

»Formanden gav en Oversigt over Skolens Stilling og tilraadede nærmere at undersøge, om ikke det var fornuftigst at bygge en ny Skole mellem Næraa og Torpegaard i Stedet for at bygge paa det gamle Sted. Han oplyste, at der muligt kunde faas Jord enten hos Lars Jensen eller Lars Larsen, Sdr. Næraa.« Og der nedsattes et Udvalg til at undersøge Sagen. Allerede Søndag

den 9. holdtes Møde i Skolen, hvor Udvalget meddeler, at Finderup, Jørgen Snedker og Gmd. Peder Andersen var utilbøjelige til at sælge Jord. Derimod var Smed Niels Hansen ikke uvillig, og Lars Jensen havde udtalt, at han til 1. April vilde afstaa 5 Td. Land til en Pris af 1000 Kr. pr. Td. og desuden deltage i Handelsomkostningerne. Det vedtoges at sende en Liste rundt i Kredsen og opfordre Folk til at tegne rentefri uopsigelige Laan til den ny Skole.

Den 17. Marts holdt Udvalget igen Møde, og Formanden meddelte, at der paa den omtalte Liste var tegnet ca. 7000 Kr. som rentefri uopsigelige Laan. Det vedtoges endvidere at undersøge Niels Hansen Smeds Hus og forhøre engang til, om »Posten« ikke var til at formaa til at sælge sin Jordlod, samt indbyde Kredsen til et Møde i Skolen den 23. Marts, hvor Udvalget vilde fremlægge Overslag og Tegning til den ny Skole.

Den 23. Marts. Formanden oplyser, at Posten efter gentagende Forespørgsel om at sælge Jord havde givet et bestemt Afslag, og at Proprietær Finderup fremdeles var utilbøjelig til at sælge Jord. Jens Larsen og Jens Rasmussen havde nærmere undersøgt Niels Hansen Smeds Hus og fundet, at Ladebygningen ikke med Fordel kunde anvendes, og at navnlig Jens Rasmussen derefter ikke turde tilraade at benytte Huset til Ladebygning for en ny Skole. Udvalgets Flertal maatte derfor fraraade at købe nævnte Hus — dels fordi Byggepladsen var uheldig — dels fordi Jordlodden var for lille, saa at det Vederlag, der som passende Erstatning derfor skal ydes Kirk, vilde forhøje de aarlige Skolepenge med mindst 100 Kr. Udvalgets Flertal maatte derfor tilraade at købe Jord af Lars Jensen. Mindretallet Hans Knudsen og Jens Larsen vilde anbefale at købe Niels Hansen Smeds Hus eller blive ved den nuværende Skole.

Imidlertid vedtoges det at bygge efter de forelagte Overslag og Tegninger, hvoraf det fremgaar, at ved Salg af den gamle Skole + de tegnede rentefri uopsigelige Laan kan den ny Skole med Køb af 5 Td. Land af Lars Jensen opføres og staa med en rentebærende Gæld paa 8000 Kr., dog foruden Øvelseshus. Angaaende dette

maatte det tilraades foreløbig at afvente, om der blev bygget et Kommunehus, der kunde tilfredsstille Kredsens Fordringer. I modsat Fald følte Kredsen Pligt til selv at bygge et andet Øvelseshus, og Kredsen maatte derfor senere tage Bestemmelse desangaaende.

I Protokollen findes intet, der giver Oplysning om Fortsættelsesskolens Tilblivelse — men den 21. Juli 1889 bestemmes der: at da Terminsmødet af forskellige Grunde havde lille Tilslutning, afholdes et Møde efter Høst, hvor Regnskabet fremlægges, og hvor det navnlig vil være at forhandle om Foreningens Stilling til den udvidede Skole. Paa dette Møde vedtoges: at herefter gaar Regnskabet for Friskolen og Fortsættelsesskolen under et og kontrolleres af Bestyrelsen — og endvidere, at Kredsen garanterer Kr. Olesen en Løn af 400 Kr. aarligt samt Kost og Logi.

Men Protokollen indeholder ogsaa følgende interessante Oplysninger:

»I Anledning af, at Fortsættelsesskolen i Henhold til det vedtagne paa forannævnte Møde overtages af Friskolekredsen, skal som Supplement hertil oplyses, at Fortsættelsesskolen, der begyndte Vinteren 1887—88, første Aar virkede paa de Betingelser, at Kirk gav Kr. Olesen gratis Kost, Logi og Varme, og at Kr. Olesen fik 300 Kr. i Løn, som dels indbetaltes i Skolepenge og dels ved frivillige Bidrag. Regnskabet udviser, at der i Skolepenge indkom 286 Kr. og i frivillige Bidrag 149 Kr. Overskud 35 Kr. udbetales til Kirk, formedelst han ingen Kostpenge havde faaet.«

Endvidere oplyses det, at Kirk havde givet Tilbud om at ville yde Kr. Olesen Kost, Logi og Varme formedelst 150 Kr., mod at Kirks Børn undervises gratis i Skolen. Kr. Olesen skulde herefter i Følge et andet i den Anledning afholdt Møde have 400 Kr. i aarlig Løn — men han havde erklæret, at hvis Pengene ikke kom ind, vilde han nøjes med det indkomne Beløb, dog ikke under 300 Kr.

Kirks Løn var jo engang fastsat — han skulde have Indtægten af de 5 Td. Land. — Da havde man sikkert ikke forudset, at Skolen skulde vokse, som den gjorde. Det er sikkert givet, at i

de 10 første Aar har han ikke faaet anden Løn end den omtalte, thi det fremgaar af Protokollen, at den 21. Juni 1886 vedtager Bestyrelsen, at der af det Overskud, der fremkommer ved Halvaarsterminen, efter at der er bleven betalt Renter, ydes der halvaarsvis 80 Kr. til Læreren forudsat, at det vinder Tilslutning paa Hovedmødet.

Imidlertid var jo nu Forhandlingerne om den ny Skolebygning til Side og det økonomiske Grundlag i Orden — alt dette var tilendebragt paa en Maanedstid, hvad der efter Sagens Omfang maa siges at være meget hurtigt. Den forannævnte Paastand, at Offervilje er Sdr. Næraa Friskoles Særpræg, kommer igen frem i Lyset, og selv om det ikke har givet sig stærke Udslag i Lærerlønninger i den gamle Tid, saa maa det erkendes, at den nye Ordning med Flytning og Bygning af en ny Skole ikke har kunnet iværksættes uden store Ofre. Men denne Tid er ogsaa Friskolens store Tid, og den ny Skole er en kongelig Gestus af en forholdsvis lille og fattig Kreds.

I Sommerens Løb fuldførtes Skolebygningen — den blev indviet i September og toges umiddelbart derefter i Brug. Øvelseshuset blev dog først paabegyndt noget senere og var færdig til Oktober. — Nu blev altsaa den gamle Skole forladt, den Skole, der husede saa rige Minder og havde været Vidne til det groende Liv gennem en lang Aarrække, som havde set Børnenes Lege i Granskoven og set deres Kampe, naar de om Aftenen deltes i 2 Flokke, de Børn, der drog østpaa, og de, der drog vestpaa — »Øltapper og Snørestøvler« — værre end godt var sloges de to Horder undertiden; nu var det hele forbi. — Ved en uheldig Hændelse brændte den gamle Bygning en Dag i Juli. — Men mange Minder blev taget med ud i den nye Skole, og saa stærkt var man fremdeles knyttet til Ibjerg, at det endnu den Dag i Dag er en almindelig Højtidsdag for Skolen at tage paa Ibjerg.

Den gamle Protokol indeholder endvidere følgende historiske Oversigt dateret 16. Jan. 1891.

»Sdr. Næraa Friskole oprettedes for 33 Aar siden. Den begyndte sin Virksomhed i Tarup og havde der bl. a. følgende

Lærere: Povlsen Dahl, senere Højskoleforstander for Galtrup Højskole paa Mors — Hans Kristensen, Dalby, for Tiden Forstander for Særslev Højskole — Mads Nielsen, tidligere Friskolelærer i Drigstrup, nu Hmd. i Tarup. For 16 Aar siden købte Gaardmændene Kristen Rasmussen, Næraa, og Rasmus Jørgensen, Tarup, et Hus med 5 Td. Land paa Næraa Mark ved Ibjerg, hvorhen Skolevirksomheden flyttede, og Ledelsen overtoges af Kristen Kirk, som forud var Lærer for Klavs Berntsen ved Friskolen i Højby. I 1885 oprettedes »Sdr. Næraa og Omegns Friskoleforening«. Til denne Forening overdrog Kristen Rasmussen og Rasmus Jørgensen Skolen med tilhørende Jordlod, mod at Foreningen overtog den paa samme værende Gæld. Pengene dertil skaffedes til Veje, dels ved Prioritetslaan og dels ved, at Medlemmerne indtraadte som Delejere og indsatte Penge i Skolen. Tilslutningen til Skolen blev stadig større, og Kirk havde undertiden Lærerinde til Hjælp ved Undervisningen. I 1887 oprettedes som en Afdeling ved Skolen en Fortsættelsesskole, og Kristen Olesen, tidligere Huslærer hos Pastor Nygaard, antoges som Lærer, saaledes at han og Kirk hjalp hinanden med Undervisningen i de forskellige Klasser. For Undervisningen i Efterskolen betaltes særlige Skolepenge, og for at ubemidlede ogsaa kunde benytte denne, oprettedes en »Frøforening««, hvorved Foreningens Medlemmer med Tilslutning af andre Frøforbrugere købte deres Markfrø i Fællesskab, og af den derved indvundne Rabat anvendtes en Del af denne til at betale Skolepenge for ubemidlede Børns Undervisning, samt til Dækning af Udgifterne ved Fortsættelsesskolen.

Børneantallet i Skolen var imidlertid stadig blevet større, saaledes at Skolelokalerne blev for smaa, og tillige var Kirks Familie forøget saaledes, at hans Lejlighed i Forhold dertil var meget indskrænket.

Nødvendigheden var derfor til Stede for en Udvidelse af Lokalerne, men da Bygningerne var gamle, maatte der bygges en ny Skole. Tanken om at flytte Skolen til et mere bekvemt Sted midt i Kredsen havde været drøftet, men af Mangel paa Penge-

midler forbleven uden Resultat. Denne Tanke rejste sig igen med fornyet Styrke, og da Gmd. Anders Jørgensen, Birkende, hvis Søn, Niels Marius Jørgensen, der nu var død, men som i den Tid, han kom i Besøg hos sin Svoger, Niels Peder Lindø, Sdr. Næraa, var bleven knyttet en Del til Børnene og de unge i Næraa, saa havde Anders Jørgensen besluttet, at han paa sin Søns Vegne vilde hjælpe Børnene og de unge til en ny Skole. I den Anledning tilbød han Kredsen, at hvis den flyttede Skolen, vilde han yde et Bidrag hertil paa 1000 Kr. Dette bidrog til at gøre Spørgsmaalet mere brændende, og da der efter en foretagen Tegning for Indskud af rentefri og uopsigelige Laan til Foretagendet havde vist sig en stor Tilslutning dertil i Kredsen, vedtog denne endelig ved et Møde den 23. Marts 1890 at sælge den gamle Skole og købe 5 Td. Land af Boelsmand Lars Jensen, Næraa, og derpaa bygge en ny Skole med Beboelseslejlighed m. m.

Skolen opførtes i Sommerens Løb — den indviedes først i September og toges umiddelbart derefter i Brug.

Øvelseshuset paabegyndtes først i September og var færdig i Oktober. — Grunden, hvorfor Øvelseshusets Opførelse ikke tidligere paabegyndtes, var den, at der forsøgtes af en Del af Næraa Sogns Beboere at opnaa Enighed om at bygge et Kommune- eller Aktiehus. Da disse Forsøg var strandede, besluttede Kredsen selv at bygge et Øvelseshus, som skulde tilhøre Skolen. Til dette Foretagendes Gennemførelse tegnedes Bidrag ikke alene af Skolekredsen, men af omtrent alle Sognets Beboere.

Øvelseshuset indviedes den 4. Oktober med Taler og Fællesspisning, og omtrent alle Bidragydere af Venstre og Højre med Familie var til Stede.«

Den gamle Skole var som nævnt brændt den 24. Juli. Kirks boede efter Branden hos Niels Peder Lindø, indtil de tog deres ny Lejlighed i Besiddelse. Nogle af deres Børn var i samme Tidsrum hos andre af Kredsens Medlemmer, og Kr. Olesen boede hos Fr. Nygaard.

Det var et sikkert Greb Kirk havde, da han fik startet Fort-

sættelsesskolen — den bidrog til Skolens Anséelse og Ry. — Som et Maal for, hvad der ydedes i Fortsættelsesskolen, skal nævnes, at Kirk udtalte, at han var sikker paa, at de fremmeligste af Eleverne med det Kundskabsstof, de havde erhvervet, var i Stand til at tage Præliminæreksamen.

Med de lyse og rummelige Lokaler i den ny Bygning var der ogsaa skaffet forøget Arbejdsmulighed, og den blev fuldt udnyttet.

Det var en harmonisk og lykkelig Tid. — Der har vel aldrig været nogen Tid i Friskolens Historie, hvor en saa inderlig Forstaaelse og Samhørighedsfølelse mellem Hjem og Skole har været til Stede som de sidste 10—15 Aar af Kirks Levetid. Og denne Samhørigshedsfølelse favnede videre til Kirken. Eller rettere sagt, den Side af Sagen begyndte allerede i Børneskolen — Friskolen er i sin Idé langt mere end Børneskole — mere opdragende end lærende — den spænder langt videre end den offentlige Skole. Gennem sit Forhold til den Ungdom, der samles om den, stiller den sig Side om Side med Folkehøjskolen i den Opdragergerning, der har givet det grundtvigske Folkeliv en særegen Stilling i det danske Samfundsliv.

Heldigt var vi stillet her i Sdr. Næraa, hvor vi havde Valgmenigheden Dør om Dør med Friskolen. Og i Pastor Nygaard havde Friskolen en varm og forstaaende Ven — han havde ogsaa enkelte Timer paa Skolen, ligesom Kirk var Menighedens Kirkesanger.

Det var ikke ubetydelige Mænd de første unge Lærere under Kirks Førerskab — Kr. Olesen var jo nu i Vestjylland og tumlede med Politik — hans ungdommelige, djærve Væsen blev savnet her — som han vel savnede Sdr. Næraa — det er næsten vemodigt at læse et Brev fra ham til Folketingsmand Lindø, hvori han fortæller om nogle Vanskeligheder — Intriger af politisk Art — som han har mødt, men hvor han ogsaa meddeler, at han har faaet at gøre med nogle unge Mennesker i Gymnastikkredsene, og at disse er bleven ham »et nyt Sdr. Næraa«.

Efter Kr. Olesen blev antaget en ung Mand — Elev paa Askov

— Holger Sten — Sten Holger Pedersen hed han dengang. Saavidt forskellig han var fra Kr. Olesen, fyldte han Pladsen godt og blev der i 2—3 Aar. Han lavede forøvrigt det økonomiske Kunststykke at gifte sig paa en Løn af 300 Kr. — saa et Par Aar har Sdr. Næraa Friskole altsaa haft gift Andenlærer. Hans Kone, Marie Køster, var en begavet og dannet og hjertevarm ung Kvinde, der med det samme faldt godt ind i Kredsens Væsen og Liv. Holger Sten forlod Pladsen, da der blev kaldt ad ham til at overtage Forstanderpladsen paa Vester Vedsted Efterskole. Siden var han en lang Aarrække Lærer ved Særslev Højskole. Senere søgte han ind i Folkeskolen — det skyldtes nok, at han i sit andet Ægteskab havde en stor Børneflok, og det var nok Ansvaret for den, der drev ham ind i pensionsberettiget Stilling.

Illeris — den Gang Niels Illeris Jensen — blev Lærer efter Holger Sten. Han havde været Lærer ved Efterskolen i Ringe og blev senere Kirks Svigersøn — hans Interesse for Gymnastikken og hans Evne til at faa Gang i denne vil endnu staa de deltagende i frisk Minde. Han var en ideelt indstillet Personlighed — kastede sig en Tid over sociale og praktiske Foretagender. Fra Kærehave Husmandsskole, hvor han en Tid var Lærer, var han med til at starte et Forsøg med kollektivt Landbrug. — Men hans Omraade var Gymnastikken, som han ogsaa siden helt helligede sig, og han blev Lærer ved Statens Lærerhøjskole i Gymnastik.

Kirks sidste Leveaar blev tragiske — en Svækkelse, der skyldtes Forkalkning, nedbrød paa kort Tid den stærke og smukke Mand. Det var tragisk at være Vidne til, at netop det, der var Kirks fysiske Særpræg — hans stærke Vitalitet og hans smukke Sangstemme blev ødelagt af Sygdommen. Det var som et Vrag — kørt i Rullestol og berøvet sin Tales Brug — at han henlevede sine sidste Dage. Det, han havde at meddele sine Omgivelser, maatte han skrive paa sin Tavle. Ikke ulig den gamle Apostel Johannes, der til sidst blev saa svag, at han kun kunde sige de Ord: »Børnlille elsker hverandre«. Der fortælles, at engang før Kirk blev syg, fortalte han dette Træk om Apostlen, og blev da

saa bevæget, at han gik ud. Naar Kirk i sin sidste Tid sad hjælpeløs i sin Stol, og de voksne Børn, der kunde være stridbare nok og maaske ikke altid havde Tanke for den syge Mand, kunde lade Diskussionen gaa vel højt, da skrev han paa Tavlen halvt i Vemod halvt i Spøg: »Børnlille elsker hverandre«.

☆

Paa Kirks Grav rejste gamle Elever en Gravsten med det Skriftsted, som Kirk fik af sin Præst til sin Konfirmation:

»Som fattig gjorde Du andre rige«.

Paa Friskolens 75-Aars Dag rejste gamle Elever og Skolekredsen en Mindesten for Kirk paa Pladsen foran Skolen — en stor rund Kampesten, der bærer følgende Indskrift:

Kristen Kirk
Friskolens Lærer 1875—1911

»Jeg brød for en Konge min Lanse,
der kroner med evige Kranse«.

Den Indskrift har følgende Historie: Et Aarstid før Stenen blev rejst sad et Par gamle Elever og snakkede om Muligheden af at faa rejst en Mindesten for Kirk, hvad de fandt var saare i sin Orden — men hvad skulde der saa staa paa den Sten. De to enedes saa om at tage Højskolesangbogen og der søge at finde en eller flere Verslinier, der kunde være brugbare. Efter kort Tids Forløb siger den ene: »Nu har jeg fundet den rigtige!« — »Ja, det har jeg ogsaa,« siger den anden. Det viste sig da, at de begge var blevet staaende ved de ovenstaaende Verslinier.

☆

Rig og velsignelsesfuld havde Kirks Lærergerning været. Han var en stor Lysseer. Solenes Sol fra Bethlehem lyste over hans Dag, og han var en redebon Tjener for den Aand, der gør en Lærer til Opdrager i Skolen. Med fuld Ret kan der siges om ham det samme, som er sagt om en anden, maaske større Skole-

mand: »Og de, der fulgte med ham, fik det lifligste Behov til Udfærd og til Under — fik Erobringens Mod til Angreb paa, hvad hidtil som uløseligt stod.« Han havde sine Meningers Mod, hans Sind som hans fysiske Væsen gav det samme Indtryk af Styrke og Mod. Derfor maatte det ogsaa komme til Sammenstød mellem Meninger, som da Kirk og Pastor Nygaard i et Spørgsmaal om Konfirmation og Altergang indtog forskellige Standpunkter, men med gensidig Respekt for en Mand og hans Mening fik Uoverensstemmelsen Lov at staa og skilte ikke de to Venner ad.

Kirk var Formidleren — hans Ungdom rakte helt tilbage til den første Vækkelses Tid — han havde boet Dør om Dør med den koldske Familie, og han ejede hele det første Vaarbruds Varme og Begejstring i sit Sind, den Begejstring, der ikke i Aandens Verden spørger efter Konto for Vinding og Tab.

Kirk elskede sit Landbrug, han følte sig vel ved sin Fødsel og Opdragelse knyttet dertil, men han følte sig ogsaa som et med Folket — Kredsen — og viste med sit Liv det, som Kold havde sagt, at Læreren skal ikke være Halen af Embedsstanden, men Hovedet af Folket.

FRANDSENS TID

Det var en meget vanskelig og besværlig Tid for Skolen og Skolekredsen, da Kirks tiltagende Sygdom mer og mer hindrede hans Arbejde. Et Lærerskifte, hvor en ny og ukendt Mand skal overtage og videreføre en saa særpræget Skolevirksomhed som Kirks, vil altid være en betænkelig Sag.

Den unge Lærer, som da var ansat ved Skolen — Andersen — gjorde iøvrigt udmærket Fyldest under de saare vanskelige Kaar.

Den gamle Protokol bærer i sin tavse Tale og sine nøgterne Dataer et Vidnesbyrd om Vanskelighederne — tegner et Billede af Kredsens Liv under en solforladt Himmel.

— »15. Juni 1909 antages Lærer Andersen — Elev fra Ranum til ung Lærer ved Friskolen.«

8. Marts 1910 erklærer Kirk, at han ikke kan holde Skole uden at faa en Lærerinde til Hjælp, da han har saa svært ved at tale. — Der bliver derfor truffet Aftale med Lærerinde Katrine Kristensen, Dalby.

23. Maj 1910: Møde i Anledning af, at Lærer Andersen har opsagt sin Stilling. — Det vedtages at indbyde til et Møde sammen med Valgmenigheden for at drøfte Kirkesangerspørgsmaalet.

6. Juni 1910: Det vedtages at søge en ikke for ung Lærer til foreløbig at overtage Stillingen i Skolen og i Kirken. — Bestyrelsen bemyndiges til at beholde Katrine Kristensen til 1. Septbr. 1910. — Til at forberede Lærerkaldelse vælges Bestyrelsen og Menighedsraadet. 11. Juni 1910. De Ansøgninger og Breve, der var indkommen, blev oplæst og forhandlede. — Der blev udtagne 4 Lærere til at samles med Friskolekredsen — Lærer Jensen, Holstebro — Lærer Frandsen, Aarhus — Lærer Vestergaard, Mellerup, og Lærer Rise, Knudstrup. — Lønspørgsmaalet: Lærer Kirk beholder sin Løn til 1. Septbr. 1911, dog fradrages 300 Kr.

til Lærerinden. — Lønnen til den ny Lærer i Fremtiden forhandledes og sattes til 1200 Kr.

31. Juli 1910: Da flere af de Lærere, Kredsen havde været samlet med, ikke var Ansøgere, udsattes Afgørelsen foreløbig. — Den unge Lærer Andersen lovede paa Kredsens Opfordring at fortsætte til 1. Maj 1911.

5. Oktbr. 1910. — Den nuværende Lærerinde Katrine Kristensen havde opsagt sin Plads til 1. Novbr. — Det vedtoges at søge i Højskolebladet efter en ung Lærer i hendes Sted.

18. Oktober 1910. Bestyrelsesmøde i Anledning af de indkomne Ansøgninger (den unge Lærer); der var indkommen 27, hvoraf 4 blev udtagne. Formanden skal skrive til de 2, nemlig K. A. Jensen, Aale, og N. J. Nielsen, Nr. Vitting.

22. Oktober 1910. Formanden meddeler Svarskrivelsen fra Jensen, Aale, og Nielsen, Vitting, de var villige til at tiltræde Pladsen efter Bestyrelsens Betingelser.

25. Oktober 1910. Møde for at kalde en Lærer. Efter nogen Forhandling udsattes det til den 28. paa Grund af, at Jensen, Aale, havde meddelt, at han samme Dag havde faaet Plads i Jylland. Derimod var Boesen, Svendborg, mødt; men det vedtoges at udsætte og tilkalde Nielsen, Vitting.

28. Oktober 1910 fortsættes Forhandlingen — der foretoges skriftlig Afstemning mellem Lærer Boesen og Nielsen — Nielsen blev valgt til Andenlærer.

8. December 1910. Lærerspørgsmaalet. Der forelaa Meddelelse fra Jensen, Holstebro, at han forbliver i sin nuværende Plads, men anbefaler Lærer Nielsen, Idum Skole. Efter nogen Forhandling vedtoges det at skrive til Lærer Nielsen, Idum, og til Lærer Jepsen, Bonnet Skole. — Frandsens Lønfordring ansaas for at være for høj.

22. December. Der forelaa Skrivelse fra Lærer Frandsen, hvori han oplyser en Misforstaaelse i sin Skrivelse ang. Lønnen.

27. December 1910. Udvalget bemyndiges til at forhandle med Lærer Frandsen.

5. Januar 1911. Møde i Præstegaarden, hvor Lærer Frandsen antages til Lærer i Friskolen fra 1. Maj 1911.

— Af de forskellige Ansøgere havde Lærer Jensen, Holstebro, tiltrukket en hel Del Interesse, og naar han trak sig tilbage, skyldtes det vist, at der var visse Ting vedrørende Skolen og Skolekredsen, som han havde misforstaaet, men som han var bleven betænkelig ved. — Som et ejendommelig Tilfælde kan der oplyses, at da Frandsen fratraadte efter sin Skolevirksomhed her, var Lærer Jensens Søn Ansøger.

Frandsen var, da han overtog Pladsen ved Friskolen 1911, en midaldrende Mand og havde forud haft Lærerpladser ved forskellige af Landets Friskoler.

Han er født 14. December 1865 i Bode østfor Randers Fjord, men hans Forældre flyttede i hans spæde Barndom til Øster Tørslev ved den anden Side Fjorden, hvor Frandsen altsaa kom til at henleve sin Barndom.

I Hjemmet var der nok ikke noget stærkt aandeligt Liv. Hans Fader var Møller — en dygtig og anset Forretningsmand uden nogen synderlig Interesse ud over det, der angik Forretningen. Moderen var mere aandelig interesseret. Hun læste en Del, ligesom hun deltog i det begyndende Foreningsliv med Foredrag og Sang. Det var nok fra hende, Sangstemmen gik i Arv til Sønnen. Skoleforholdene paa Egnen var elendige. Der var en gammel uduelig og opslidt Lærer, og de første Aars Skolegang fik Frandsen ikke megen Gavn eller Udvikling af. Skolen var overfyldt — der var 55 Børn i ældste Klasse. Ved Indskrivningen i Skolen fik hvert af Børnene et Nummer, som de beholdt Skoletiden ud, og baade Læreren og Kammeraterne brugte dette Nummer ved Tiltale — Frandsen fik Nummer 45.

Den gamle Metode med Balles Lærebog lært udenad paa Remse var fremdeles i Brug, men med Overhøringen af saa mange Børn maatte der naturligt gaa megen Tid, saa der meget sjældent blev ret meget Lejlighed til Forklaring af det, der blev gennemgaaet. Mens de første Børn blev overhørte, beregnede de følgende, hvilket Stykke de vilde faa, naar deres Tur kom, og saa kom Bogen frem under Bordet, og det paagældende Stykke fik den paakrævede og forønskede Gennemgang. Dette Remseri og

Udenadlæren laa ikke for Frandsen; derimod havde han let ved frit at gengive og forklare Indholdet af det, han havde læst. Dette bragte en Dag Læreren til at udstede følgende Skudsmaal: »Nr. 12 kan remse op, men ikke forklare — 45 kan forklare, men ikke remse op.«

Til Held skete der en Forandring i dette de sidste to Aar af Frandsens Skoletid, idet de fik en ny Lærer, N. P. Holm. Han var en Mand, der var stærkt paavirket af Grundtvig og den ny Tid. Egnen var gammeldags og saa godt som uden Føling med de Strømninger af aandeligt Liv, der gik gennem Folket. Det var derfor intet Under, at den ny Lærer vakte Forbavselse, ja, næsten Forargelse ved sine Opfattelser og Idéer og sin Maade at holde Skole paa, som jo var i meget stærk Modsætning til det tilvante. — Nu blev det en Fest for Frandsen at gaa i Skole, og Holm blev hans Forbillede og Ideal.

De kirkelige Forhold paa Egnen var nok noget lig dem i Skolen — det var jo længe før Pastor Gamborg kom til Øster Tørslev — saa Konfirmationsundervisningen gav intet af aandelig Værdi — for derhen kan vel næppe regnes de kaade Løjer, som alle sunde Børn iværksætter, hvor intet andet er til at fylde deres Sind. Paa en saa gammeldags og død Egn henlevede Frandsen sin første Ungdomstid.

Da Frandsen var 19 Aar — begge hans Forældre var da døde — kom han paa Dalbyneder Fortsættelsesskole, og her mødte han for første Gang den Verden, der senere blev hans. Et frisk aandeligt Pust vakte til Live, hvad der hidtil havde ligget bundet i Sjælen. Og i Hjemmet hos Forstander Egens og hans Kone fandt han et nyt Hjem, der fik varig Betydning for ham, og hertil søgte Frandsen tilbage om Raad i vanskelige Tider.

Frandsen var efter Dalbynedertiden et Aars Tid paa Gedved Seminarium og fik saa Plads ved Karoline Rasmussens Friskole i Odense. Det var en typisk Friskole — et Forsøg paa at plante den koldske Friskole ind paa Stenbroen. Her var han fra Oktober 1891 til September 1902.

I Dalbyneder havde han hørt Friskolen nævne; men nogen

Forstaaelse af dens Værdi eller af dens Arbejdsform havde han ikke, da han kom til Odense. Derfor kom det nok ogsaa til Uoverensstemmelser mellem ham og Karoline Rasmussen om Skolespørgsmaal, men det blev ikke uden Betydning. — Frandsen lærte efterhaanden, hvad Skolen for Livet var, at det ikke er en Sum af Kundskaber passende for det praktiske Liv — ikke heller en Eksamen med Adgang til Stillinger og et sikkert Levebrød, men at det er en Paavirkning af Barnets Sjæleliv i Overensstemmelse med dets Natur, saa det bedste i det kan komme til Udvikling uden Hensyn til den Stilling i Samfundet og Livet, det senere skal indtage.

Mens de fleste af vore Købstæder staar underlig fremmed over for det af Grundtvig prægede Folke- og Kirkeliv — saa er det lidt anderledes i Odense. Ikke blot trivedes der en stor Valgmenighed, men ogsaa tre Friskoler, og der var en spillevende Højskoleforening med mere end 1000 Medlemmer. Her følte Frandsen sig hurtigt hjemme, og i Pastor Koch ved Hospitalskirken fandt han en Præst, der fik stor Betydning for hans kristelige Udvikling.

Lærerpladsen ved Friskolen var nok ikke paa den Tid i nogen høj Lønklasse, og da han i 1897 havde holdt Bryllup med Sofie Hald fra Hammel, var det nødvendigt at se sig om efter forøgede Indtægter. Derfor fik de oprettet en lille Købmandsforretning, som Sofie passede, og som efterhaanden gav et saadant Tilskud til Lønnen, at deres økonomiske Tilværelse blev nogenlunde ordentlig.

I 1902 kom der Henvendelse fra Rudme Friskole i Sydfyn til Frandsen om at overtage Skolen der. Det har sikkert kostet Frandsen adskillig Overvejelse, før han tog imod Tilbudet. Han var efterhaanden vokset stærkt ind i Forholdene i Odense, men han sagde altsaa ja, og overtog Rudme Friskole den 1. September 1902.

Det var en stor Forandring for ham at forlade det kære Odense, Vennelaget og den Omgangskreds, han havde faaet der, og med den nemme Adgang til Biblioteker, Foreninger og Møder, og

saa komme ud til en Egn med udprægede Landsbyforhold — og ligeledes er der jo en stor Forskel paa Bybørn og Landsbybørn. Landet kan jo undertiden ved en overfladisk Betragtning synes fattigt ved Siden af Byen, og det har nok ogsaa været lidt besværligt for Frandsen det første Aars Tid, men eftersom han kom i Kontakt med Rudmekredsen, befandt han sig saare vel, og Landlivets Fortrin gik op for ham.

Megen Tid fik han forøvrigt heller ikke til at filosofere over den Slags Spørgsmaal, der var meget at gøre i Rudme. Det var ikke alene Børneskolen, men de unge bad ham tage fat og hjælpe med i Ungdomsforeningens Arbejde. Og dette var han ganske ukendt med — han havde aldrig været Lærer for voksne Mennesker — men han tog fat med en ærlig Vilje, selv om det til en Begyndelse var med »Følelsen af, at det var en meget tynd Suppe, han serverede«.

Ligeledes var der i Rudme Friskole som ved alle fynske Friskoler en Lørdags-Aftenskole, som han maatte tage sig af.

Baade Ungdomsforeningens og Skytteforeningens Danseaftener holdtes i Øvelseshuset, som laa ved Siden af Friskolen og nærmest var en Part af denne, og det gav en Del Ulejlighed ikke mindst for Sofie Frandsen, som sørgede for Beværtningen — men de optog alt det Arbejde med Lyst. Det var ogsaa fornøjeligt. Det gik smukt til i Rudme, naar de unge morede sig. Spiritus var bandlyst, og der blev holdt op, mens Legen var god, Kl. 12—1. Og de ældre mødte som Parthavere i Ungdommens Glæder — ikke som Vogtere af Moralen, men fordi det var dem en Lyst at være med.

1908 om Foraaret rejste Frandsen fra Rudme til Aarhus for at overtage en nyoprettet Friskole der, og det var herfra Aarhus, han i 1911 overtog Pladsen i Sdr. Næraa Friskole.

Frandsen var en jævn Mand — der var noget blidt — maaske lidt feminint — over hans Væsen. Han yndede ikke at udtale sig i afgørende Vendinger, og haarde Domme har vist ingen hørt ham fælde. Men hans Væsen gav et umiddelbart Udtryk for et trofast og bravt Hjertelag.

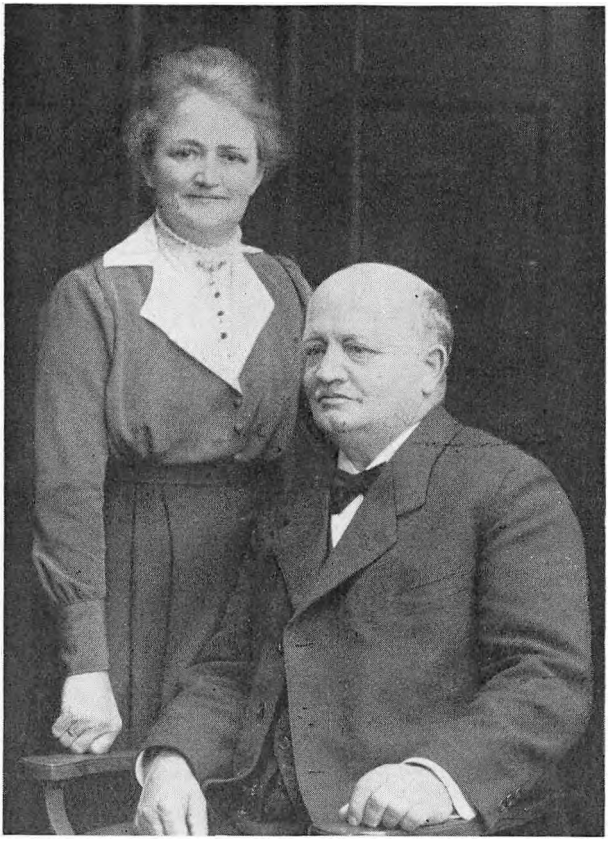

Frandsen og Hustru.

Maaske var han størst i Samtalen; han havde en ikke ringe Evne til paa den Maade at faa Folk til at lukke sig op, og man fik ogsaa herved Lejlighed til at se ind bag Frandsens tilsyneladende tillukkede Ydre til Kernen i hans Væsen. Det var ikke vanskeligt at forstaa, naar man talte med Frandsen, at den, der havde bragt Grøde og Vækst til hans Ungdom, det var Forstander Egens, Dalbyneder Højskole og Efterskole.

Han stod ogsaa i et trofast Forhold til den Menighed, hvis Kirkesanger han var, og for ham blev det ikke en tung Pligt, men en ugentlig Fest at møde i Kirken.

Frandsen levede i Sang og Musik. — Her var en Verden, hvor han følte sig hjemme. Blid og yndefuld var hans Sangstemme, før hans legemlige Svækkelse mærkedes. Til Ungdomsmøderne og i Aftenskolen var ofte hans Slutningssang en af Ingemanns Aftensange. Den blide Sorødigters Væsen, der fik Udtryk i Sangens Indhold, fandt Genklang med noget beslægtet hos Frandsen.

Han var med hele sit Sind hjemme i det Arbejde til folkelig Vækst, der trivedes i Skolens Lys. — Han havde vel nok mødt dette i sin smukkeste Blomst i Rudme, og det bedrøvede Frandsen, naar han her mærkede de begyndende Tegn paa en ny Tidsaands Indtog af nedbrydende Art.

Det er en meget krævende Gerning, der er Friskolelærerens, men ogsaa en lykkelig Gerning, naar den lykkes.

Der er jo ikke alene Børneskolen, som, hvor Skolen er saa stor som her, kunde være tilstrækkelig til en Mands Arbejde. Men mange andre Ting kræver Lærerens Indsats — det er et mangeartet og rigt Liv, der er til Huse i en Friskole.

Friskolelæreren maa være — om ikke aktiv Deltager — saa dog interesseret og med i det Ungdomsliv, til hvilket Skolen giver Husly, hvad enten det drejer sig om Gymnastikken, om Komediespil, om Folkedans eller Sport af forskellig Art eller de almindelige Møder.

Endvidere maa Læreren tage aktiv Del i de store Ungdomsmøder — ofte tilrettelægge og lede dem og som Regel være Vært for de fremmede Talere, der kommer til Stede ved slig Lejlighed.

— Og han maa faa Tid til at forberede sig og møde til Aftenskolen Lørdag Aften.

Er den Opgave, der saaledes stilles, krævende, saa er den ogsaa i allerhøjeste Grad lykkelig. Det er jo nærmest Lærerens egne voksne Skolebørn, han her faar at gøre med, tillige med den mere opvakte Del af den tilflyttede Ungdom. Det er dette Forhold, der giver Friskolen dens mærkelige Stilling frem for alle andre Skoler som et aandeligt Midtpunkt for Egnens folkelige Liv — det er det, der bevirker, at Friskolelæreren ikke slipper sine Skolebørn eller Indflydelsen paa dem ved Udgangen af Skolen, men ofte følger dem Livet igennem.

Der var saa hyggeligt og hjemligt i Frandsens Stuer, og dertil bidrog i første Linie Sofie Frandsen. Hun var en saare velbegavet og meget smuk Kvinde, som af al sin Evne var Frandsen en fortrinlig Støtte i den store Skolevirksomhed.

Megen Sygdom og megen Modgang skulde der møde de to Mennesker i deres Virksomhed her, næsten mere end et Hjem kunde holde til.

— Frandsen førte den store Skolevirksomhed videre med stor Dygtighed. — Maaske var det forkyndende Element ikke saa fremherskende hos ham som hos Kirk — men hans pædagogiske Dygtighed stod højt. — Paa mange Punkter var hans Evner lige med Kirks. — Dansk var saaledes Frandsens Hovedinteresse, og der førte han sine Elever meget vidt.

Da Frandsen stod i sin fulde Kraft, var der Fart og Planmæssighed i Skolearbejdet, og i Orden og Disciplin var han en Mester — hans absolutte Lærerautoritet bevirkede dette. Han stillede store Krav til Elevernes Arbejdsydelser, og Hjemmearbejde blev de sat stærkt i Gang med. Men det blev ogsaa Børn, der var stærkt interesseret i det, de havde med at gøre i Skolen — og kvikke og opvakte blev de under Frandsens Lærerstol.

— Et Udslag af en Lærers Evne til at gøre Eleverne optaget af Skolearbejdet er deres Fritidssyssel — og i denne Forbindelse maa der fortælles lidt om »4. Klasses Klub«.

Det var en Slags hemmelig Klub, stiftet paa Forslag og Initiativ af en af Skoledrengene (Edv. Andersen), og dens Formaal var: Medlemmernes Opøvelse i Talefærdighed — Oplysning om kendte Mænd og Kvinder — historisk Oplysning — Broderskab mellem Medlemmerne. Men den havde ogsaa et humant Formaal: Afskaffelse af Tyranni fra de store Børn i de ældste Klasser mod de smaa Børn i de yngste Klasser. Medlemmer var 4. Klasse, baade Drenge og Piger. Kontingentet 5 Øre pr. Medlem om Maaneden, som anvendtes til Konfirmationsgaver til Medlemmer, der udgik af Skolen.

Skolens Lærere var forment Adgang til Klubbens Møder, der i Regelen holdtes i Middagsstunden.

Over alle Klubbens Møder blev der ført Protokol, og Taler og Forhandlinger refereret.

Talefærdigheden kulminerede nok, da Klubben fejrede sin 1 Aars Fødselsdag. Da indhentede den baade Lærernes og Skolebestyrelsens Tilladelse til, at Skolearbejdet maatte slutte Kl. 12, saa der kunde festes hele Eftermiddagen. Da blev der holdt Tale af Edvard — Arne Friis — Povl Jakobsen — Marie Knudsen — Hans Rasmussen — Hans Aage Lindø — Ejnar Mølgaard — Johanne Raaby — Svend Knudsen og mange flere. — Alle Talerne blev holdt fra Talerstolen. Desværre er der ingen Emnelister. Der blev ogsaa sunget en Sang, der var forfattet til Lejligheden.

Til sidste Halvdel af Festen, Servering af Wienerbrød og Sodavand, var Lærerne indbudt. De var ved Afstemning nægtet Adgang til den alvorlige Del af Festen.

Dette er et lille »Klip« af Fritidslivet i Frandsens Skole.

Stille og rolig gik Frandsens Lærerperiode her i Sdr. Næraa uden Dønninger af mærkbar Art. Dog var der en Ting af Betydning, som Kredsen i denne Tid maatte foretage — det var Ombygning af Øvelseshuset. Den gamle Bygning, som nu havde staaet siden 1890, var dels blevet for lille, dels var den ogsaa faldefærdig, og Taget saa tæt som et Sold, og Gulvet raaddent. Der blev overvejet at foretage Reparation eller Tilbygning, men

Overvejelser herom resulterede i at bygge et helt nyt og større Hus.

Som i 1890 fremkom der ogsaa nu Henvendelse fra Folk uden for Kredsen om at faa Øvelseshuset flyttet fra og skilt fra Friskolen og i Stedet bygget som Kommunehus. Men der var ogsaa andre Vanskeligheder at overvinde, idet der igen krævedes store økonomiske Ofre. — Offervilligheden slog dog næsten i dette Tilfælde Rekord, da en enkelt Mand, Jens Larsen, Tarup, tegnede sig for et Tusind Kr. —, og da en ny Ængstelse fik Udtryk, nemlig det dyre Inventar, særlig Kakkelovne, tilbød Jens Larsen ogsaa at betale dem.

Det var dog næppe alle i Kredsen, der forstod, hvilket uundværligt Led i Skolens Arbejde et Forsamlingshus er, og hvilken uhyggelig Amputation det vilde have været at miste det og faaet det erstattet af et offentligt Hus henlagt til Sdr. Næraa By. Dog var denne Opfattelse kun at regne for en Overfladekrusning, og det Svar, Skolens Bestyrelse afgav paa den officielle Henvendelse angaaende Spørgsmaalet, udtrykker ogsaa Enighed og fuld Forstaaelse af det betydningsfulde i Spørgsmaalet. Svaret lyder: »Sdr. Næraa Friskolekreds har haft sit eget Forsamlingshus i ca. 40 Aar, og dette kan vi ikke godt give Afkald paa, særlig af Hensyn til de udensogns boende Medlemmer. Huset har i længere Tid trængt til en større Reparation eller Udvidelse, saa der har de sidste Aar været gjort Forberedelse til dette, og Arbejdet herfor er nu saa vidt fremskreden, at det ikke godt kan standses, da Arbejdet allerede er udbudt.

Paa en Generalforsamling afholdt 26. Februar 1923 vedtoges det at bygge Huset om, og vi har ved Tegning af Bidrag til dette en Sum til Raadighed, hvormed dette kan gennemføres paa en saadan Maade, at det tilfredsstiller de Krav, man mener, der kan stilles til et Forsamlingshus. Tillige maa vi bemærke, at saavidt os bekendt, har Benyttelsen af Huset aldrig været nægtet nogen, saafremt det ikke har været optaget, og samme Forhold er vi overbevist om vil fortsætte ogsaa i Fremtiden, ligesom der intet vil være til Hinder for, at Huset kan overlades til Kommuneskolens

Børn efter forudgaaende Forhandling med Bestyrelsen, hvorfor vi mener, at der ikke er nogen Grund til at foretage videre i omspurgte Sag.«

I dette Svar ligger en Tilkendegivelse af, at Friskolekredsen forstod, at Forsamlingshuset er en livsvigtig Bestanddel af en stor Friskole.

Som Medhjælper i Skolen havde Frandsen gennem mange Aar Lærer Larsen. Han var Sjællænder af Fødsel — en paa mange Maader særpræget Personlighed — en ildfuld, energisk, en søgende Natur, men fordringsløs og asketisk i sine personlige Krav. — Hans temperamentsfulde Væsen var igennem mange Aar med til at give Skolen Præg.

Herman Larsen var meget litterært interesseret, kastede sig over Oplæsning og Dramatik og drev det ret vidt i den Retning — han blev efterhaanden en stærkt brugt Oplæser over det ganske Land. — Og hans Evner i den Retning kom paa mange Maader Kredsen til gode.

I den sidste Halvdel af sin Lærerperiode blev Frandsen stærkt hindret i sit Skolearbejde af Sygdom i sin Familie. Sønnen Gunnar fik en Benlidelse, som varede i Aarevis og endte med Amputation af Benet — og Sygdommen kom han egentlig aldrig over, den var Skyld i hans tidlige Død. — Sofie blev syg og var mange Gange i de sidste Aar paa Operationsbordet. — Alt dette maatte hæmme og nedsætte Frandsens Arbejdskraft. Mere end han selv gjorde sig klart, sled dette ham op, og maaske før han selv havde ventet, maatte han tage Afsked fra Skolen.

✡

En af Frandsens Skolebørn, Niels Friis, udtrykker sin Taknemmelighed overfor Frandsen og sine Minder fra Skoletiden i nogle Optegnelser, som her gengives i Uddrag:

Skoleformen var en 4. Klasses Skole med Skolegang hver anden Dag for de 3 yngre Kls. og for 4. Kls. hver Dag om Vinteren, og desuden kunde hvem, der havde Lyst, komme en Vinter, efter at de var konfirmeret. De var saa sammen med 4. Kls. i en Slags

Fortsættelses- eller Efterskole. Der kom gerne nogle fra andre Skoler, og enkelte Vintre havde de en eller to boende paa Skolen, flere var der ikke Plads til dengang. De, der var konfirmeret, blev af de yngre med en vis Ringeagt kaldt for »Kontrabasserne« (de store).

I de yngre Klasser var — som vel i alle andre Skoler — Undervisning i de alm. Grundfag: Skrivning, Regning og Tegning, Geografi samt Bibels- og Danmarks- og Naturhistorie. Desuden havde vi en Sang- og en Gymnastiktime om Ugen.

Frandsen var en Mester til at lære Børnene at skrive, og det var en stor Dag, naar vi første Gang havde faaet en hel Side i Skrivebogen skrevet fejl- og pletfri, og han sagde, at vi skulde gaa ind og vise Sofie det. Og fik vi saa ogsaa Ros af hende og maaske oven i Købet Smaakager, saa længtes vi vel nok i barnlig Stolthed og Egoisme efter, at Klokken skulde blive 3, at vi ogsaa kunde komme hjem og fortælle Far og Mor det.

I 3. Kls. blev der taget kraftigere fat, og Undervisningen omfattede nu ogsaa Dansk, Sproglære, Genfortælling og Fristileopgaver. Skriftlig og mundtlig Dansk var hans Kardinalfag. Naar vi kom ud af hans Skole, sagde han, skulde vi gerne baade kunne tale og skrive det danske Sprog rent og udtrykke os i korte klare Sætninger. Som Eksempel paa, hvad han kunde præstere i den Retning, kan nævnes, at en af »Kontrabasserne« — (fra hvilken Skole, han var kommen, skal ikke nævnes) engang i en Diktattime, hvor der blev dikteret Punktum, gjorde Forsøg paa at stave til Punktum. Han havde efter 7 Aars Skolegang ikke saa megen Begreb om Tegn og Tegnsætning, at han anede, der var noget, der hed Komma og Punktum o. s. v., men han blev i Løbet af 6 Mdr. i Stand til at skrive nogenlunde pænt og fejlfrit.

I 4. Kls. blev Undervisningen udvidet til ogsaa at omfatte Fysik samt Litteraturhistorie, hvor vore betydeligste Digtere og Forfatteres Liv og Levned blev gennemgaaet, og nogle af deres bedste Værker læst højt. Naar saa baade Fysik, Litteraturhistorie og Oplæsning faldt paa en Fredag, var det ikke underligt, at det var den bedste Dag i Ugen.

—Der var Orden og Plan i Frandsens Skole. Hvis nogen væltede et Blækhus ned ad Bordet eller ad sig selv, sagde han ofte: »Ih føj, dit Svin,« (dette maatte man sige til Børn dengang) og saa lavede han et Ansigt, saa Lorgnetterne faldt af Næsen, og vi vidste daarligt, om vi skulde le eller græde. Han var i Besiddelse af en enestaaende naturlig Myndighed. Hvad han sagde, var Lov for Skolen.

Han lagde stor Vægt paa at lære os at synge rent — ogsaa saa stor, at det gik ud over Lysten til at synge med af Hjertens Lyst. Selv sang han rent, men med lidt grov Røst. »Naar man har været Kirkesanger gennem saa mange Aar, bliver Stemmen for grov til en Stue,« sagde han.

Det var let at forstaa, at det til Tider kunde være svært for ham at fortælle os Bibelhistorie med Overbevisning om, at Gud altid vender alt til det bedste for os Mennesker. Det skete ogsaa, at han kom ind til en Bibelhistorietime og begyndte at fortælle; naar han havde fortalt lidt, maatte han lukke Bogen, bede os om at skrive, og han forlod Skolestuen med taarefyldte Øjne.

Frandsens Hjem var meget gæstfrit, og de tog sig af os Børn paa mange Maader. Skete det, at en af de smaa kom om Morgenen med gennemblødte Strømper, skulde de nok opdage det, og Fru Frandsen laante Vedkommende nogle Strømper, mens de vaade blev tørrede.

— Intet glædede ham mere, end naar det var gaaet nogle af hans gamle Elever godt, og intet kunde gøre ham mere bedrøvet, end naar han hørte, at nogen var kommen blandt den afsporede Ungdom.

Der er gaaet 30 Aar, siden jeg en klar Majdags Morgen for første Gang sad paa Skolebænken og saa ham staa deroppe ved Katederet, rank og bredskuldret af Krop og ydmyg af Sind, og holde Morgenandagt, og der er gaaet 22 Aar, siden jeg tog Tornystret paa Ryggen for sidste Gang og sagde Tak for den Tid, jeg havde gaaet i Skole. Ja, Tak for hvad? Det kunde jeg ikke helt udtrykke i Ord dengang og kan det heller ikke nu, men jeg følte, at jeg havde faaet en Ballast, der var værd at tage

med paa Sejladsen over Livets stormfulde Hav. Fik jeg sagt rigtig Tak? Aa, nej. Det fik jeg aldrig, mens han var i Live. Det var der vist fler end mig, der ikke fik. Maatte saa disse Linier være et Forsøg paa at give ham den Ære og Tak, han fortjener.«

Med Frandsens Afgang i 1933 er et nyt Tidsafsnit af Friskolens Historie til Ende.

Efter ham blev Frede Petersen fra Reisby i Sønderjylland Lærer og Forstander. Skolen har god Tilgang, og Arbejdet synes at lykkes for ham i særlig Grad. Men det er endnu ikke Historie, og en nærmere Omtale ligger derfor udenfor denne Bogs Rammer.

Det er ikke uberettiget at tale om Tidsperioder. Det er ikke alene dette, at de forskellige Lærere alt efter deres Væsen og Sind maa give Skolen et bestemt Præg — men det er maaske mere Tidsaanden, der skaber Tidsperiodens Karakter. Men dette er set udefra — set indefra — fra Skolens Stuer maa det erkendes, at Livet i Skolen — Aanden — Tonen, den Tone, der var anslaaet af de gamle fra Kolds Tid, har tonet rent gennem Sdr. Næraa Friskoles Tilværelse, de forskellige ydre Forhold tiltrods.

Forf. Redaktør Martin Pedersen siger i sin Bog: Det grundtvigske Sydfyn: »Friskolens ydre Glans svandt forholdsvis hurtigt i Tiden efter Verdenskrigen, da andre Indflydelser, udsprungen af de voksende Byers System og Eksamensskoler, trængte sig stærkere og stærkere frem ogsaa i grundtvigsk prægede Landdistrikter.«

Maaske har han Ret, naar det drejer sig om »den ydre Glans«, og i al Fald var det i den Tid, han omtaler, at mange Friskoler sank ned og blev ret smaa Skoler uden ydre Glans og Anséelse; at det indre Liv derfor blev ringere, er dog ikke dermed givet.

Dog synes det at kunne fastslaas, at de Skoler, der i den Tid hævdede sig, ikke alene var dem, hvor Forstaaelsen af Friskolens Idé og Sammenholdet om denne var stærk, men ogsaa dem, hvor Offerviljen og Indstillingen overfor den tidsmæssige Udvikling var til Stede. Maaske var det værd at skænke Kr. Olesens Skoleprogram fra 80'erne lidt Opmærksomhed: en Skole med et

Skolebørnene og Efterskolens Elever 1940.

aandeligt Sigte. Det skulde være en Skole for læselystne unge i Konfirmationsalderen, hovedsagelig kommende fra Hjem indenfor Friskole- og Menighedskredse. Og disse store Drenge og Piger skulde undervises og sysselsættes saaledes, at deres indre Vækst og Udvikling paa naturlig Maade kunde blive fortsat i stadig nær Tilknytning til de hjemlige Kredses Aandsliv. Tillige skulde Efterskolen kunne tilfredsstille de unges Kundskabstrang og Spørgelyst saa vidt, at ikke enhver velbegavet Dreng eller Pige skulde føle sig draget mod Byens Eksamensskoler og i en altfor umoden Alder vende sig bort fra Arbejdet derhjemme for at blive Bogmenneske.

Det var dengang og er da ogsaa endnu en alvorlig Sag, naar ganske unge Mennesker, der er født og opvokset i Landbohjem, beslutter sig til at rive sig løs fra den Gerning, som er den naturligste og sikkert ogsaa vil være den lykkeligste for de allerfleste af dem.

Mon ikke den »udvidede Skole« — Efterskolen — har haft megen Betydning, ikke alene for det Liv, den har vakt hos den Ungdom, der blev Elever, men ogsaa for Skolens indre Værd.

Dog var det næppe alene det tidsprægede Skolesyn, som Martin Pedersen omtaler, men ogsaa andre Forhold, der indvirkede paa Friskolens Liv. Saaledes kan der henvises til en Udtalelse af nu afdøde Højskoleforstander Dolleris ved et Skolemøde i Odense i Tiden omkring den første Verdenskrig. Ved en Forhandling dér om Læreruddannelse til den fri Skole fastslog han, at der var større Trang til et Kursus for Forældre i Friskolens Idéer end for Uddannelse af Lærere.

Den Omvæltning i den sociale som i den aandelige Verden, som Mellemkrigstiden var, fremkaldte for mange Mennesker om ikke en Ændring saa dog en Usikkerhed i Livssynet. Og Tidens politiske og etiske Opløsningstendenser paavirkede Hjemmene i samme Forhold, som den enkelte blev paavirket. Hjemmenes traditionsbundne Værdier blev tildelt en vis Ligegyldighed. Aarsagen hertil var baade økonomisk og moralsk. Hjemmenes Forhold til den unge Slægt blev en anden.

Den Kulturperiode, der er betegnet ved Mellemkrigstidens politiske, moralske og etiske Heksedans, falder i den Del af Friskolens Historie, der er Frandsens Tid, og det maa erindres, hvis der skal foretages en retfærdig Bedømmelse deraf. — Dog maa det erkendes, at Friskolen staar uanfægtet og upaavirket af det Virvar af Meningsløsheder, som Tiden frembød.

Det er sikkert uden Sammenligning Friskolens vanskeligste Tid. Hvad er de Vanskeligheder at regne, som Myndighederne i den første Tid rejste imod Friskolen, mod det Ragnarok, den her blev Medlever i.

I den Del af Friskolens Gerning, der vender ud imod det folkelige Samfundsliv, maatte Tidsaandens Indflydelse gøre sig stærkest gældende, og det skete ogsaa i ikke ringe Grad. Dog kan dette ikke lægges Friskolen som saadan til Last. Dens Arbejde er paa dette Omraade nøje afhængig af Hjemmenes Liv og de Impulser, der udgaar derfra. Og Hjemmene var som nævnt stærkt paavirket af Tidsstrømningerne, som ikke stod i nøje Kontakt med det bærende i Friskolen.

I Henhold til Forst. Dolleris foran angivne Udtalelse maa det erkendes, at kan der tales om afsporet Ungdom, som det vel med en vis Ret kan, saa kan der med lige saa stor Ret tales om de afsporede Hjem.

Men Friskolen som Institution hævdede sin Plads med Ære. Ingen af de Skillelinier, som Politik eller nogen af de mange af Mellemkrigstidens Idéforbindelser skabte, har formaaet at indvirke paa det Fællesskab og Samhørighedsforhold, der knyttedes til Friskolen.

Med Afslutningen af denne Tidsperiode — Frandsens Tid — slutter vi dette Forsøg paa at fremdrage og klarlægge nogle historiske Hovedlinier i Sdr. Næraa Friskoles Historie.

Mellem Landets øvrige Friskoler har Sdr. Næraa altid indtaget en smuk Plads. Hvad Størrelse angaar har den lige fra Mads Nielsens Tid hævdet sig, og den har altid forstaaet at finde sig til Rette med de tidsmæssige Krav, som da Kirk begyndte Efterskolen, og den Offervilje, der er et Særkende for Kredsen her,

har foraarsaget, at der altid var Redebonhed overfor det ny, der krævede Agtpaagivenhed.

Det er et kosteligt Arveguld, der ligger i den Fortid, det her er søgt at drage frem i Lyset. Maatte den nye Slægt forstaa, at den til enhver Tid vil vinde i Dybde og Styrke, hvis den ret forstod, at dens Liv er bundet i det, de gamle har tænkt, troet og stridt igennem. Og maatte det lykkes Skolen at leve videre i Lyset af den Stjerne, der har lyst for Fortidens Slægter, og maatte den faa udfoldet og ledet sin Kraft — den Kraft og Arbejdsevne, den tilsyneladende er i Besiddelse af — frem imod en Fremtid, der er lige saa lys og rig som dens Fortid.

Meget tyder paa, at en blidere Vind vil møde den kommende Tids Friskole, at Troen paa den Idé, der bærer Friskolens Tanker, vil blive forstaaet i videre Kredse. Sandt at sige har jo ofte den fri Skoles Tanker været hævdet paa højeste Sted, men oftest var det paa den Maade, som Ibsen, ganske vist i anden Betydning, udtrykker — »Aanden bekender I alle med Kæverne, men tror kun paa det, der kan føles med Næverne«. — Meget tyder paa, at en Forstaaelse af Friskolens Aand er i Færd med at vinde frem.

Skolespørgsmaal er under offentlig Diskussion. Af denne fremgaar det, at man ingenlunde er vildt begejstret for de store Kaserne- og Centralskoler, men peger hen paa den lille hjemlige Skole som Idealet. Ja, man har endogsaa fra en Skoleautoritet set en Henvisning til, at Skolestuen skulde have et hjemligt og tarveligt Udstyr som et Hjems Dagligstue. Det er for Resten omtrent Ord til andet Kolds Udtalelse. Ogsaa Eksamensraseriet er ude for Kritik. »Hvem formaar ved det grønne Bord at give de Karaktertal, der stemmer med Virkeligheden, og hvem forstaar bagefter at læse de Tal rigtigt.« Ja, en Skoleautoritet har endogsaa foreslaaet Eksamensvæsenet begrænset ved Lov.

Men er der saaledes en Mulighed for, at Friskolens Tanker i den Nytid, der kommer, vil blive godkendt fra officiel Side, saa fritager det ikke Friskolen for at rodfæste sig dybere ned og

længere ud i den Jordbund, hvor den har hjemme. Den slipper ikke uden om, at den maa være Surdejgen og Saltet i Skoleverdenen som i Folkelivet, som den har været det i den Tid, der er gaaet.

Der er i det Stof, der her er fremdraget, lagt megen Vægt paa den Side af Skolens Gerning, der vender ud imod Folkelivet. Vel vidende, at Børneskolen er den egentlige Del, saa maa det dog nok erkendes, at det folkeopdragende Motiv i det Tidsrum — et lille Aarhundrede — Friskolen har bestaaet, har haft den allerstørste Betydning i samfundsmæssig Henseende.

Det har været uundgaaeligt, at nogle af de anførte Skildringer har faaet Præg af Minder. Tider og Tildragelser, man har medlevet i — været Part i — kan ikke gengives i objektiv Fremstilling. Men ellers har det været mig magtpaaliggende at tegne et saa nøjagtigt og tydeligt Billede som muligt ud fra de Kilder, der har staaet til min Raadighed, og gennem de Oplysninger, det et lykkedes mig at fremdrage.

I ydre Henséende ligger der en forbavsende Udvikling fra den første fattige Skolestue hos Lars Tambo og i Mads Nielsens Skole til den Skolebygning, hvor nu Friskolen er til Huse. Lad os forstaa, at den gamle Tid maaske var en saare lykkelig Tid — en Tid, der ejede de store Syner og den umiddelbare og primitive Glæde. Vor realistiske Tid forstaar nok næppe, hvilken Rigdom det Slægtled ejer, der har Synerne over sit Liv.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Forudsætningen for Oprettelsen af Friskolen 7
Hans Christensen 13
Mads Nielsen 20
Kristen Kirk og Marie Kirk 31
Skolen ved Ibjerg 40
Kr. Olesen 50
Skytteforeningen og Gymnastikken 56
Ungdomsforeningen 62
Valgmenigheden — Koefoed — Nygaard 68
En gammel Protokol 79
Frandsens Tid 91

Nyt Bogforlag
Odense